

Výběr programů

v neformálním
a zájmovém vzdělávání

Jiří Zajíc, Klára Šindelková a kolektiv autorů

Název projektu: Propojování formálního a neformálního vzdělávání včetně zájmového
Registrační číslo projektu: CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_032/000816

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Autoři: Jiří Zajíc, Klára Šindelková a kolektiv spolupracovníků

Kolektiv spolupracovníků: Kamila Žárská (projektová manažerka 2018–2020)
David Bartůšek (CKP Praha)
Dana Veselá (CKP Brno)
Jitka Quadratová (CKP Plzeň)
Dana Veselá (CKP Ústí nad Labem)
Jiří Bakončík (CKP Ostrava)

Grafická úprava a ilustrace: Barbora Kirchmayerová

Recenzoval: Radek Hanuš

Vydal Národní pedagogický institut České republiky, 2021

Materiál je pod licencí Creative Commons CC BY SA 4.0
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Pokud není uvedeno jinak, jsou všechny grafické prvky a obrázky dílem grafičky a ilustrátorky publikace, nebo pocházejí z volných databází.

ISBN: 978-80-7578-050-8

obsah

Úvod	6
Identifikace vloh, potřeb, zájmů a potenciálu dětí	8
Zdroje informací o dětech	11
Výzkumy a odborné zdroje	11
Rodina a okolí dítěte	15
Školní prostředí	18
Mimoškolní prostředí	22
Charakteristika oblasti neformálního a zájmového vzdělávání	26
Základní charakteristika mimoškolní práce s dětmi, její funkce ve společnosti	27
Výběr volnočasové aktivity pro děti	28
Neformální a zájmové vzdělávání	32
Instituce v oblasti neformálního a zájmového vzdělávání (NZV)	35
Kompetence v neformálním vzdělávání	42
SWOT analýza prostředí NZV	46
Výběr programu v neformálním a zájmovém vzdělávání pro školy	56
Možné přístupy k využívání programů z oblasti NZV a jejich přínos	57
Možná kritéria výběru programu	59
Příklady programů vytvářených v oblasti NZV	63
Přílohy	104

úvod

Publikace **Výběr programů v neformálním a zájmovém vzdělávání** je výstupem projektu *Propojování formálního a neformálního vzdělávání včetně zájmového*, financovaného z operačního programu *Výzkum, vývoj a vzdělávání* evropských strukturálních a investičních fondů v rámci projektové výzvy *Budování kapacit pro rozvoj škol II* (aktivity č. 5). Projekt byl realizován v období od 1. září 2018 do 31. prosince 2021. V projektu jsme metodicky podporovali spolupráci pedagogů škol a pracovníků neformálního vzdělávání, kteří společně připravovali a v praxi realizovali i ověřovali vzdělávací programy pro děti a žáky zaměřené na rozvoj klíčových kompetencí. Tyto výstupy byly postupně uveřejněny na stránkách metodického portálu www.ema.rvp.cz. Při zadání hledaného tématu: **propojování formálního a neformálního vzdělávání** se Vám zobrazí široká škála vzdělávacích programů ke stažení. Zkrácené příklady šesti z nich naleznete také v závěrečné části této práce.

Jejich tvůrcům bychom touto cestou chtěli poděkovat za dosavadní spolupráci a popřát jim, aby se jim jejich práce dařila i v budoucnu.

Publikace je společným dílem realizačního týmu projektu, odborných pracovníků podporujících propojování formálního a neformálního vzdělávání na centrech kolegiální podpory při pěti krajských pracovištích Národního pedagogického institutu ČR (v Praze, Brně, Ústí nad Labem, Plzni a Ostravě), manažerů projektu, odborného garanta projektu a metodika Jiřího Zajíce, který má na vzniku publikace největší podíl.

V úvodu publikace chceme krátce představit přínosy propojování formálního a neformálního vzdělávání, jak jim rozumíme v našem projektu.

CO VÁM NABÍZÍME?

Spolupráce škol s organizacemi neformálního vzdělávání včetně zájmového nabízí mnoho příležitostí, které umožňují obohatit formální vzdělávání zejména o:

- partnerský přístup, učení se chybou a pozitivní klima, které v důsledku vedou u žáků k podpoře motivovanosti a tvořivosti,
- rozvoj formativního a osobnostního hodnocení žáků (kompetence zahrnují vedle znalostí i dovedností a postoje, které se právě prostřednictvím neformálního vzdělávání často daří úspěšně rozvíjet),
- propojení naučené látky s reálným životem, praktické použití znalostí a dovedností, které dává učení konkrétní praktický smysl.

Konkrétněji se těmito možnostmi zabývá naše jiná metodická publikace:

Propojování formálního a neformálního vzdělávání. Přínosy, metody a formy.

V této publikaci nabízíme – zejména vám, učitelům – uvedení do oblasti neformálního a zájmového vzdělávání, abyste:

- 1)** lépe chápali, jakou výbavu získávají děti, které jsou zapojené do určitých druhů neformálního vzdělávání, a tak jste mohli tyto jejich kompetence využívat i během vyučování;
- 2)** porozuměli oblasti neformálního vzdělávání a také tomu, jak se dívat na určitá kritéria při výběru vhodného programu pro vaši třídu, školu;
- 3)** získali vhled do výstupů projektu *Propojování formálního a neformálního vzdělávání včetně zájmového* a mohli užitečně čerpat z nabídky vytvořených programů;
- 4)** objevili možnost sami aktivně přispět k vytváření programů, které oblast formálního a neformálního vzdělávání propojují.

Identifikace vloh, potřeb, zájmů a potenciálu dětí

Jako příprava na ústřední téma této publikace je předržena část mapující možnosti poznávání dispozic, které chlapci a děvčata mají. Od nich se totiž podstatně odvíjejí i odpovědi na otázku, co z oblasti neformálního vzdělávání je pro ně zvlášť vhodné.

VLOHY

Představují soubor vrozených dispozic, s nimiž se dítě rodí a které – budou-li dobře rozvíjeny – ho uschopní, aby bylo v nějakém typu činnosti úspěšné. Na první pohled se nabízejí vlohy pro různé sportovní činnosti, činnosti rukodělné a výtvarné, hudbu, zpěv, práci s jazykem atd. Méně viditelné, ale minimálně stejně důležité jsou vlohy, které se projevují v oblasti lidských vztahů (zájem o druhé, citlivost pro ně, schopnost o druhé pečovat apod.), smyslu pro přírodu nebo zájmu o poznání (touha přijít věcem na kloub, porozumět svému postavení ve světě i celku skutečnosti atd.).

POTŘEBY

Jsou určití vnitřní hybatelé našich aktivit. Nejznámější systém popisu potřeb pochází od amerického humanistického psychologa Abrahama Maslowa. A pro naše potřeby je naprosto postačující.

Podstatné pro nás je dvojí: Jednak základní princip, který Maslow stanovil, a který – byť s určitými výjimkami (zejména u dospělých lidí) – je vhodné respektovat. Totiž že vyšší stupeň potřeb se stane aktuální až tehdy, když jsou naplněny stupně nižší. A druhý důsledek: V oblasti neformálního vzdělávání a výchovy jsou „ve hře“ prakticky všechny stupně. U té nejníže roviny je splnění téměř automaticky předpokládáno – a to ze strany instituce, pokud bude dítě v její péči. Potřeba

bezpečí zakotvená zejména v rovině vztahů je nutnou podmínkou toho, aby chlapci a děvčata o takovou službu vůbec stáli. A v této vztahové rovině jsou naplňovány podstatně i další tři úrovně potřeb. Dokonce i tehdy, když vlastní zájmová aktivita je hodně výkonová. Například u sportovců. I tady je ocenění publika, případně dalších zainteresovaných osob, naprosto zásadní podmínkou zažití úspěchu (4. úroveň), a dokonce zvláště u kolektivních sportů i zažití sounáležitosti (3. úroveň). Potřeby ve svém základním složení jsou sice dost stálé, ale to, co je naplňuje, se významně proměňuje s věkem i dalšími vlivy – příkladně výchovou a vzděláním.

Maslowova pyramida potřeb¹

¹ Vedení lidí a motivace [online]. Univerzita online, 2012 [cit. 2020-06-04]. Dostupné z: <http://www.univerzita-online.cz/mng/zaklady-managementu/vedeni-lidi-a-motivace/>

ZÁJMY

Zájmy jsou na rozdíl od dvou předchozích dispozic jednoznačně získané až v procesu včleňování se do lidského světa (socializace). Jistě že se určitým způsobem odvíjejí od vloh a „na svět“ jim pomáhají potřeby, ale jejich postupné získání a rozvoj zásadně ovlivňuje okolí dítěte. V tom je jejich velká možnost, ale také to skrývá velké ohrožení: V málo podnětném prostředí (zpravidla daném malým kulturním a sociálním kapitálem rodiny) se mnohé z možných zájmů dítěte nakonec vůbec nerozvinou. Mezi dětmi je přitom veliký rozdíl v rozsahu zájmů i jejich hloubce, přičemž se na této skutečnosti podílejí jak danosti vrozené, tak následné vlivy. Určitým způsobem do toho promlouvají i genderové stereotypy, byť mnohem méně než dříve. Do budoucna zájmy zásadně ovlivní, jaké oblasti neformálního vzdělávání se chlapec nebo děvče bude věnovat.

POTENCIÁL

Potenciál představuje v našem pojetí souhrn všech dispozic dítěte, které může uplatnit pro to, aby jeho život byl skutečně plnohodnotný, a to jak z hlediska jeho osobního prožívání, tak i přínosu pro ostatní. Kromě již zmíněných vloh a zájmů jej tvoří i další tělesné, duševní i duchovní dispozice, vrozené i získané. Velmi podstatnou roli tu hraje volní a charakterová výbava dítěte, posléze se čím dál tím podstatněji projevují i hodnoty, k nimž vědomě směřuje. Skutečné naplnění potenciálu dítěte pochopitelně zásadně závisí na podmínkách, v nichž vyrůstá. Tedy na rodině, škole, kamarádech, mimoškolních činnostech, vlivu médií i celkové kulturní, společenské a později i politické atmosféře, která ho obklopuje.

ZDROJE INFORMACÍ O DĚTECH

VÝZKUMY A ODBORNÉ ZDROJE

Všem zájemcům o nejnovější data a výzkumná šetření zaměřená na naši nejmladší generaci je určen **Národní registr výzkumů o dětech a mládeži**.² Jedná se o veřejně přístupný archiv, který je provozován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR prostřednictvím Národního pedagogického institutu ČR a který shromažďuje informace o výzkumech realizovaných státními, vědecko-výzkumnými i neziskovými organizacemi a institucemi. V elektronické knihovně registru jsou uloženy kompletní závěrečné zprávy či odkazy na ně spolu se základními anotacemi, a to jak v českém, tak v anglickém jazyce. Součástí registru je i projekt **Mládež v číslech**, který přináší na jednom místě základní veřejně dostupné číselné a vývojové údaje spojené s tématy státní *Koncepce podpory mládeže na léta 2014–2020* (témata demografie; přístup dětí a mládeže k informacím; vzdělávání; volný čas; mobilita; zdraví; participace mládeže; dobrovolnictví dětí a mládeže; sociální inkluze; média; kultura).

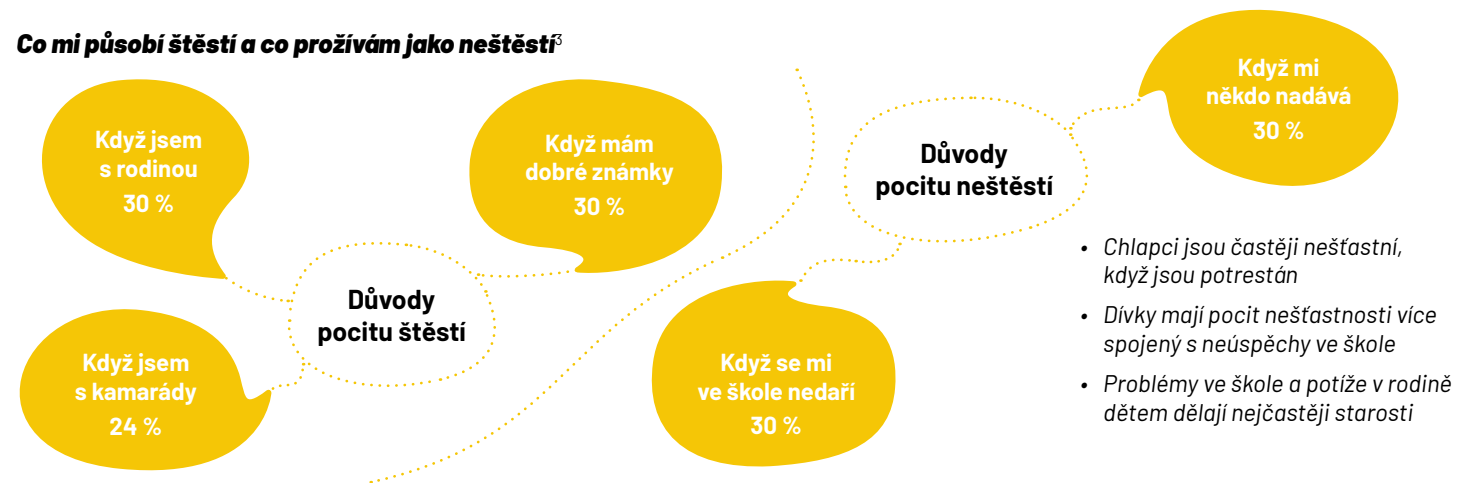
Projekt iniciovalo a podporuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, obsahově jej zajišťuje Analytické centrum České rady dětí a mládeže a technickou stránku má na starosti Národní pedagogický institut ČR. Cílem projektu je poskytnout odborné i široké veřejnosti základní přehled o aktuálním vývoji mladé generace v oblastech státní politiky mládeže.

Soustavnou výzkumnou činnost v této oblasti vyvíjejí některá akademická pracoviště (např. Institut výzkumů dětí, mládeže a rodiny při Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně) a zabývají se jí i některé neziskové organizace (Česká rada dětí a mládeže, Junák – český skaut, UNICEF, Člověk v tísni apod.) Data z výzkumných šetření mohou velmi dobře sloužit k získání celkového přehledu o problematice dětí a mládeže, jejich zájmech a potřebách. Kvantitativní výzkumy přinášejí zajímavé přehledy o celkové situaci a mohou také naznačovat základní změny a trendy ve vývoji mladé generace. Pro zjišťování vloh a potenciálu konkrétního dítěte a jeho zájmů a potřeb nám však poskytnou pouze omezené poznání.

Pro ukázkou uvádíme výzkum, který se týká prožívání štěstí a neštěstí a dá se interpretovat jako zjištění o potřebách dětí. Pro učitele je tu jasný podnět: prožívání štěstí, a hlavně neštěstí je u dětí velmi často spojené se školou.

Co mi působí štěstí a co prožívám jako neštěstí³

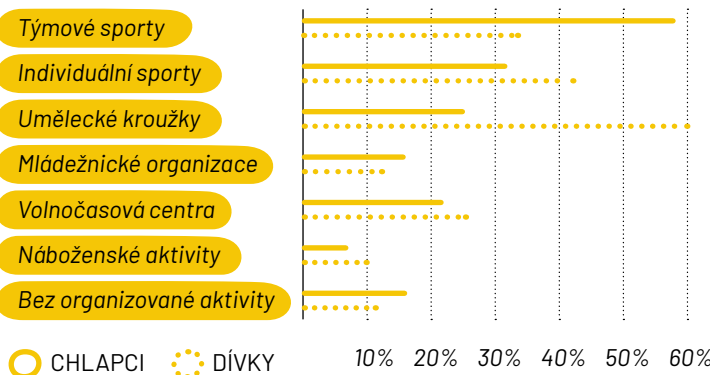
Velmi komplexnímu výzkumu zaměřenému na trávení volného času žáků 11–15 let se v roce 2018 věnoval vědecký tým z Univerzity Palackého v Olomouci (HBSC). Výzkumu se účastnilo 13 000 žáků ze 230 škol všech 14 krajů České republiky. Výsledky HBSC studie⁴ Vám nyní pro zajímavost představíme.

Výrazná většina českých dětí je aktivní. Svůj volný čas plní týmovými i individuálními sporty, činnostmi v uměleckých kroužcích nebo mládežnických organizacích. To se týká 86 % školáků ve věku 11–15 let. Pouze každé sedmé dítě tak nemá žádnou pravidelnou volnočasovou aktivitu. Důležitou roli v životě mladých lidí však hrají také nestrukturované aktivity, jakými jsou četba, čas strávený „jen tak“ s vrstevníky nebo s rodinou. Nezanedbatelnou část dne stráví čeští školáci před obrazovkou.

Nejpopulárnější aktivitou mezi chlapci jsou týmové sporty, do nichž je zapojeno 58 % z nich. U dívek jsou to pak umělecké

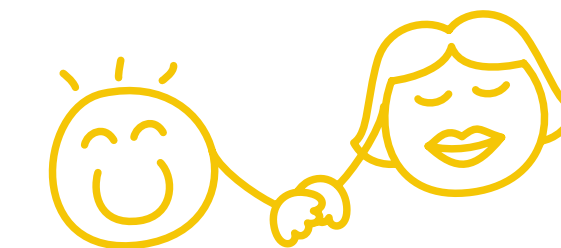
aktivity, kterým se věnují bezmála dvě třetiny (60 %). Přibližně polovina populace 11–15letých pak kombinuje více organizovaných aktivit. Se zvyšujícím se věkem dětí, které nejsou nikde zapojené, přibývá. V 15 letech je to již každý pátý mladý Čech (22 %).

Trávení volného času školáků 11–15 let⁴

DALŠÍ ZAJÍMAVÁ ZJIŠTĚNÍ:

- Knížky čte pravidelně, tedy alespoň 1× týdně, necelá třetina dětí (32 %), přičemž výrazně převládají dívky (41 %) nad chlapci (24 %). Počet pravidelných čtenářů rychle klesá s věkem z 48 % u 11letých na 22 % 15letých. Tento pokles je markantnější u chlapců než u dívek a mezi deváťáky tak nečtou 3/4 kluků a 2/5 holek. Potvrzuje se také, že dospívající, kteří pravidelně čtou, jsou nejen úspěšnější ve škole, ale také méně často kouří a pijí alkohol.
- Každodenně se s kamarády setkává venku „před barákem“ nebo v parku asi pětina dětí (21 %). U této nestrukturované aktivity si výzkumníci všimli výrazné souvislosti s pravidelným kouřením (téměř čtyřnásobné riziko) i s opakovanou opilostí (2,5× vyšší riziko). Naopak se jedná o děti, které jsou spokojenější a udávají lepší vztahy s vrstevníky.
- Tři z deseti náctiletých navštěvují několikrát do týdne nákupní centra pro zábavu nebo rozptýlení. Roli zde hraje socioekonomický status – častěji se totiž jedná o děti z chudších rodin. Tito dospívající jsou zároveň vystaveni vyššímu riziku pravidelného kouření a opakované opilosti (cca 1,5× rizikovější) než zbytek mladé generace.

- Zajímavé místo mezi „aktivitami“ ve volném čase má také nicnedělání – povalování se na gauči či v posteli. Takto několikrát do týdne tráví čas až 40 % dětí. Když výzkumníci data dětí, které často „zevlují“, dali do souvislosti s dalšími okolnostmi, překvapila je vazba se slabším školním výkonem a sníženou životní spokojeností = přemíra lenošení tedy paradoxně nepřináší pocit štěstí a děti, které hodně lenoší, ušetřenou energii většinou nevyužijí pro lepší přípravu do školy.

- Jak tráví dospívající čas se svými rodiči? Jednou z oblíbených činností je sport. Společně se svými rodiči sportuje alespoň jednou týdně 38 % 11-15letých. Z dlouhodobé perspektivy je to dobrá zpráva – před 16 lety tato hodnota činila 29 %. Podobně pozitivní je trend u společných procházek: alespoň jednou týdně se jich účastní 57 % dětí, zatímco v roce 2002 se společné procházení týkalo pouze 42 % dospívajících. Se zvyšujícím se věkem děti dochází k přirozenému úbytku volného času stráveného s rodiči a do centra zájmu se dostávají vrstevníci.
- Extrémní hranici, kterou představují čtyři a více hodin denně před obrazovkou, překročí sledováním televize a videí ve všedních dnech 19 % chlapců a 15 % dívek, o víkendech je to pak třetina chlapců a 27 % dívek. Hraním počítačových her ve všedních dnech tráví čtyři a více hodin téměř každý čtvrtý chlapec (23 %) oproti 9 % dívek. O víkendech je tento rozdíl ještě markantnější (37 % vs 13 %). Opačně je to u času stráveného na sociálních sítích nebo brouzdáním na internetu. Této kratochvíli věnují více času dívky.

- Bezmála dvě třetiny (65 %) mladých lidí ve věku 11-15 let jsou spokojeny s tím, kolik volného času mají. Spokojenost však není stabilní napříč věkovými kategoriemi a postupně klesá, výrazně především u děvčat. Zatímco v 11 letech je spokojeno 75 % dívek, v devátých třídách už je to méně než polovina (48 %). Podobně to vypadá se samotnou náplní volného času. Většina dospívajících (55 %) by na způsobu, jak tráví svůj volný čas, nic neměnila. To platí spíše pro chlapce (61 %) než pro dívky (49 %).

RODINA A OKOLÍ DÍTĚTE

Pro zjišťování vloh, potřeb, zájmů i osobního potenciálu dítěte se rodina (včetně širšího okruhu blízkých příbuzných) jeví jako ideální prostředí. Mezi dětmi a jejich rodiči existuje oboustranně jedinečný vztah. Současně jsou ale i zde určitá úskalí. Podíváme se tedy, jaké možnosti nabízí rodinné zázemí při získávání podstatných informací o dětech, a to jak z hlediska předností tohoto prostředí, tak z hlediska limitů, které jsou právě s tímto prostředím spojené.

Přednosti

- Rodiče měli možnost sledovat vývoj svého dítěte od prvních projevů. Zpravidla také na tyto projevy všelijak reagovali, obdivovali je, nebo s nimi naopak zápasili. Zažívali je ve všech možných situacích a v různých etapách života dítěte.
- Rodiče znají souvislosti, které jsou ostatním lidem neznámé, ale které jsou podstatné pro pochopení prožívání a jednání dítěte.
- Děti jsou – pochopitelně v různé míře – svým rodičům podobné.

Omezení

Jedinečnost vztahu mezi dětmi a rodiči může mít ovšem i určitá omezení:

- Rodiče nemusí vidět své děti realisticky, nýbrž je mohou vidět takové, jakými by chtěli, aby byly. Tedy přisuzují jim pozitivnější vlastnosti, lepší nadání, pevnější charakter atd. Jsou ale také případy opačného zkreslení: rodič v průměru kritičnosti vidí své děti v horším světle.
- Děti se také doma mohou chovat jinak než mimo domov. Rodiče jsou pak velmi překvapeni, když od pedagoga či vedoucího oddílu slyší o nežádoucím chování svých dětí. Některé děti se naopak doma mohou projevovat problematičtěji než mimo domov.
- Další faktor, který ke zkreslení může významně přispět, jsou ambice rodičů. Rodiče mohou mít o správném směřování svých dětí určitě, často dosti vyhraněně představy. Mohou bez ohledu na zaměření dítěte prosazovat a rozhodovat o tom, čemu by se děti měly věnovat a v čem by se do budoucna měly hlavně uplatnit.

Podívejme se nyní na to, jaké konkrétní poznatky můžeme očekávat ze strany rodičů, případně širšího rodinného zázemí dítěte.

Vlohy

S ohledem na častou dědičnost vloh lze očekávat, že většina rodičů bude docela spolehlivým zdrojem informací, zejména pokud jde o vlohy, které jsou dobře zjištělné už v předškolním věku: pohybové nadání (včetně vloh ke konkrétnímu sportu), hudební nadání, manuální zručnost. Také dnes už lze dobře v rodině poznat vlohy pro mateřský jazyk a často i pro jazyky cizí. S narůstajícím věkem lze pozorovat také vlohy k péči o ostatní (nejen o mladší sourozence) a vůbec vlohy spojené s tím, co se dnes nazývá „emoční inteligence“: citlivost k druhým, schopnost navazovat vztahy, ochota se s druhými dělit, později i schopnost nadhledu nad vlastním prožíváním a emocemi.

Rodiče zpravidla mívají dobrý přehled o povahovém nasměrování dítěte, které hraje důležitou roli v rozvoji řady vloh. Sem může patřit vytrvalost, zvědavost, dominance i celkové zaměření dítěte na škále „extroverze - introverze“.

Potřeby

To, jak se rodičům daří naplňovat potřeby vlastních dětí, zásadně rozhoduje o úspěchu či naopak neúspěchu jejich

rodičovské role. V optimálním případě (tedy když rodiče tuto svou úlohu skutečně zvládají) je možno od nich zjišťovat, jak je to u jejich dítěte zejména s potřebami bezpečí, sounáležitosti a uznání. Tedy konkrétněji jaké postupy a typy jednání na jejich dítě působí tak, že mu potřebu bezpečí berou, uvádějí ho do nejistoty a stresují ho – a které naopak jeho pocit bezpečí a jistotu posilují. Také mívají dobrý přehled o tom, jaké motivační postupy na dítě „platí“ a jaké jsou naopak neúčinné. Na to navazuje míra jeho potřeby sounáležitosti s ostatními, tedy jak silně mu záleží na přijetí od nich, případně které typy jednání pokládá za projevy přízně a přátelství – a které naopak přijímá negativně. Konečně rodiče mohou poskytnout informace o tom, jak je jejich dítě ctižádostivé, jaký typ ocenění přijímá a vůči jakému je naopak rezistentní. To ostatně poskytuje i přehled o účinnosti odměn a trestů. Současně je ale třeba vždy mít na paměti, že – zejména u starších dětí – mohou existovat potřeby, o jejichž naléhavosti rodiče u svých dětí (z různých důvodů) nemají tušení.

Zájmy

Na rozdíl od potřeb, které většina rodičů, zejména u mladších dětí, dost dobře zná a také se je snaží naplňovat, je to se zájmy poněkud komplikovanější. Pokud jsou zájmy dětí v souladu s očekáváním rodičů, žádný velký problém nevzniká (pokud rodiče nepřehánějí tlak na výkon dítěte). V případě, že se zájmy dítěte s očekáváním rodičů míjejí, se nezřídká

stává, že rodiče takové zájmy nejen nepodporují, ale často o nich nemusí ani vědět. Někdy – zvláště, když je intenzivní zájem dítěte v konfliktu se zaměřením na školu – o něm sice rodiče mohou vědět, ale nemusejí ho podporovat. Od rodičů se obvykle můžeme celkem spolehlivě dozvědět o zájmech jejich dětí v případě, že jsou určitým způsobem „navázané“ na školní předměty (zejména fyziku, chemii, přírodovědu, matematiku, jazyky), zatímco u ostatních zájmů nemusí být rodiče tak spolehlivým zdrojem informací.

Potenciál

Rodiče zpravidla vidí potenciál svých dětí skrze filtr svých životních hodnot a svého životního stylu. Ambice jejich dětí, nasměrování jejich ctižádosti budou s velkou pravděpodobností hodně ovlivněné tím, jaké byly a někdy ještě jsou ambice rodičů. Proto kromě vlastního konkrétního popisu toho, co rodiče soudí o charakteru, silných stránkách a žádoucím zaměření svých dětí, by mnohé doplnila a rozvinula znalost celkového směřování jejich rodiny. Rozhodně velmi mnoho napoví hodnotové zázemí, z něhož dítě pochází.

Na závěr upozorníme na dva hlavní zdroje zkreslení, které ze strany rodičů hrozí. Jak už jsme naznačili, někteří rodiče si chtějí prostřednictvím svých dětí naplnit potřeby a touhy, které se jim samotným naplnit nepovedlo. Ve sportu, v umění, ve vědě. To může vést už poměrně záhy k tomu, že u dítěte předpokládají vlohy, které ve skutečnosti nemá. Pro jeho

skutečné vlohy a zájmy mnoho porozumění neprojeví, ale „tlačí“ ho do oblastí, kde výbava dítěte není nijak velká. A stejně tak je to pak i s jeho potenciálem.

Jistě jste se jako pedagogové nejednou setkali s dětmi zručnými či umělecky nadanými, které bavilo malovat, vyřezávat, modelovat či zpívat, ale jejich rodiče je v tomto nepodporovali, protože stáli o úplně jinou orientaci – výborné známky v matematice, fyzice, angličtině. Zde to můžete být právě vy, kdo rodičům poskytne důležitou korekci.

Velikým problémem české společnosti je, že život dětí velmi silně ovlivňuje sociálně-ekonomický status rodičů – a žádné instituci u nás se zatím nedaří tento jejich handicap v dostatečné míře snížit. Výzkum,⁵ který byl pro Národní institut dětí a mládeže realizován v rámci projektu *Klíče pro život*, upozornil na skutečnost, že děti z méně podnětného prostředí na to doplácí ve všech směrech – počínaje tím, jak hodnotí své rodiče, jaké mají kamarády a vztahy s nimi, jak vypadá jejich hodnotový svět, přes to, jak tvořivě tráví volný čas, jak se cítí ve škole, až k tomu, jaké si vybírají vzory a jaké mají představy o svém budoucím životě. Od rodičů těchto dětí bohužel také často nelze získat spolehlivé informace o plném potenciálu jejich dětí.

⁵ BOCAN, Miroslav. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0. Dostupné také z: <https://znm.npi.cz/wp-content/uploads/2021/05/04-znv-deti-v-ringu-dnesniho-sveta.pdf>

ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ

Školní prostředí se může významnou měrou podílet na identifikaci vloh i potenciálu, zájmů a potřeb dětí a žáků. Těžit z toho může i sama škola. V rámci své hlavní vzdělávací činnosti může tyto informace velmi efektivně využívat k tomu, aby žáci dosahovali takových výsledků, které odpovídají jejich schopnostem. Níže shrnujeme základní způsoby, jakými ve školním prostředí probíhá identifikace vloh i potenciálu, zájmů a potřeb žáků.

Vlastní poznatky pedagoga

Pedagogové ve všech druzích škol jako nutnou součást své přímé pedagogické činnosti vnímají, sledují a vyhodnocují, jak dítě či žák pracuje. To v sobě může zahrnovat i identifikaci toho, v jakých oblastech vyniká, oč má žák zájem, co jej baví. V praxi se zde pedagogové opírají zejména o svá pozorování a pedagogickou diagnostiku žáka ve vyučování a na akcích školy. Vodítkem jim je projevený zájem o obor, předmět nebo konkrétní učivo, nadstandardní znalosti, které se žák nebojí prezentovat, kvalita a obsah zpracovávaných referátů, slohových i seminárních prací, výjimečné dovednosti a schopnosti v předmětech výchovného zaměření. Nemusí jít přitom o schopnost (talent, nadání) využitelnou jen ve výuce. Některé schopnosti, kterých si pedagogové všimnou, nemusí být vázány na žádný předmět vyučovaný ve škole, mohou se ale projevit v třídním kolektivu – například herecký talent.

Mimo samotný pedagogický proces si pedagog může doplnit informace v přímé komunikaci se žákem. Mezi vhodné způsoby podporující přenos informací k identifikaci potřeb, vloh, zájmů a potenciálu patří:

individuální komunikace – rozhovor nebo pohovor s žákem, osobní konzultace, neformální rozhovor např. při akci školy, při dohledu o přestávkách,

komunikace se skupinou ve škole, např. třídnické hodiny, doprovázení třídy či skupiny žáků pedagogem na akci mimo školu – výlet, škola v přírodě, lyžařský výcvik, soutěž apod.,

využití portfolia prací žáků, výsledků učení nebo samotného obsahu vzdělávání – hledání vazeb mezi tím, co se žáci učí ve škole, a konkrétními znalostmi a dovednostmi, které si děti a žáci osvojují mimo školní prostředí.

Zvídavost pedagoga, který se vedle školního výkonu žáka zajímá i o jeho zapojení do mimoškolních aktivit a o to, co si z nich odnáší, může vést k odhalení vloh a zájmů. Ty u žáka nemusejí být na první pohled patrné a pedagog je pak může využít ve své výuce a obohatit ji tak o nečekané elementy, které mohou výuku žákům zpřístupnit a zatraktivnit, a zároveň podpořit motivovanost žáka prostřednictvím jeho přímého zapojení do pedagogického procesu. Pedagog v tomto případě zaujímá roli facilitátora učení, podporuje

aktivní výměnu znalostí mezi žáky navzájem a poskytuje žákovi prostor k vlastnímu uplatnění se a prožití úspěchu.

Uvedené možnosti zjišťování důležitých informací o žácích mají také svá omezení. Jednak jsou dána časovými nároky, jednak kvalitou vztahu mezi žáky a pedagogy. Konečně důležitou rolí tu hraje osobnostní i pedagogická zralost učitele. Celkově lze dodat, že získávání kvalitních poznatků o žácích se pedagogovi a samotné škole může „vyplatit“ minimálně trojím způsobem:

- 1)** identifikace zájmů žáka a jejich správné využití při vzdělávací činnosti školy i ve vhodných, pro žáka zajímavých a rozvíjejících mimoškolních aktivitách, je pro školu přínosné, neboť v obou případech je podporována vnitřní motivace žáka k učení;
- 2)** škola svá zjištění o zájmech žáka může uplatnit i k tomu, aby ve spolupráci s ním samotným i jeho rodiči nasměrovala žáka k vhodným mimoškolním aktivitám, které mohou rozvíjet jeho schopnosti, ale také pomáhat kompenzovat některé nedostatky;
- 3)** podchycení zájmů a schopností žáka a jejich rozvíjení ať již přímo při vzdělávací činnosti, nebo v mimoškolní činnosti při škole či v jiných institucích, se škole vrací například v budování image školy, kdy žáci úspěšně reprezentují a prezentují školu v soutěžích nebo na pořá-

daných akcích. Právě aktivita v projektech a nabídka mimoškolních činností jsou jedním z hlavních kritérií rodičů při volbě školy pro své dítě.

Cílené zjišťování

Ve škole mohou být prováděny i cílené sběry informací. Může se jednat o dotazníková šetření obsahující otázky směřující k zájmům žáka. Typickým příkladem je zjišťování zájmů o kroužky, které žák navštěvuje, nebo dle preferencí žáků chce připravit samotná škola. Přestože to není primárním cílem, je možno ze získaných dat dovodit zájmy konkrétních žáků. Omezením tu je, že často jsou sběry dat pro tyto potřeby prováděny anonymně z důvodu snahy o získání objektivních informací. Získaná data tak nelze použít pro poznání konkrétního žáka. Cíleně jsou informace získávány také za účelem pomoci žákovi s řešením jeho potíží ve škole, jeho další kariéry, případně i problémů mimo školu. Nejčastěji jsou vedeny formou řízeného rozhovoru mezi žákem a pedagogem, většinou třídním učitelem, nebo výchovným poradcem. Tímto způsobem jsou získávány informace, které pak slouží pro řešení situace. Jednou z cest je i identifikace a využití žákových zálib a preferencí pro jeho budoucí směřování. Dá se uvažovat i o tom, že v oblasti rozvoje kariéry žáka převezme současné úkoly výchovného poradce kariérový poradce ve škole, jehož úkolem bude směřovat žáka na základě poznání jeho schopností, znalostí, dovedností a zájmů k vhodné vzdělávací dráze nebo vhodnému pracovnímu zařazení.

Do další oblasti cíleného zjišťování spadá činnost školního poradenského pracoviště, která slouží k poskytování poradenských a konzultačních služeb pro žáky, jejich zákonné zástupce a pedagogy. Tým odborníků školního poradenského pracoviště (školní psycholog, školní speciální pedagog, výchovný poradce, školní metodik prevence, asistent speciálního pedagoga) ve spolupráci s pedagogy vede diagnostické záznamy o žácích. Zjišťuje školní výsledky, školní i mimoškolní aktivity žáků, zajišťuje pedagogickou a speciálně pedagogickou intervenci žáků, vypracovává ve spolupráci s třídním učitelem individuální vzdělávací program pro integrované žáky. Navíc ve speciálních případech jsou používány diagnostické nástroje – testy a vyšetření. Výsledky identifikace zájmů a schopností u žáka se vzdělávacími problémy i u žáka nadaného jsou pak, společně s dalšími získanými informacemi, formou doporučení dalšího postupu předány rodičům i škole.

Překážky

Existují faktory, které výrazně ztěžují a někdy přímo znemožňují, aby ve školním prostředí docházelo k dobrému poznávání vloh, potřeb, zájmů i potenciálu dětí a žáků. Dvěma z nich se budeme věnovat trochu podrobněji. První je reálný časový prostor, který ve škole pedagogové pro poznávání žáků mohou využít.

V analytickém materiálu **Východiska vzdělávací politiky České republiky 2030+** se přímo konstatuje: ... *žáci a studenti jsou přetěžováni informacemi. Probírané učivo, na všech stupních, je příliš široké a obsahuje celou řadu zbytných poznatků a informací. Učitelé nestíhají povinné učivo procvičit a žáci nemají dostatečný prostor si probrané poznatky osvojit a aplikovat v reálných situacích. Existuje navíc snaha učivo dále doplňovat. To ovšem vede k tomu, že žáci a studenti nezávládnou probírané látce skutečně porozumět. Je zjevné, že výrazná redukce probíraného učiva je nutná. Je přitom třeba podotknout, že přetíženost obsahem vzniká především ve školních vzdělávacích programech a používaných učebních materiálech.*⁶

V situaci, kdy se „nestíhá“ ani primární cíl výuky – tedy spolehlivé osvojení učiva, je jasné, že na opravdové poznávání žáků nemůže být realisticky vzato dostatek času.

A to ani přes nejlepší vůli a zájem pedagogů. Jedná se tedy evidentně o vážnou systémovou překážku. Ukazuje na ni výsledek výzkumu **hodnotové orientace**,⁷ kde v části věnované tomu, jak děti vidí učitele, vyšlo, že významná většina dětí pocituje, že na ně učitel nemá čas. Je to vůbec nejhorší výsledek z 11 hodnocených parametrů. Méně než 30 % dotazovaných dětí ve třech sledovaných věkových kategoriích se vyjádřilo, že učitel na ně má dostatek času.

Hodnocení učitelů dětmi ve věk. kategoriích

Druhý omezující faktor je rovněž výrazně patrný z daného výzkumu. Děti, které jsou přesvědčeny, že jim učitel důvěřuje, naslouchá jim, nikdy nelže a je hodný, je – zejména ve vyšším věku – sotva třetina.

Na základě výše uvedeného nabízíme následující doporučení, která směřují k podpoře rozvoje příznivého klimatu ve škole a ve třídě tak, aby v ní děti a žáci mohli zakusit pocit bezpečného a podnětného prostředí.

Doporučení na úrovni školy a školského systému (podpora příznivého klimatu)

- Podporovat **well-being** žáků prostřednictvím rozvoje kompetencí pedagogů pro výuku a rozvoj psychosociálních dovedností a schopností dětí a žáků potřebných pro psychohygienu, správné rozhodování, efektivní učení, dosahování pozitivních výsledků a pozitivní sociální interakci.⁸
- Podporovat rozvoj kompetencí pedagogů, individualizovat výuku, formativně hodnotit a pracovat s chybou a vnitřní motivací.

- Podporovat pedagoga v roli mentora, facilitátora učení.
- Podporovat individuální přístup a schopnosti pedagoga, vyhodnotit charakteristiky prostředí, ze kterého žák pochází, identifikovat potřeby, zájmy a potenciál žáka a rozvíjet je v pedagogickém procesu i prostřednictvím navržených vhodných, pro žáka zajímavých a rozvíjejících mimoškolních aktivit.
- Aktivně podporovat zapojení dětí a žáků se sociálním znevýhodněním do neformálního vzdělávání (včetně zájmového), a podpořit tak kompenzaci případného nepodnětného rodinného prostředí.
- Využívat znalosti a dovednosti, které si děti a žáci osvojují prostřednictvím neformálního a informálního učení, ve školní výuce.
- Rozvíjet partnerství a spolupráci s respektovaným a kvalitním partnerem z oblasti neformálního vzdělávání.

⁶ FRYČ, Jindřich, Zuzana MATUŠKOVÁ, Pavla KATZOVÁ, et al. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2020, s. 17. ISBN 978-80-87601-46-4.

⁷ BOCAN, Miroslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Adam SPÁLENSKÝ. *Hodnotová orientace dětí ve věku 6-15 let*. [online]. [cit. 2020-05-12]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>

⁸ Národní ústav duševního zdraví [online]. [cit. 2020-05-31]. Dostupné z: <https://www.nudz.cz/>

MIMOŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ

Dalším zdrojem informací o dětech a mladých lidech jsou vedoucí a další lidé, kteří je doprovázejí v různých institucích neformální výchovy a vzdělávání. Jsou to lidé různí, jak věkem, tak zkušenostmi i životními postoji a schopnostmi, ale pro poznání dětí, které navštěvují jimi vedené činnosti, mají několik podstatných výhod. Přehledně se dají tyto výhody vyjádřit takto:

Dobrovolnost a dlouhodobost

Děti a mládež v drtivé většině navštěvují aktivity organizací působících v oblasti zájmového a neformálního vzdělávání dobrovolně. V případě družin tomu tak být úplně nemusí, ale to je určitá výjimka. Děti vědí, že když nebudou vycházet s vedoucími nebo ostatními dětmi, mohou odejít. Tato výchozí pozice osvobozuje děti od toho, aby se příliš stylizovaly nebo omezovaly svůj projev, proto jsou jejich vedoucí hodnověrným zdrojem informací. Většina dětí, které se účastní aktivit v této oblasti, tak činí řadu let. Na roky se zpravidla počítá i jejich společná „cesta“ s konkrétními vedoucími.

Poznání, které získávají tito vedoucí, se tedy opírá o zkušenost nikoliv jednorázovou nebo hodně časově omezenou. Málokdo (ve školním věku už ani většina rodičů) má možnost vidět chlapce a děvčata v tolika různých situacích jako právě vedoucí v oblasti neformálního vzdělávání. A to v řadě různých rovin. Znají je ze situací jejich vítězství i porážek, z doby, kdy se jim daří, kdy jsou plni odhodlání, ale také v situacích krizí, depresí a neúspěchů.

Kamarádství

Již zmíněný princip dobrovolnosti většinou umožňuje, aby se postupně mezi vedoucími a dětmi vyvinul vztah jistého kamarádství, které pro děti neznámá ztrátu určitého respektu, nebo dokonce úcty k dospělému vedoucímu, ale současně je pro dítě zdrojem velkého bezpečí a pocitu přijetí.

Důvěra rodičů

Mezi rodiči dětí navštěvujících nějakou aktivitu neformálního vzdělávání a jejich vedoucími zpravidla panuje vztah vzájemné důvěry. Zejména u nevykonových aktivit si rodiče mnohdy dobře uvědomují, jakou službu jejich dítěti (a tedy i jim) takoví lidé poskytují. Zvláště v době dospívání bývají vedoucí pro rodiče nenahraditelnými partnery při řešení tradičních problémů. I díky tomu mají vedoucí o dětech dobrý přehled.

Výchovný systém

Nemálo subjektů v oblasti neformálního vzdělávání staví své působení na skutečném výchovně-vzdělávacím systému, promyšleném jak z hlediska hodnot, tak i cest k jejich osvojení. V některých případech i vázaném na kompetenční přístup

(např. Junák – český skaut). S tím souvisí vzdělávací dráha budoucích a stávajících vedoucích, která vždycky zahrnuje i oblast psychologie, pedagogiky, metodiky výchovy. Z předchozího plyne, že vedoucí dětí z oblasti neformálního vzdělávání mají možnost poskytovat hodnověrné informace hlavně o dvou sférách, které zde sledujeme:

Zájmy

Tady je hlavně cenné to, že se u dětí a mládeže při neformální výchově projeví i zájmy, které nejsou na první pohled poznatelné (jako třeba zájem o míčové hry nebo zpěv), ale i ty, které se projeví časem. A mnohdy o nich nevědí ani rodiče, protože jsou mimo okruh běžného života jejich dítěte. Jde například o různé typy *rukodělných činností*, k nimž se zejména městské děti normálně nedostanou. Máme na mysli práci s různými přírodními materiály – hlinou, kůrou, listím, proutky. Dále se může projevit zájem o *deskové hry*, *hlavolamy*, *šifrování*, *řešení logických hříček* nebo i hraní náročných *strategických her* včetně jejich vymyšlení. Rovněž se v tomto prostředí vzbudí zájem o některé typy uměleckého projevu – *herectví*, *tanec*, *vymyšlení příběhů*, *zdobení netradičními předměty*, *fotografování*, *filmování*, *vytváření reportáží* apod. Mnohdy právě při neformální výchově se u dětí a mládeže zrodí uvědomělý zájem o *občanskou angažovanost*, *ochranu přírody*, *pomoc* těm, kteří jsou ve společnosti znevýhodněni.

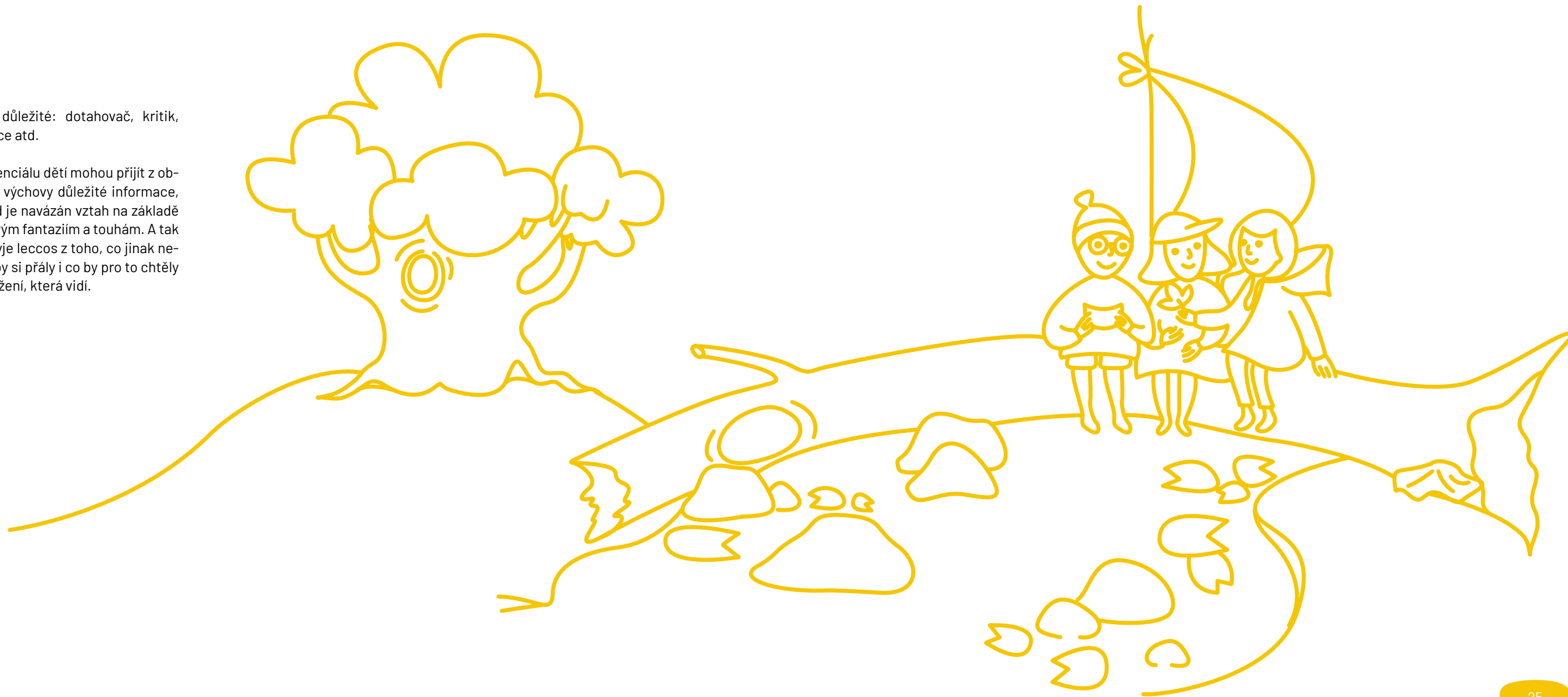
U organizací, které mají mezinárodní přesah, se může podporovat zájem o pomoc lidem v rozvojových zemích, o život v jiných kulturách a zemích, o *cestování*, ale také o historii či *politiku*. Dalším okruhem zájmů může být oblast vztahů a organizování lidí, protože obojí je osou života v institucích neformálního vzdělávání – zejména pokud jde o tradiční spolky.

Potenciál

Hlavní zjištění v této oblasti mohou vedoucí poskytovat o charakteru dětí. Právě tím, že je znají dlouho, jim celá řada situací umožňuje dobře poznat jak jejich celkovou schopnost nést zodpovědnost za své jednání, tak i hodnoty, které mají pro ně opravdu formativní význam. Současně ale i potřebné osobnostní komponenty. Tím máme na mysli hlavně takové schopnosti, jako je vytrvalost, odolnost, pečlivost, spolehlivost, schopnost se dělit, přinášet oběti, dodržovat sliby, dávat své schopnosti ve prospěch celku. Stejně tak prakticky všechny důležité složky emoční inteligence: sebeovládání, sebevědomí, schopnost navazovat a udržovat vztahy – a k tomu zase potřebné dílčí schopnosti: číst dobře signály ostatních lidí jak verbálního, tak neverbálního typu, schopnost projevovat své city, ale způsobem, který druhé nezatěžuje. V tomto prostředí lze mimořádně dobře získat o dětech a mládeži poznatky z hlediska jejich dispozic k vůdcovství, tedy schopnosti nadchnout a řídit lidi. Umět organizovat práci nejen sobě, ale i druhým. Stavět před lidmi vize, za kterými by chtěli jít. Současně ale i dispozice pro jiné týmové role,

které jsou v životě neméně důležité: dotahovač, kritik, humanizátor, spolehlivý zástupce atd.

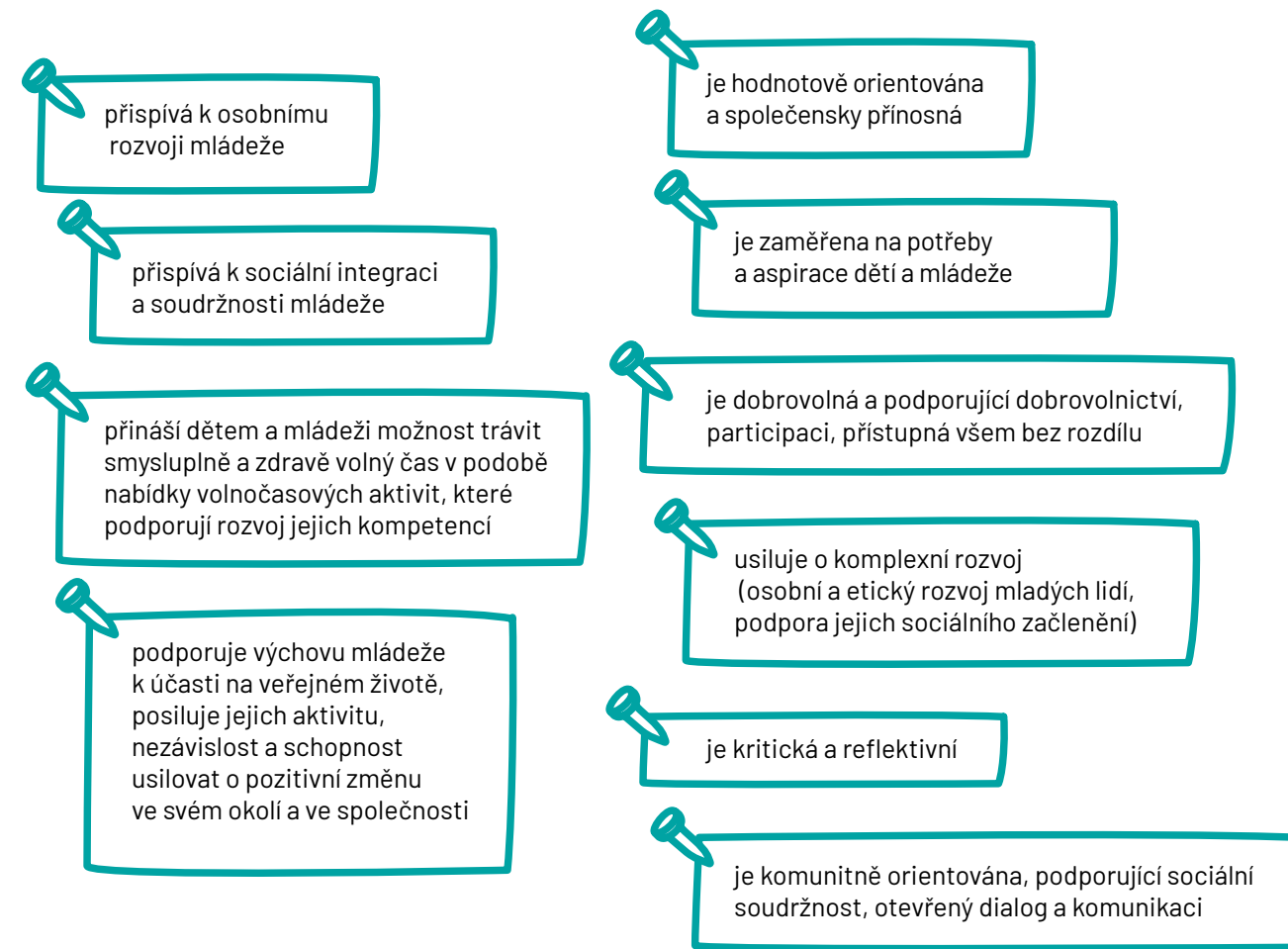
Další sférou, kde z hlediska potenciálu dětí mohou přijít z oblasti neformálního vzdělávání a výchovy důležité informace, je oblast nadějí a ambicí. Pokud je navázán vztah na základě důvěry, mohou popustit uzdu svým fantaziím a touhám. A tak je dost možné, že se tu poodkryje leccos z toho, co jinak nechávají ve skrytosti: Jaký svět by si přály i co by pro to chtěly udělat. A jaké mají obavy z ohrožení, která vidí.

Charakteristika oblasti neformálního a zájmového vzdělávání

V této kapitole shrneme, co obnáší práce s dětmi a mládeží mimo rámec školní výuky a jaké jsou její přínosy. Nejprve uvedeme její základní charakteristiky. Dále se zaměříme na kritéria výběru volnočasové aktivity zejména z hlediska rodičů.

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA MIMOŠKOLNÍ PRÁCE S DĚTMI A MLÁDEŽÍ A JEJÍ FUNKCE VE SPOLEČNOSTI⁹

⁹ Council of Europe Youth Work Portfolio [online]. Council of Europe, 2015. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680699d85>

VÝBĚR VOLNOČASOVÉ AKTIVITY PRO DĚTI

Při výběru vhodné volnočasové/mimoškolní aktivity pro děti si klademe několik hlavních otázek a řídíme se pár základními principy. Ať už jsme v roli rodičů a vybíráme zpravidla aktivitu dlouhodobého charakteru s výhledem na několik let, nebo v roli pedagogů škol a zajímáme se obvykle o programy krátkodobé nebo jednorázové, při rozhodování nejčastěji zvažujeme odpovědi na následující otázky:

Proč? Jaké cíle při výběru sledujeme?

Co by mělo být smyslem zapojení dítěte do volnočasové/mimoškolní aktivity? Jedná se nám o jeho vzdělávání, zábavu, vyplnění volného času, jeho celkový rozvoj, podporu rozvoje vrstevnických vztahů?

Kde a kdy? Jaké jsou časové nároky na zajištění dopravy dítěte na mimoškolní aktivity? Jaká je frekvence pořádání aktivity, roční a denní doba, případně aktuální počasí?

Cena? Finanční náročnost včetně pořízení potřebného vybavení? Nároky, které účast dítěte bude mít i na čas a podporu rodičů, případně pedagoga?

Při zvažování těchto otázek bychom měli brát v potaz dále uvedené principy.

Kdo? Kdo bude poskytovatelem aktivity/programu?

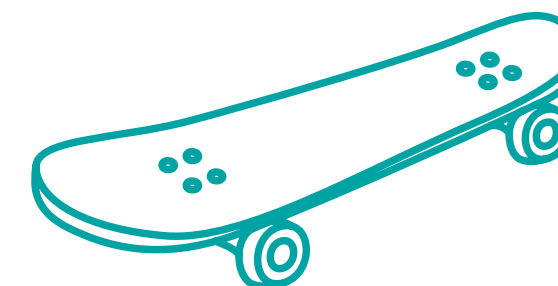
Je zvolený poskytovatel důvěryhodný, kompetentní? Jsou k dispozici reference?

Výběr volnočasových/mimoškolních aktivit by měl respektovat a zohledňovat:

- ✿ dispozice a zájmy dítěte, protože to podstatně posílí šanci, že dítě bude s vybranou aktivitou spokojené;
- ✿ vhodnou formu aktivity dle temperamentu dítěte, protože některé děti mohou preferovat více individuální zaměření aktivity, jiné budou spokojené v kolektivu vrstevníků;
- ✿ přiměřenou celkovou časovou náročnost mimoškolních aktivit, neboť více než tři volnočasové aktivity za týden by mohly být již pro většinu dětí přetěžující; ponechat dítěti také čas, který mu nikdo neorganizuje, a podporovat ho ve schopnosti jej dobře využít, je také důležité pro jeho zdravý vývoj;
- ✿ vhodnou a navzájem se doplňující kombinaci mimoškolních aktivit, která bude podporovat celkový rozvoj dítěte, v níž alespoň jedna aktivita by měla být spíše všeobecného, nevýkonového zaměření s důrazem na rozvoj vztahů, druhá související s pohybem nebo pobytem v přírodě a případná třetí aktivita se zaměřením na vzdělávání nebo s uměleckým zaměřením (pořadí a volba aktivit je libovolná dle zájmů dítěte);
- ✿ realizaci aktivit kvalitním poskytovatelem, přičemž jsou důležitá především dvě hlediska: bezpečnost a kvalita

poskytované služby. V tomto ohledu se velmi vyplatí zjišťovat si předem důvěryhodné reference, nejlépe přímo od těch, kteří se už aktivity s dětmi zúčastnili, zajímat se o vzdělávací systém poskytovatele, zda vedoucí, kteří zajišťují proces výchovy a vzdělávání, absolvují školení apod.

Orientovat se v širokém spektru poskytovatelů neformálního vzdělávání a z široké a rozmanité nabídky neformálních aktivit vybrat vhodnou mimoškolní aktivitu, která bude podporovat všestranný rozvoj dítěte, může být mimořádně obtížným úkolem. Česká rada dětí a mládeže proto připravila pro rodiče (a další zájemce) deset velmi užitečných rad, kterými se můžou řídit, když vybírají pro své děti mimoškolní aktivitu. Kladou důraz na zájem dítěte, od kterého by se měla odvíjet volba mimoškolní aktivity, dobrovolnou účast na základě motivace, přiměřenost časové zátěže, dobrou partu vrstevníků a další kritéria, která je vhodné při výběru mimoškolní aktivity zohlednit.

DEVATERO RAD ČESKÉ RADY DĚTÍ A MLÁDEŽE PRO RODIČE PŘI VÝBĚRU MIMOŠKOLNÍCH AKTIVIT... a jedna speciální návrh¹⁰

Naslouchejte zájmům svého dítěte. Výběr mimoškolních aktivit by měl být otázkou vzájemné dohody mezi dítětem a rodičem. Rodič se může poradit s učitelem, na co je dítě šikovné, k čemu má vlahy. Pomoci mohou i pedagogicko-psychologické poradny.

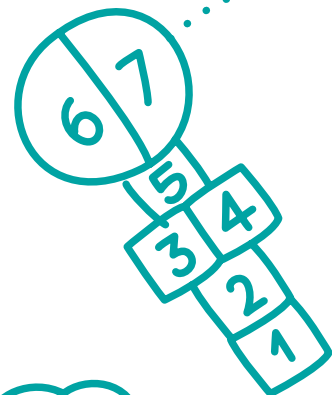
Důležitá je dobrá parta. Dítě by mělo mít kolem sebe dobrou partu vrstevníků, protože ti hrají při výběru zájmových činností velkou roli. Snažte se poznat kamarády svých dětí a mít přehled o tom, co dělají ve volném čase.

Nejdříve stačí ochutnat. Není neobvyklé, když dítě v raném věku vyzkouší několik zájmových aktivit. Nelze mu proto vyčítat nestálost. Proměna zájmů dítěte je přirozená a souvisí s jeho vývojem.

Nemusíte mít nutně génia. Dítě, navzdory prokazatelnému talentu, do mimoškolních aktivit vysloveně nenuťte. Pravdou je, že talentované dítě musí, pokud chce dosáhnout úspěchů, hodně obětovat. Rodič by měl dítě spíše citlivě motivovat, pěstovat v něm zájem o danou aktivitu. Je rozhodně lepší mít zdravé tzv. normální dítě, než stresovaného, labilního génia.

Nechte své dítě užívat si dětství. Neorganizujte dítěti všechnen volný čas a ponechte mu i pár hodin týdně na trochu „obyčejného lenošení“. Vhodné je naplnit dětem čas po dvě či tři odpoledne týdně a myslet na to, aby se i minimálně jednou za měsíc dostaly (třeba se svým oddílem) na víkend do přírody.

Myslete na celkový rozvoj dětské osobnosti.

Zdáleka ne každé dítě bude vrcholovým sportovcem nebo houslovým virtuosem. Rodiče si často přejí, aby dítě dosáhlo toho, čeho oni sami nedosáhli, a promítají do svých dětí své nenaplněné sny a ambice. Pokud přitom nerespektují individualitu dítěte, jeho nadání a zájem, málokdy to vede ke skutečnému úspěchu. „Hra“ v dobrém oddíle, kde je organizována s výchovným cílem, současně dá dítěti mnoho užitečných dovedností do praktického života.

Hledejte kontakty a reference. Ptejte se na reference o spolku, oddíle či kroužku ve svém okolí – dobrá zkušenost někoho z okolí je nejlepším doporučením. Kontakty na spolky dětí a mládeže najdete i na internetu, celostátně např. na www.crdm.cz nebo www.kamchodit.cz, v Brně také na www.klubovny.cz a v Praze na www.mitkamjit.cz.

Vyžadujte zpětnou vazbu. Zajímejte se o činnost oddílu, klubu, souboru či kroužku, poznejte dobře jejich vedoucí – budou časem vašimi nejlepšími spojenci při výchově vašich potomků.

Myslete s předstihem i na prázdniny. Celoroční činnost v oddíle, který znáte, je nejlepší vstupenkou na letní tábor, který je vyvrcholením každého roku a jeho završením.

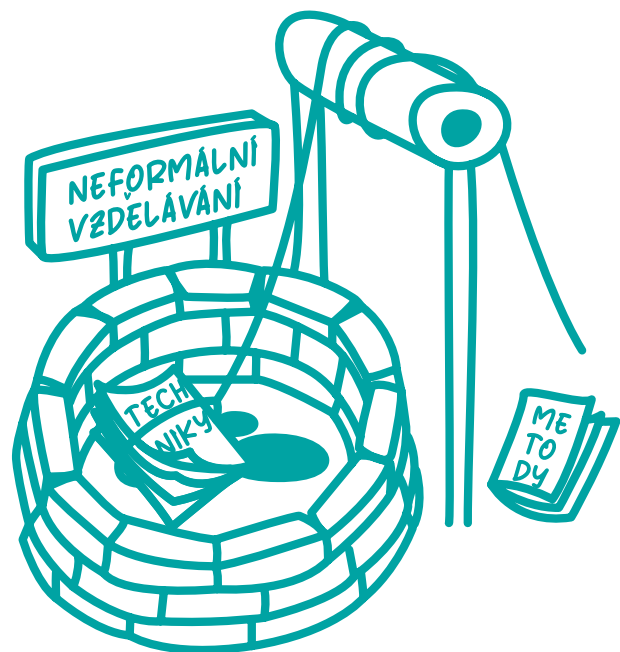
Rodina je rodina. Spolky dětí a mládeže (ani střediska volného času se svými kroužky) nejsou místem, kde děti máte co nejčastěji „odkládat“. Rodinné zázemí a vzpomínky na pěkné chvíle strávené s rodiči, sourozenci či prarodiči nemůže nahradit nic.

NEFORMÁLNÍ A ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Neformální a zájmové vzdělávání stojí spolu ve velmi úzkém vztahu. Byť je zájmové vzdělávání tomu neformálnímu hierarchicky podřazené, velmi často se stává, že je lidé zaměňují. V této podkapitole se budeme detailně věnovat jejich charakteristice i základnímu členění. V obou případech však musíme říci, že právě neformální a zájmové vzdělávání se z velké části podílí na rozvoji měkkých kompetencí žáků, pro které v běžných školách těžko hledáme prostředky. Hodnotově orientované oddily, kluby či spolky můžeme tedy brát jako takovou studnici inspirace, technik, metod a přístupů pro moderní vyučování.

NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Neformální vzdělávání se uskutečňuje mimo formální vzdělávací systém (formální vzdělávání vede k dosažení určitého stupně vzdělání doloženého certifikátem, např. vysvědčením, diplomem) a nevede k ucelenému školskému vzdělání. Jedná se o organizované výchovně-vzdělávací aktivity mimo rámec zavedeného oficiálního školského systému, které zájemcům nabízí záměrný rozvoj životních zkušeností, dovedností a postojů, založených na uceleném systému hodnot. Tyto aktivity bývají zpravidla dobrovolné. Organizátory jsou spolky dětí a mládeže a další nestátní neziskové organizace (NNO).¹¹

ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Zájmové vzdělávání poskytuje podle ustanovení §111 školského zákona účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. Pojem vzdělávání se označuje současně vzdělávání a výchova. Zájmové vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání a patří mezi ně:

- školní družiny, školní kluby, střediska volného času (SVČ), případně domy dětí a mládeže (DDM).

Zájmové a neformální vzdělávání významně zasahuje do **oblasti naplňování volného času** jedince a je zvláště důležité pro děti a mládež. Volný čas je významnou sociologickou, ekonomickou a pedagogickou kategorií a jeho smysluplné využívání přispívá k rozvoji osobnosti jedince, jeho zájmů a nadání. Často může pozitivně ovlivnit i budoucí profesní dráhu jedince a je významným prostředkem prevence rizikového chování, především dětí a mládeže.¹²

System vzdělávání

Formální vzdělávání

Striktně stanovený program

Povinnost

Vnější motivace

Učitel-žák

Věkově homogenní skupiny (vrstevníci)

Plánovaně, určitou část života dle volby

Tradiční výchovné a vzdělávací metody a formy

Učitel stanovuje rámec, pravidla

Intelektuální přístup

Znalosti a výkon

Pasivní účast / aktivní účast

Neformální vzdělávání

Flexibilní (přizpůsobivý)

Dobrovolnost/svoboda

Vnitřní motivace

Instruktor-účastník

Věkově heterogenní skupiny (mezigenerační)

Plánovaně, celý život

Netradiční výchovné a vzdělávací metody

Účastníci ovlivňují rámec a pravidla

Holistický (celostní) přístup

Rozvoj kompetencí i osobnosti

Aktivní účast

Informální vzdělávání

Bez vymezení

Svoboda

Vnitřní motivace

Individuální/skupinové

Individuální /mezigenerační

Neplánovaně, celý život

Spontánní metody a formy

Jedinec ovlivňuje rámec a pravidla

Osobní přístup

Rozvoj osobnosti

Osobní zájem

co mě naučil učitel

co jsem se naučil v oddílu

co mě naučil táta

¹¹ Neformální vzdělávání [online]. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. [cit. 2021-04-28]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/neformalni-vzdelavani-1>

¹² Zájmové vzdělávání [online]. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. [cit. 2021-04-28]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>

Formální vzdělávání

- ✿ předškolní
- ✿ základní
- ✿ střední
- ✿ vysoké

Neformální vzdělávání

Nestátní neziskové organizace (NNO)

- ✿ spolky dětí a mládeže
- ✿ sportovní spolky
- ✿ kulturní spolky
- ✿ spolky ochrany přírody
- ✿ asociace a kluby

Státní neziskové organizace (ČR, krajské, městské, obecní)

- ✿ knihovny
- ✿ muzea a galerie
- ✿ volnočasová hřiště

Ostatní neziskové organizace - univerzitní

Komerční subjekty

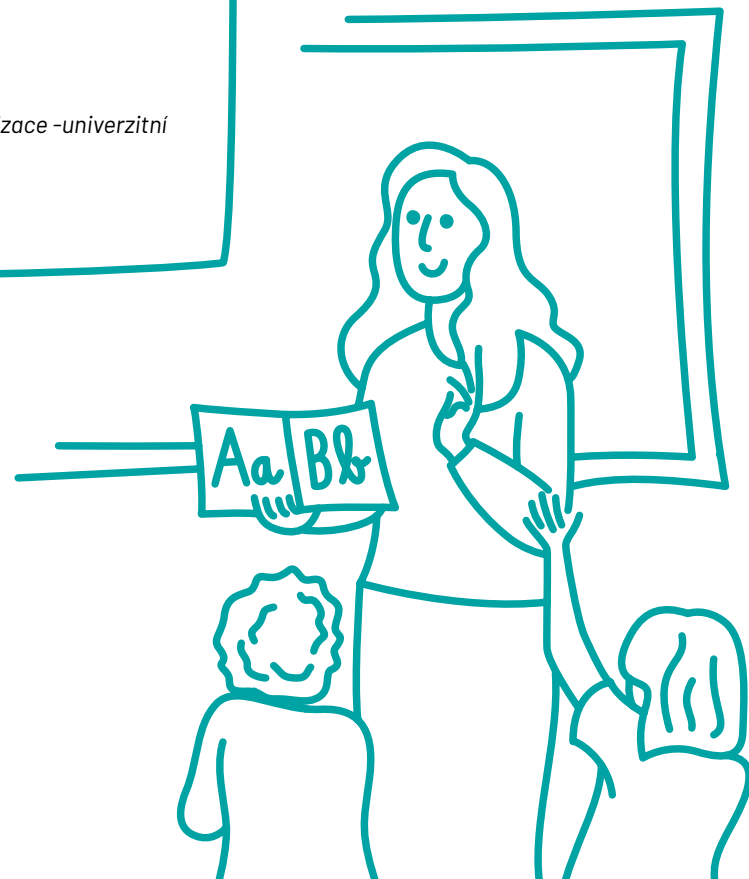
Informální vzdělávání

- ✿ rodina
- ✿ kamarádi a přátelé
- ✿ lidé v mém okolí
- ✿ internet a média

Zájmové vzdělávání

- ✿ školní družiny
- ✿ školní kluby
- ✿ střediska volného času (SVČ)

VSTUPENKA

INSTITUCE V OBLASTI NEFORMÁLNÍHO A ZÁJMOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

DĚLENÍ PODLE ZŘIZOVATELE

OBLAST NEFORMÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Aktuálně existují v České republice následující typy neziskových organizací: spolky, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy, církevní organizace, zapsané ústavy. Z tohoto pohledu je nejvýznamnější právní formou nestátních neziskových organizací **spolek**. Tuto právní formu používá více než 89 % neziskových organizací a dá se říci, že to je nejběžnější typ organizace v neformálním vzdělávání. Dále to jsou obecně prospěšné společnosti, kde více subjektů propojuje svůj zájem do jednoho tématu. To je obvyklý případ u Science center (univerzita + město + kraj).

Nejprve se na poskytovatele neformálního vzdělávání podíváme z hlediska právní formy a toho, kdo je zřizovatelem. A také přihlídneme i k jejich zaměření.

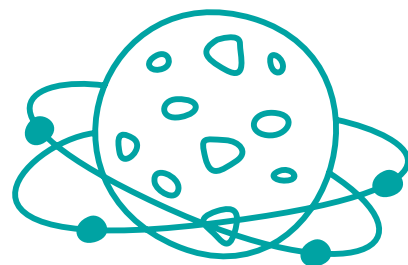
a) Spolky sportovní, ty obvykle nebývají v souvislosti s NFV brány v potaz. Přesto je tu uvádíme, jelikož do sportovních klubů, oddílů a spolků – zejména kolektivních sportů – dochází podstatná část chlapců a mladých mužů. Největší organizací je Česká unie sportu, která má v 7.772 sportovních klubech na 1.139.886 členů, z toho mládež tvoří 325.120 členů. Česká obec sokolská má 160.000 členů, Asociace školních sportovních klubů má 89.998 členů.

Takže můžeme směle říci, že **ve sportovních spolcích je na 1,5 milionu členů, z toho 0,6 milionu dětí a mládeže**. Některé sportovní spolky vyvíjejí daleko bohatší činnost než jen sportovní. Typickým příkladem jsou Česká obec sokolská nebo Orel.

b) Spolky dětí a mládeže, představují tradiční organizace v této oblasti. Kdo by neznal Junáka, Asociaci turistických oddílů mládeže, Pionýr, Českou táborskou unii, Ligu lesní moudrosti, Duhu, YMCU atd. Jejich u nás několik tisíc, a to od největších, které mají přes 67 tisíc členů (Junák-český skaut), až po úplně malé místní spolky s několika málo členy. Je pro ně typické, že téměř všichni (i dospělí) jsou dobrovolníci. Většina organizací je sdružena v České radě dětí a mládeže, která v současné době **sdrhuje 100 organizací**, v nichž je **přes 216 tisíc členů**. Celkově pak spolky dětí a mládeže navštěvuje **přes 250 tisíc dětí a mladých lidí**.

c) Neziskové organizace zaměřené na ekologickou výchovu a environmentální vzdělávání, mají různou právní formu (spolek, obecně prospěšná společnost, nadace, příspěvková organizace), bývají zřizovány skupinou lidí, obcemi a kraji či odbornými institucemi. Jsou samozřejmě obsahově zaměřeny na problematiku přírody a její ochrany, že až na výjimky nemají pravidelné členy, ale nabízejí – školám i veřejnosti – své programy. Pavučina – síť středisek ekologické výchovy, která sdružuje na 44 organizací z 13 krajů, uvádí, že v roce 2019 se zúčastnilo všech jejich akcí na **580.622 účastníků v 10.621 akcích a výukových programech**. Pravidelnou činnost ve 174 kroužcích absolvovalo 1.775 dětí a žáků.

d) Odborně zaměřené neziskové organizace představují velice různorodý soubor organizací – od muzeí, knihoven, hvězdáren a planetárií, science center, lanových center, volnočasových parků a hřišť přes různé vzdělávací instituce školského typu (např. vysoké školy a jejich kurzy pro veřejnost, nebo dětské univerzity, umělecké školy přes klasické programy až po různé soutěže, výstavy a akce). Krůžným odborným pracovištím, která rovněž poskytují určitou nabídku mimoškolních činností a volnočasových aktivit, patří například Národní pedagogický institut ČR, který se podílí na práci s talenty a nadanými (Talnet, talentovani.cz). Co se týče právní formy, jde zpravidla o příspěvkové organizace nebo obecně prospěšné společnosti. Pro zajímavost si uvedme, že science centra v ČR (8 organizací) **v roce 2019 navštívilo 1.704.052 návštěvníků, z toho bylo 407.622 školních dětí a žáků**.

e) Komerční subjekty se v oblasti volnočasových aktivit angažují v souladu s poptávkou (výuka cizích jazyků, kroužky baletu, tanečních, mažorettek, ale také polytechnické kroužky, kroužky robotiky a nabídky letních táborů apod.). Většinou jde o společnosti s ručením omezeným.

OBLAST ZÁJMOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Poskytovateli zájmového vzdělávání jsou školská zařízení, což jsou vesměs příspěvkové organizace zakladané obcemi nebo kraji, výjimečně i jinými neziskovými organizacemi (třeba církevními subjekty).

Podporují rovné příležitosti, nejsou selektivní, neboť přijímají zájemce bez ohledu na rasový původ, národnost, pohlaví, náboženské vyznání atp. Významnou celospolečenskou roli plní též jako zařízení výrazně **přispívající k ochraně před širším sociálně patologickým jevům a rizikového chování** mezi dětmi a mládeží, kterým umožňují smysluplně využít volný čas. Nezastupitelnou roli mají školská zařízení pro zájmové vzdělávání též při **objevování, podchycování a rozvíjení nadání a talentu** dětí a mládeže.

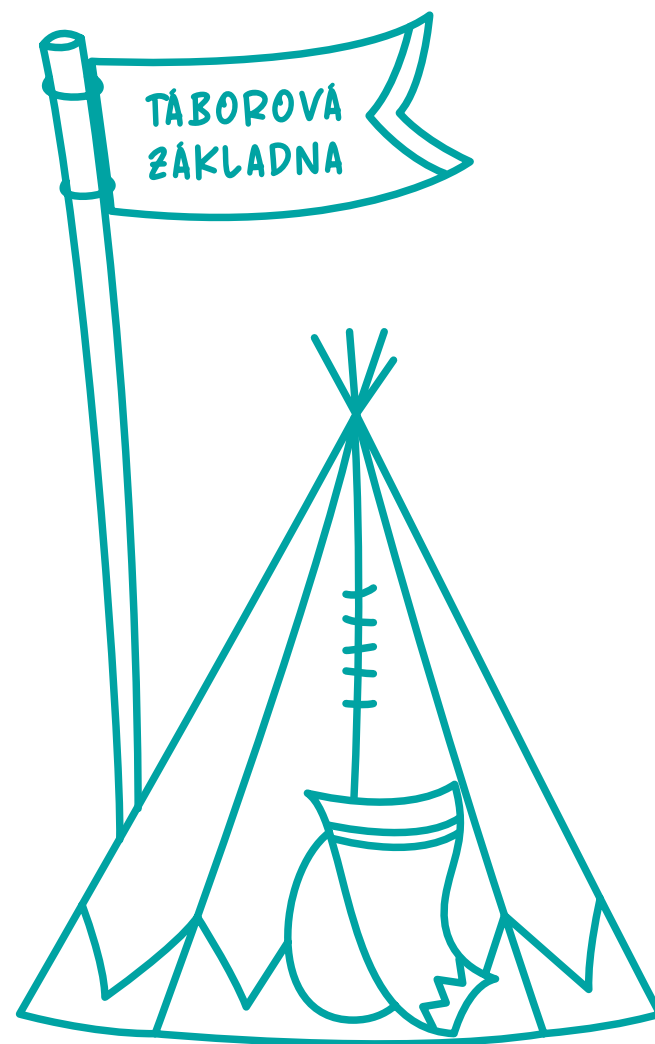
a) Školní družiny, školní kluby a kroužky jistě dobře znáte, protože jsou přímo součástí základních škol. Nejčastějším zřizovatelem ZŠ je veřejný zřizovatel, tedy obec, svazek obcí, kraj či přímo MŠMT. Školy jsou tedy příspěvkové organizace a nejvíce ZŠ zřizují obce (88 % všech ZŠ, což je 3.635 škol). Více než polovina dětí 1. stupně ZŠ navštěvuje školní družinu. Pokud to vyjádříme v číslech, tak jde o 58 % všech dětí 1. stupně ZŠ, kolem **300 000 dětí v 4 045 škol-**

ních družinách. Školní kluby navštěvuje asi 12,5 % dětí 2. stupně ZŠ, což je vyjádřeno číselně skoro **50 000 dětí v 591 školních klubech** (data MŠMT za rok 2016/2017).

b) Střediska volného času, která se ještě dělí na a) **domy dětí a mládeže (DDM)**, které uskutečňují činnost ve více oblastech zájmového vzdělávání, b) **stanice zájmových činností** zaměřené na jednu oblast zájmového vzdělávání, jsou zřizována obcemi a kraji, nabízejí aktivní využití volného času všem věkovým skupinám dětí a mládeže a organizují činnosti i pro dospělé či seniory. Organizují pravidelné zájmové útvary pro stálou skupinu účastníků (tzv. kroužky), podílejí se na organizaci soutěží

a přehlídek dětí a žáků a dále organizují otevřené dlouhodobé i jednorázové aktivity, kurzy a jiné vzdělávací akce, tábory, spontánní aktivity, otevřené kluby, výukové programy pro školy navazující na průřezová témata školních vzdělávacích programů, adaptační programy v rámci prevence sociálně patologických jevů a řadu dalších činností. Věnují se často i komunitnímu plánování, participaci, prevenci, vzdělávání pedagogů atd. Většina středisek volného času se stala přirozeným centrem společenského života v obci.¹³ V posledních letech se u nás **počet středisek volného času pohybuje kolem 320**. Pravidelně tato zařízení navštěvuje v zájmových útvarech (kroužcích) skoro **300 000 dětí a dospívajících**. Počet účastníků příležitostných akcí (víkendovek, táborů) překračuje každoročně **2 600 000 účastníků**.

DĚLENÍ PODLE OBSAHU

Jiný pohled na typologii aktérů v oblasti NZV může poskytnout rozdělení podle zaměření činnosti. To je samozřejmě v některých případech na první pohled zřejmé (třeba u environmentálních nebo sportovních organizací), ale jindy to tak jasné být nemusí. I podle tohoto hlediska by bylo možné zvolit různá členění. Tady vám nabízíme takové, které umožňuje celkovou orientaci.

ŠIROKÁ NABÍDKA

Široká nabídka činností je typická pro střediska volného času typu DDM. Nabízejí prakticky všechno (alespoň z hlediska typu činnosti), co vás může napadnout: pravidelné kroužky s různým zaměřením, letní tábory i dlouhodobější pobyty, výlety, příměstské tábory, jednorázové i pravidelné akce pro veřejnost, výstavy, přednášky, vzdělávací akce pro členy jiných organizací – a také speciální akce pro školy. Střediskům volného času se v tomto rozsahu výjimečně přibližují některé komerční organizace a obecně prospěšné společnosti.

VŠEOBECNĚ ZAMĚŘENÉ NABÍDKY

Všeobecně zaměřená nabídka činností je charakteristická především pro tradiční spolky dětí a mládeže: Junák – český skaut, Pionýr, Asociace turistických oddílů mládeže, Česká tábornická unie, Liga lesní moudrosti, YMCA a samozřejmě spousta dalších. Osou jejich nabídky je pravidelná celoroční činnost sestávající z týdenních schůzek, zhruba měsíčních

výprav včetně vícedenních, letního i zimního tábora. K tomu mohou ještě přidat akce pro veřejnost a veřejně prospěšné aktivity, nabídku vzdělávacích akcí pro vlastní členy, ale i pro veřejnost. V zásadě jde o výchovu charakteru dětí a dospívajících, o jejich zaměření na zvládnutí personálních a sociálních kompetencí, na vytváření dlouhodobých a pevných vztahů a osvojování toho, co je potřeba k tomu, aby z nich vyrostli zodpovědní občané demokratické společnosti.

SPECIALIZOVANÉ NABÍDKY

Tohle je samozřejmě zdaleka nejrozsáhlejší skupina, sahající od jednoduchých školních kroužků přes speciálně zaměřené spolky dětí a mládeže až k těm organizacím, které přicházejí s velice sofistikovanou nabídkou vycházející z velmi dobře vybavené materiálně-technické základny. Proto si je ještě poněkud více rozčleníme podle obsahového zaměření:

- Přírodovědně a ekologicky zaměřené (Mladí ochránci přírody, Hnutí Brontosaurus, centra ekologické výchovy, ale i přírodovědné kroužky na školách i DDM atd.)
- Technické (robotika, programování, ICT, polytechnická činnost apod. – např. Amavet, Mladí debrujáři, Techmánie)

- Zaměřené na praktické činnosti (klasická řemesla, keramika, rukodělná práce v dílnách, modelářství apod.)
- Umělecké (hudební, výtvarné, literární, dramatické, pěvecké, fotografické, filmové, taneční apod.)
- Jazykové (v první řadě jazykové kroužky, olympiády a podobné aktivity posilující vícejazyčnost, ale také například práce knihoven na čtenářské gramotnosti)
- Odborné a vědecké (typicky různé olympiády a soutěže, také Talent či badatelské aktivity ve všech možných oblastech)
- Sportovní (organizovaná činnost ve sportovních klubech i kroužcích – a to jak rekreační, tak i výkonná).

DĚLENÍ PODLE VZTAHU K VEŘEJNOSTI

Ještě upozorníme na jedno podstatné hledisko, které právě pro učitele může být hodně důležité. Jedná se o to, komu je vlastně nabídka uvedených poskytovatelů neformálního a zájmového vzdělávání určena:

VEŘEJNOSTI

To je typické pro instituce, které nemají vlastní členskou základnu. V první řadě science centra, muzea, knihovny, centra ekologické a environmentální výchovy, lanová centra, volnočasová hřiště a parky, vysokoškolská pracoviště. Tyto instituce poskytují své programy i dlouhodobější akce (i vícedenní) na základě svého průběžného programu nebo na základě objednávky – zejména od škol, pro něž mají zvlášť vytvořené programy. Za účast na programech se platí – pro jednoho účastníka to většinou bývá od několika desítek Kč po několik set (samozřejmě, že u vícedenních akcí pak jsou náklady o řád vyšší). Zástupci této skupiny jsou rovněž mezi tvůrci programů v projektu *Propojování formálního a neformálního vzdělávání*.

VEŘEJNOSTI I SVÝM ČLENŮM

Tyto instituce mají na jedné straně vlastní členskou základnu nebo alespoň provozují pravidelné kroužky, kde jsou účastníci registrováni a minimálně pololetně se s nimi počítá, současně mají i bohatou nabídku aktivit pro veřejnost, často i speciální nabídku pro školy. A to opět akce jednorázové – v řádu hodin,

ale i delší v řádu dní. Typickým představitelem těchto organizací jsou střediska volného času, respektive domy dětí a mládeže. Rovněž jsou takto zaměřeny některé nestátní neziskové organizace (NNO) dětí a mládeže či školská zařízení pro environmentální vzdělávání. Za programy pro veřejnost (včetně škol) se rovněž většinou platí (zpravidla méně než u organizací předchozího typu), řadu akcí pro veřejnost ale pořádají pro účastníky zdarma.

SVÝM ČLENŮM A NĚKDY I VEŘEJNOSTI

Kromě školních klubů, družin a kroužků sem patří hlavně tradiční spolky dětí a mládeže. Jejich přednostní zaměření na vytváření dlouhodobých kvalitních vrstevnických vztahů samozřejmě do značné míry omezuje možnost flexibilní nabídky pro externí zájemce. Současně ale v repertoáru většiny těchto spolků jsou minimálně určité pravidelné akce pořádané právě pro veřejnost. A současně by řada z nich uvítala zájem o spolupráci se školami. Charakteristické pro tyto organizace je, že jejich akce zajišťují dobrovolníci, z čehož plyne, že většinu z nich poskytují zdarma a zbytek za přímé náklady na vlastní akce (cestovné, stravné, materiální zajištění).

KOMPETENCE V NEFORMÁLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Vykládat učitelům, co jsou kompetence, se na první pohled může jevit jako typické „nošení dříví do lesa“. Vždyť už od *Bílé knihy*¹⁴ z roku 2001 jsou vzdělávací cíle v našem školství stanovovány prostřednictvím kompetencí. A určitě každý z vás při tvorbě školního vzdělávacího programu (ŠVP) se s kompetencemi potýkal. Přesto *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+* bez obalu konstatuje: *Dosavadní implementace kompetenčního modelu ve vzdělávání nebyla úspěšná. A přičítá to absenci jasného vymezení klíčových kompetencí a nedostatečné podpoře ředitelům a učitelům.*¹⁵

Na základě našich zkušeností z projektu *Propojování formálního a neformálního vzdělávání včetně zájmového* se kloníme k tomu, že problém není ani tak v nejasné definici kompetencí, jako v celkovém přístupu. Vidíme totiž, že mnoho učitelů a učitelek není ve skutečnosti o smyslu využívání kompetenčního modelu přesvědčeno. Jeví se jim jako jakási zbytečná komplikace, vynucená z vnějšku, která jim nikterak nepomáhá k tomu, co pokládají ve svém učitelském poslání za podstatné.

Navíc i ti, kteří by třeba rádi své působení zaměřili na kompetence, narážejí na dvojí překážku: současná podoba ověřování vůbec s kompetencemi nepočítá a je jim v zásadě nepřátelská; výuka skutečných kompetencí je časově mnohem náročnější než předávání znalostí a podpora osvojování jednodušších dovedností. Pěkně se to dá ukázat na vývoji čtenářské kompetence. Jejím základem je samozřejmě znalost písmen. Jejich spojování do slov a následně vět je docela náročnou dovedností. Schopnost čtenému textu porozumět – to je už čtenářská gramotnost. A pokud člověk zařadí čtenářství do svého repertoáru pro poznávání světa jako oblíbený a ceněný přístup, získal konečně plnou kompetenci. Tímto příkladem se snažíme i ukázat, že termín *kompetence* není

nadbytečný nebo jen souhrnný pojem pro znalosti, dovednosti a postoje. Je totiž jejich kvalitativně vyšší syntézou. To samozřejmě opět ukazuje, že přechod na vzdělávání zaměřené ke kompetencím není vůbec jednoduchou či jen formální záležitostí. Jsme ale přesvědčeni, že pro budoucnost dětí a mládeže je to krok nezbytný.

RVP ČR pro formální vzdělávání popisuje šest základních kompetencí:

- kompetence k učení
- kompetence komunikativní
- kompetence k řešení problému
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence pracovní

Široká škála škol se od tohoto systému kompetencí odráží ve svých vzdělávacích programech, školních dokumentech (kurikulech). Jelikož se i v našem projektu tvořily vzdělávací programy pro školy – velká část tvůrců využívala k pojmenování kompetencí právě tento systém kompetencí RVP.

Když se podíváme na příležitosti, které oblast zájmového a neformálního vzdělávání přináší pro rozvoj kompetencí u dětí a mládeže, které jako klíčové stanovuje rámcový vzdělávací program základních škol, tak v prvé řadě vidíme následující: bez ohledu na to, o jaký typ instituce zájmového a neformálního vzdělávání se jedná i v jaké konkrétní obsahové oblasti působí, dochází u dětí k rozvoji **kompetencí k řešení problémů a učení**. To platí pro nejrůznější typy činností, ať se jedná třeba o šachový kroužek, pěvecký sbor, kroužek keramiky ve středisku volného času nebo o skautský oddíl.

Vyplývá to z toho, že se ve všech těchto druzích neformálního vzdělávání děti dobrovolně (což je podstatné) setkávají se situacemi, které od nich vyžadují aktivní přístup.

A úspěšné zvládnutí takových situací nutně vyžaduje určitý stupeň schopnosti řešit problémy. U šachů, baletu, fotbalu nebo uvaření oběda na táboře je to vidět na první pohled. Ale i v méně prvoplánových situacích a činnostech opakovaně dochází k tomu, že děti musejí samostatně – byť s možnou dopomocí dospělých – řešit úkoly, které vyžadují jak dobrou racionální práci, tak i určité potřebné dovednosti, bez nichž by řešení nenabývalo reálné podoby. Přitom nikdo nemusí děti do toho řešení nutit, protože se pro něj dobrovolně rozhodly, nebo se minimálně dobrovolně rozhodly pro cíl, k němuž tato řešení vedou. Tím si mnohdy posilují **kompetence pracovní**.

Současně při takových typech řešení probíhá významné **učení** – a to především v oblasti dovedností, protože pro celou oblast zájmového a neformálního vzdělávání je typický přístup „learning by doing“. Pro něj nemáme úplně trefný český název, ale je jasné, co se tím myslí: děti si neosvojují potřebné znalosti a dovednosti tím, že by jim někdo přednášel, co mají dělat. Jistě že si musejí zapamatovat některé základní poznatky, ale rozhodující úlohu při řešení hraje jejich vlastní aktivní tvořivost a průběžná reflexe vlastní činnosti. A co je nakonec nejzásadnější: utvářejí se v jejich nitru i postoje, které takový přístup podporují: důvěra ve smysl aktivní činnosti, ve vlastní schopnosti se něco opravdu naučit a proměnit to v žádoucí výsledek. V tomto ohledu zažívají děti v oblasti zájmového a neformálního vzdělávání úspěch mnohem častěji, než je tomu obvykle ve škole.

¹⁴ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha*. [Praha]: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8. Dostupné také z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelani-v-cr>

¹⁵ FRYČ, Jindřich, Zuzana MATUŠKOVÁ, Pavla KATZOVÁ, et al. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2020, s. 28. ISBN 978-80-87601-46-4.

Pokud zájmová a neformální činnost probíhá v kolektivu – ať jde o typické oddíly či týmy, nebo i skupiny s určitým společným zaměřením (třeba ekologické kroužky), získávají zde děti velkou příležitost k podpoře **komunikativních kompetencí**. Tady totiž mají možnost zažít, že na dobré komunikaci záleží. Opakovaně se musejí na něčem společně domluvit, pochopit druhé a srozumitelně sdělit svůj názor a své důvody druhým.

Neustále jsou také konfrontovány s důležitostí neverbální komunikace (tón řeči, gesta, umění „číst“ neverbální komunikaci druhých atd.) a dostávají v tom směru silnou zpětnou vazbu. Učí se proto efektivnější komunikační postupy a časem i strategie.

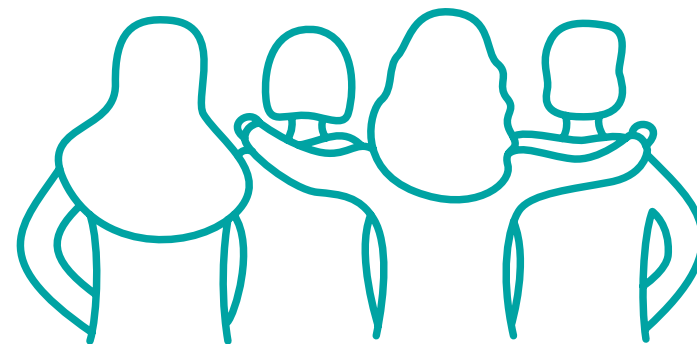
Mají možnost zažít, jak důležité je přiznat chybu i druhým odpuštěm. Bez toho by totiž jejich „parta“ nebyla pro ně (ani pro druhé) tím potřebným bezpečným prostředím, kvůli kterému tuto činnost konají.

Tím jsme se také dostali k další zásadní skupině kompetencí – **sociálním a personálním kompetencím**. Zvláště tam, kde je život v organizaci neformálního vzdělávání postaven na dobře promyšleném hodnotovém základu (typické je to pro skauty, ale také pro pionýry, woodcraftery, YMCA, tomíky, mladé ochránce přírody nebo brontosauy a další), si děti zcela nenásilně osvojují pravidla dobrých kamarádských vztahů a s nimi související kompetence, díky kterým takové vztahy mohou navázat. Zažijí, že dobrá parta dokáže víc než skupina

navzájem neprovázaných jednotlivců. Zažijí, jak důležité je umět se dělit s druhými. Jak pomáhá všem, když se umíme radovat z úspěchu druhých. A jak je pro všechny přínosem, když se naučíme ovládat své jednání.

V takovém prostředí si děti velmi úspěšně mohou osvojovat kompetence pro osobní rozvoj a pro úspěšné uplatnění se ve společnosti – tedy spolu se znalostmi a dovednostmi i postoje.

Konečně v těch institucích neformálního vzdělávání, které se snaží o skutečně komplexní rozvoj dětí a dospívajících, jsou celkovým charakterem činnosti (konkrétní veřejně prospěšná pomoc) i vlastním životem (oddílová demokracie) uváděni do principů zodpovědného **občanského života**, který v době dospívání pak hlouběji reflektují, čímž se připravují k zodpovědné občanské dospělosti.

Zde jsme si uvedli, jak se kompetence stanované v rámcovém vzdělávacím programu mohou v **NEFORMÁLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ** rozvíjet už jen tím, že daná organizace funguje, je hodnotově orientovaná a pro dané rozvíjení kompetencí vytváří přirozený prostor svou činností. Chceme-li ale pomáhat školám, či je inspirovat, jak rozvoj kompetencí zařazovat do výuky, je potřeba s kompetencemi pracovat cíleně.

Tuto potřebu naplňuje **KOMPETENČNÍ MODEL**, který vychází z Evropského kompetenčního rámce a uplatňuje se v rámci **NÁRODNÍ SOUSTAVY KVALIFIKACÍ (NSK)** pro potřeby uznávání neformálního vzdělávání. Každá kompetence je detailně rozpracovaná v pěti úrovních a dává nám tak větší přehled se v konkrétních kompetencích orientovat a systematicky je rozvíjet v konkrétních aktivitách. **V NEFORMÁLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ** byl tento model velmi komplexně využíván v projektu „Klíče pro život“, kde jej metodicky rozpracovala ústřední osoba projektu, Daniela Havlíčková.

Pojďme se na tyto kompetence nejenom společně podívat, ale také je v praxi cíleně rozvíjet.

KOMPETENCE v neformálním vzdělávání dle NSK¹⁶

- Kompetence k efektivní komunikaci
- Kompetence ke kooperaci
- Kompetence k ovlivňování ostatních
- Kompetence k uspokojování klíčových potřeb
- Kompetence k celoživotnímu učení
- Kompetence k aktivnímu přístupu
- Kompetence ke zvládnutí zátěže
- Kompetence k podnikavosti
- Kompetence k flexibilitě
- Kompetence k samostatnosti
- Kompetence k výkonnosti
- Kompetence k řešení problémů
- Kompetence k plánování a organizování práce
- Kompetence k objevování a orientaci v informacích
- Kompetence k vedení lidí (leadership)

Jednotlivé úrovně detailně rozvedeme v metodice: Propojování formálního a neformálního vzdělávání.

¹⁶ HAVLÍČKOVÁ, Daniela a KAMILA ŽÁRSKÁ. *Kompetence v neformálním vzdělávání*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012, s. 12. ISBN 978-80-87449-18-9.

SWOT ANALÝZA PROSTŘEDÍ NZV

Podívejme se nyní na silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby sektoru neformálního a zájmového vzdělávání, a to zejména z hlediska nabídky pro žáky/děti a možností, které oblast zájmového a neformálního vzdělávání přináší. Jejich přehled je zpracován v níže uvedené SWOT analýze.

Silné stránky

- Dostupnost nabídky na většině území ČR
- Pestrost nabídky
- Dlouhá tradice a celospolečenský přínos
- Výrazný podíl na rozvoji kompetencí dětí a mládeže (vedle znalostí především důraz na rozvoj dovedností a postojů)
- Podpora dobrovolnictví

Slabé stránky

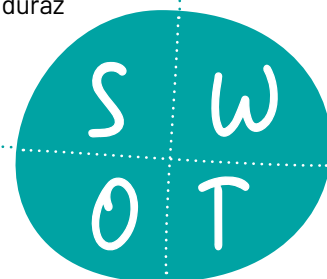
- Nepřehlednost nabídky
- Omezená informovanost a nízké povědomí veřejnosti
- Finanční a časové nároky
- Závislost na konkrétních osobách, které proces výchovy a vzdělávání v NZV zajišťují, a v případě jejich nekompetentnosti – promarněné příležitosti rozvoje

Příležitosti

- Zvyšující se zájem rodičů o kvalitní mimoškolní aktivity dětí
- Rozvoj spolupráce různých typů subjektů v oblasti činnosti dětí a mládeže
  - Propojování formálního a neformálního vzdělávání
- Uznávání neformálního vzdělávání

Hrozby

- Nestabilní finanční podpora
- Incidentské ohrožující důvěryhodnost celého sektoru (finanční nesrovnalosti organizace, lidská selhání u vedoucích apod.)

SILNÉ STRÁNKY

Dobrá dostupnost na většině území ČR

Česká republika paří i v rámci Evropy k zemím s velice hustou sítí poskytovatelů zájmového a neformálního vzdělávání. S výjimkou malých obcí, kde jsou zpravidla jen dobrovolní hasiči a nějaký sportovní klub – nejčastěji fotbalový, je dostupnost místních spolků pro děti a mládež stejně jako domů dětí a mládeže velmi solidní. A k tomu je třeba připočíst školní družiny, které jsou prakticky u každé školy, školní kluby, kterých je čím dál tím víc, a školní kroužky, jejichž nabídka je také na školách standardem. Na úrovni větších měst je pak zpravidla převis nabídky nad poptávkou – s výjimkou několika zvláštních případů, kdy omezením je nedostatek kluboven, vedoucích a někdy i tábořišť (typicky zájem o členství v Junáku – českém skautu přesahuje možnosti organizace).

Velká pestrost nabídky jak z hlediska zaměření (obsahu), tak forem

Tento faktor se projevuje nejen v široké a pestré nabídce aktivit pro děti a mládež, ale i v rozmanitém spektru forem, ve kterých jsou aktivity realizovány – ať se jedná o délku programů, místo, kde probíhají, počet účastníků a jejich věk či jaký typ subjektu je nabízí. Je prakticky jediná oblast, která je u nás ve srovnání s jinými tradičními demokratickými méně rozvinutá, a to je nabídka náboženských aktivit. To má důvod v míře sekularizace naší společnosti, byť i zde zejména diecézní centra mládeže a některé řády (zejména salesiáni)

rozdělují činnost, jež je pro část dospívajících a mladých dospělých zajímavá.

Dlouhá tradice a prokazatelné výsledky

Už od doby národního obrození se táhne tradice kvalitní spolkové činnosti, v níž hrál prim Sokol. Příznivé poměry první Československé republiky dál posílily jak pestrost a dostupnost nabídky, tak i její kvalitu. Navíc to byli mnohdy pedagogové, kteří tehdy byli tahouny těchto činností.¹⁷ Jak pevné základy tu byly položeny, prověřila i doba komunistického režimu, který řadě institucí, jež zde působily, zamezil jejich činnost a jiné podřídil svým ideologickým zájmům. Jakmile se situace poněkud uvolnila – ve 2. polovině šedesátých let minulého století, objevila se záhy znovu řada iniciativ buď přímo navazující na ty potlačené, nebo nových, čerpajících z nosných pedagogických, kulturních či environmentálních podnětů. Avšak ani v nových poměrech po roce 1989 se význam tohoto sektoru nezmenšil. Už ve druhé polovině 90. let se mnohé subjekty začaly adaptovat a do nového tisíciletí vstoupil sektor neformálního vzdělávání s výrazným rozvojem. Jistě k tomu přispěl i vstup některých komerčních subjektů či specializovaných, přímo řízených organizací, které dokázaly do své nabídky zařadit i atraktivní činnosti postavené na moderních technologiích. Nepochybně zásadním přínosem byl v roce 1998 vznik *České rady dětí a mládeže (ČRDM)*, která se záhy vypracovala na výrazného a respektovaného reprezentanta oblasti neformálního vzdělávání.

¹⁷ Podle skautských prvorepublikových statistik byla minimálně třetina tehdejších vedoucích z řad učitelů (včetně náčelníka Antonína B. Svojsíka, profesora tělocviku na žižkovském gymnáziu).

Možnost skutečného osvojování kompetencí a formování charakteru

Dokument *Hlavní směry vzdělávací politiky ČR do roku 2030+* otevřeně konstatuje: *Důraz na získání klíčových kompetencí položila již Bílá kniha v roce 2001 a následně i RVP pro základní vzdělávání ustavil klíčové kompetence jako cíl vzdělávání. V posledních přibližně deseti letech se také čím dál více využívá pojem gramotnosti, včetně jejich ověřování Českou školní inspekcí. Přes všechny tyto změny se ovšem ani klíčové kompetence, ani gramotnosti nestaly pevnou součástí každodenního vzdělávání ani jeho hodnocení. To má svoje objektivní příčiny (obsahová naddimenzovanost učiva, která nedává prostor pro rozvoj kompetencí), tak i subjektivní (stále rozšířená představa o školství jako o předávání informací a znalostí).*

Jsme přesvědčeni, že kromě uvedených důvodů je za tímto stavem fakt, že skutečné osvojování kompetencí a jejich hodnocení vyžaduje nejen značnou časovou dotaci, ale je náročné i na kvalitu vztahů jak mezi tím, kdo si kompetence má osvojit, a tím, kdo mu v tom pomáhá, tak i mezi celou komunitou, v níž k tomuto procesu dochází. A právě tady je ohromná síla poskytovatelů neformálního vzdělávání, kteří skrze mnohaletou systematickou práci toto všechno mohou dětem a dospívajícím nabídnout. Nejsou to tedy jen atraktivní metody

a časová dotace některých dlouhodobých akcí (táborů), ale i osobnostní vklad jak dospělých, tak i vrstevníků. Toto všechno jsou faktory, které zásadním způsobem umožňují opravdové osvojování a rozvíjení kompetencí. Jedná se zejména o osobnostně-sociální kompetence a kompetence komunikační, pro jejichž rozvoj je toto prostředí mimořádně vhodné.

Navíc se nabízí příležitost pro formování charakteru a podporu (vnitřní) motivace – zejména tam, kde je činnost spojena s důrazem na morální základ jednání. Dlouhodobější působení

– a to nejen (a prvořadě) prostřednictvím slovního připomínání, ale hlavně vlastním příkladem dospělých průvodců (ale často i ostatních vrstevníků) na jedné straně a bezprostřední zkušeností dětí na straně druhé – může opravdu vést k zasazení a upevňování postojů a současně i dovedností, z nichž pak může kvalitní morální jednání čerpat.

Podpora dobrovolnictví

Činnost těchto organizací se nemůže obejít (alespoň pokud nejde o malé lokální spolky) bez placených pracovníků. Ale výrazná většina těch, kteří se ve spolcích pro děti a mládež (a někdy i ve střediscích volného času) přímo zabývají jejich výchovou a vzděláváním, jsou dobrovolníci. Jejich působení ovšem není postaveno jen na jejich nadšení a zájmu o děti a mládež, případně přesvědčení, že taková činnost má smysl a je službou pro společnost, nýbrž procházejí také sami vzděláváním, které i v evropském měřítku patří k nejkvalitnějším.

Ve většině spolků toto základní vzdělání zahrnuje kromě pedagogiky a psychologie i metodiku, komunikaci, tábornickou praxi, bezpečnost, právní přehled, zdravotvědu a hospodaření. Právě tato „armáda dobrovolníků“ má za následek nízké náklady na činnosti, jež jsou pro spolky dětí a mládeže typické.

Nepřehledná a špatně dohledatelná nabídka

Pestrost typu subjektů, které se v oblasti neformálního vzdělávání angažují, a ohromná šíře obsahů i forem této nabídky má u nás i svou stinnou stránku: Neexistuje databáze, kde se dá najít vše na jednom místě. Pro ty nejnepřehlednější reprezentanty oblasti NZV – střediska volného času, centra ekologické výchovy a větší NNO dětí a mládeže – jsou alespoň k dispozici přehledy a kontakty na stránkách jejich střešních organizací:

Střešní organizace středisek volného času:
Sdružení pracovníků domů dětí a mládeže
<http://www.spddm.cz/>

Střešní organizace středisek ekologické výchovy:
Pavučina, síť středisek ekologické výchovy
<http://www.pavucina-sev.cz/>

Střešní organizace NNO dětí a mládeže:
Česká rada dětí a mládeže
<https://crdm.cz/>

Dále je k dispozici *databáze knihoven*¹⁸ a *databáze muzeí a galerií*.¹⁹ *Přehled základních uměleckých škol*²⁰ v dané lokalitě bývá na webech obce nebo města. Užitečné informace jsou i na stránkách *České asociace science center*.²¹ Tato určitá nepřehlednost je handicapem a k jeho odstranění chceme i drobně přispět touto publikací.

Omezená prezentace konkrétní činnosti institucí a jejich nabídky a nízké povědomí veřejnosti

Na místní, krajské i celorepublikové úrovni je zaměření, činnost a nabídka poskytovatelů prezentována veřejnosti pouze v omezené míře. Na celostátní úrovni se dokážou prosadit jen největší instituce – a to ještě po intenzivní PR činnosti trvající řadu let. Příkladem toho je dnes Junák – český skaut, o němž se točí dokumenty a bývá často v celostátních médiích prezentován. Určité zlepšení přineslo až rozšíření internetu, neboť pořízení slušné informativní prezentace na jeho bázi není tak nákladné ani časově náročné.

Velká závislost na konkrétních osobách, které proces výchovy a vzdělávání zajišťují

Rizikem je, a ani u renomovaných organizací ho nelze úplně vyloučit, že někteří z těch, kteří zajišťují proces výchovy a vzdělávání, nemusí být z hlediska lidského i pedagogického plně kompetentní. Uváděli jsme, že sice aspoň v hlavních organizacích (ať se jedná o střediska volného času nebo NNO

dětí a mládeže) procházejí příslušní vedoucí školeními, to ovšem samo o sobě nikdy nemůže plně zaručit skutečnou kvalitu výchovně-vzdělávacího působení. Ta se vždy podstatně odvíjí i od lidské kvality. Výsledkem může být nezáměr dětí a jejich předčasné „odpadnutí“, osvojení si některých zlovyků místo pozitivních návyků a propásknutí příležitosti k rozvoji a obohacení, které kvalitní neformální výchova může dětem a mladým lidem přinést.

Různé nároky na rodiče (někdy značné)

Jde o dvě oblasti nároků:

- finanční nároky
- časové nároky

Finanční

Ty se mohou velice lišit. Zejména v oblasti sportovní činnosti, někdy i hudební či umělecké, případně technické, je nákladnost značná. Nákup vybavení nezbytného ke kvalitní činnosti, někdy pak náklady na cestovné, zahraniční pobyty a soutěže může představovat částky mnoha desítek tisíc korun ročně. Opakem jsou velmi nízké náklady

související s členstvím a z něj vyplývajících činností v tradičních spolcích dětí a mládeže. Tyto nízké náklady zásadně souvisejí s tím, že činnost poskytovatelů zajišťují dobrovolníci.

Časové

Účast dítěte v jakékoliv mimoškolní činnosti (tedy s výjimkou návštěvy školní družiny, klubu nebo kroužku) vyžaduje od rodičů určitou časovou investici. Jednak pro zajištění samotné návštěvy (nezřídka je nutné dítě na akci doprovodit), včetně případných soutěží, zápasů nebo jiných událostí nad rámec pravidelné činnosti, jednak u nemalého počtu těchto aktivit je třeba, aby se rodiče dítěti věnovali i doma – zejména při hudebních, jazykových nebo přírodovědných typech zájmového či neformálního vzdělávání. Právě tohle – možná ještě víc než nároky finanční – vylučuje podstatnou část dětí a mládeže se slabým rodinným zázemím, kde rodiče nejsou zvyklí se dětem soustavně věnovat. Konečně nemalé jsou i časové nároky spojené s účastí na letních táborech a jsou jedním z hlavních důvodů zkracování táborů v posledních letech.

¹⁸ *Knihovny v České republice* [online]. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <http://knihovny.net/>

¹⁹ *Asociace muzeí a galerií České republiky* [online]. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.cz-museums.cz/web/amg/titulni>

²⁰ *Základní umělecké školy* [online]. Firmy.cz [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.firmy.cz/Instituce-a-urady/Vzdelavaci-instituce/Zakladni-skoly/Zakladni-umelecke-skoly>

²¹ *Česká asociace science center* [online]. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.sciencecentra.cz/>

Příležitosti spatřujeme především ve třech trendech, které se prosazují v posledních letech.

Zvyšující se zájem rodičů o kvalitní mimoškolní aktivity dětí

Nástupem nového tisíciletí se začal projevat v české společnosti trend, kdy si čím dál tím více rodičů začíná lépe uvědomovat význam mimoškolní činnosti, který vychází ze skutečného pochopení celoživotního přínosu této zkušenosti (tedy nejen činnosti), pro rozvoj a budoucnost svých dětí. Chápu, že si zde osvojují nejen znalosti (třeba jazykové, přírodovědné, technické) a dovednosti (sportovní, hudební, taneční, modelářské atd.), ale že si vytvářejí nesmírně důležitou síť vztahů, která je může provázet skutečně celým životem. A současně si opravdu osvojují kompetence, které jsou pro celý život zásadní: *umět řešit konflikty, umět se domluvit, umět řídit skupinu lidí, umět se postarat o druhého, který je slabší nebo jinak potřebný, obstát v náročných situacích, umět o sobě uvažovat z hlediska skutečných morálních hodnot.*

Spolupráce různých typů subjektů v oblasti činnosti dětí a mládeže

Příkladem spolupráce různých subjektů působících v oblasti práce s dětmi a mládeží je festival *Bambiriáda*, který vznikl v roce 1999 z podnětu České rady dětí a mládeže a pod její gesci. Až do roku 2014 se konala v řadě míst naší země (v dobách

největšího „rozkvětu“ v letech 2005 až 2010 v počtu desítek organizací), každoročně se jí poslední víkend v květnu účastnilo mezi 100 až 220 tisíci návštěvníků. Zvláště spolupráce NNO dětí a mládeže se středisky volného času, navíc někde propojená také se školami, a dokonce i místními podnikateli, založila leckde trvale nosnou tradici, velmi cennou pro rozvoj občanské společnosti. A i když nyní na centrální úrovni už není tato akce zajišťována, dobré zkušenosti z jejího pořádání daly vzniknout na řadě míst *Bambifestům*, které zajišťují krajské rady dětí a mládeže.

Druhou významnou rovinou spolupráce, která rovněž vzešla z iniciativy České rady dětí a mládeže, je akce *72 hodin*. Na rozdíl do *Bambiriády* nejde prvořadě o akci zábavnou a propagační, ale zato generující stovky různých aktivit ve prospěch společnosti. Jedná se o tři dny plné dobrovolnických aktivit, které se v ČR konají od roku 2012. Kdykoliv během těchto 72 hodin a zároveň jakkoliv dlouho se dobrovolníci po celém Česku pustí do aktivit, které pomohou druhým, přírodě či jejich okolí. V roce 2019 bylo do *72 hodin* přihlášeno 599 projektů.

Konečně třetí obdobnou příležitostí k setkávání a spolupráci různých aktérů působících v sektoru dětí a mládeže je soutěž *Brána k druhým*, která vznikla v roce 2012 v rámci projektu *Klíče pro život*. Hlavním cílem soutěže, kterou vyhlašuje Národní pedagogický institut ve spolupráci s Českou radou dětí a mládeže, je hledat, ukazovat a oceňovat pozitivní příklady a skutky v naší společnosti, na kterých se podílejí děti

a mládež do 26 let. Soutěže se může zúčastnit jakákoliv skupina (např. oddíly, kroužky, kluby, družiny, školní třídy i volná uskupení), která v období školního roku vykonala ve svém okolí něco veřejně prospěšného a užitečného pro ostatní – pomáhala potřebným lidem, zvelebovala okolí ve svém městě či obci, pečovala o přírodu nebo třeba pořádala veřejnou sbírku ve prospěch nemocných dětí – zkrátka rozdávala svou tvořivostí radost druhým (může se jednat o jednorázový čin i dlouhodobější aktivitu/aktivity).

Propojování formálního a neformálního vzdělávání z iniciativy MŠMT

Už *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020* ocenila význam neformálního vzdělávání. Také dokument *Hlavní směry vzdělávací politiky ČR do roku 2030+* se o neformálním vzdělávání a jeho možném přínosu pro oblast formálního vzdělávání vyjadřuje opakovaně a jmenuje ho mezi nutnými předpoklady pro proměnu vzdělávací soustavy ve školství.

Příkladem implementace této iniciativy jsou právě aktivity č. 4 a 5 věnované propojování formálního a neformálního vzdělávání v projektové výzvě *Budování kapacit pro rozvoj škol II*, do kterých je dnes zapojeno 28 realizátorů projektů (převážně z oblasti neformálního vzdělávání) a více než stovka škol. Projekty se převážně zaměřují na přípravu vzdělávacích programů, které společně vytvářejí a ověřují pracovníci ne-

formálního vzdělávání (včetně zájmového) a pedagogové škol, zaměřených na rozvoj klíčových kompetencí dětí a žáků a využitelných jak ve školním, tak mimoškolním prostředí. Jejich přínosem by mělo být v první řadě obohacení školního vzdělávání o přístupy a metody, které se osvědčují při neformálním vzdělávání (a mají mimo jiné za následek hlavně vytváření příznivého klimatu a dobrých vztahů v celé komunitě během vzdělávacích aktivit i mimo ně). Současně se od projektů očekává pokrok při osvojování a vyhodnocování kompetencí.

Uznávání neformálního vzdělávání

Uznání přínosu neformálního vzdělávání pro celoživotní dráhu dětí a mladých a oblast práce s dětmi a mládeží se stala jednou z priorit Evropské komise. Vznikly dlouhodobé programy (příkladem *Mládež v akci 2007-2013*, *Erasmus+ Mládež*), které dodaly neformálnímu vzdělávání silné zázemí i mezinárodní rozměr. V rámci projektu *Klíče pro život* realizovaného v letech 2009–2013 Národním institutem dětí a mládeže se i u nás rozběhla debata o „uznávání neformálního vzdělávání“, která vychází ze zdůvodněného předpokladu, že si člověk může v neformálním vzdělávání – zejména pokud se tu část jeho života odehrává dlouhodobě – osvojit kompetence, které jsou pro život zásadní. O významu neformálního vzdělávání se pozitivně vyjadřuje též nedávný dokument – jak už jsme uvedli – *Hlavní směry vzdělávací politiky ČR do roku 2030+*.

Nestabilní finanční podpora ze strany státu a krajů

Subjekty v oblasti neformálního a zájmového vzdělávání jsou ve velké míře závislé na finanční podpoře, o kterou většinou musejí každoročně žádat, nemají tedy jistotu, s jakými prostředky mohou do budoucna počítat. Tato situace komplikuje nejen investiční strategii, ale i úspěšné personální řízení. Velké organizace dětí a mládeže si mohou pomoci přiměřenou výší členských příspěvků, ze kterých mohou financovat profesionály, kteří jsou pak schopni získávat další prostředky třeba z evropských fondů. U menších organizací nedostatečná finanční podpora může znamenat existenční ohrožení organizace.

Také se doposud nestalo společensky platným standardem, že komerční subjekty podporují výchovně-vzdělávací sféru. Až na výjimky se poskytování podpory zaměřuje na aktivity určené dětem s určitými typy znevýhodnění (vesměs zdravotními).

Incidenty ohrožující důvěryhodnost celého sektoru

Incidenty ohrožující důvěryhodnost celého sektoru mohou mít různé důvody: selhání jedinců pracujících s dětmi a mládeží a zodpovědných za proces výchovy a vzdělávání, různé finanční nesrovnalosti organizace apod. Je poctivé na tato rizika upozornit, byť v českém prostředí ke skutečným skandálům v této oblasti dochází velice zřídka. Výhodou dnešní informační společnosti je, že žádný skandál se neutají – a tak mají jak rodiče, tak i ostatní zájemci včetně pedagogů možnost si celkem snadno dohledat, zda subjekt, s nímž by chtěli spolupracovat, nebo který by chtěli doporučit svým žákům či jejich rodičům, je důvěryhodný.

Výběr programu v neformálním a zájmovém vzdělávání pro školy

MOŽNÉ PŘÍSTUPY K VYUŽÍVÁNÍ PROGRAMŮ Z OBLASTI NZV A JEJICH PŘÍNOS

Podoba spolupráce školy a organizace neformálního vzdělávání se může lišit v míře zapojení škol – od té nejjednodušší spolupráce spočívající v jednorázovém využití programu neformálního vzdělávání po navázání dlouhodobé spolupráce až k velmi intenzivní spolupráci, např. při společné přípravě vzdělávacích programů. Konkrétní podobu spolupráce ovlivňují různé podmínky a může mít v zásadě trojí podobu:

- **Jednorázové využití programu, návštěva programu v prostředí neformálního vzdělávání**
- **Dlouhodobá spolupráce se zástupci organizací neformálního vzdělávání, zapojení externích odborníků z praxe**
- **Společná tvorba programů**

Bylo by skvělé, kdyby ve školách mohli působit pracovníci/odborníci, kteří nejsou primárně učitelé. U nás ve škole funguje např. projektová manažerka, která má zkušenosti z neformálního vzdělávání; pracuje se studenty jiným způsobem, než to běžně dělají učitelé. Je pro studenty průvodcem, mentorem. Má úplně jiný kredit. Nově dělá mentorskou podporu studentům, ať už nadaným, kteří jdou rychle dopředu, tak i studentům, kteří potřebují individuální podporu, aby se nastartovali (společné hledání a stanovení plánu rozvoje, aby studenti ve vzdělávání uspěli). Současně také pomáhá se školním parlamentem. Tím, že není učitelka, tam přináší na základě své kvalifikace a pozice ve škole úplně jiné věci. Takovýchto pracovníků máme ve škole více a je vidět, jak díky tomu škola obrovsky roste. Pomáhá to i učitelům, kteří nemusí dělat všechno sami. Stáli bychom o to, aby ve školách byli ještě další „vychovatelé“ než jen učitelé, kteří předávají vědomosti a učí předměty.

Jitka Kmentová

ředitelka gymnázia Na Zatlanace, Praha 5

MOŽNÁ KRITÉRIA VÝBĚRU PROGRAMU

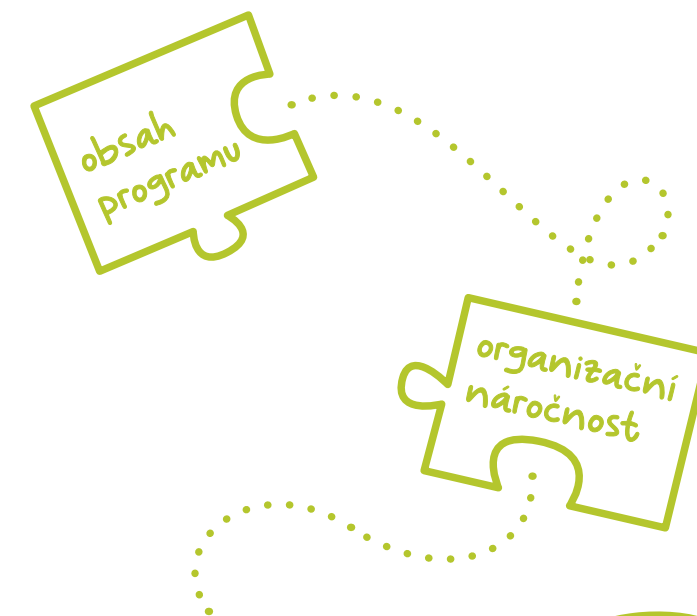
V další části se pokusíme prakticky pojednat o tom, z jakých hledisek na programy z oblasti neformálního a zájmového vzdělávání můžeme nahlížet, jaká kritéria vzít v potaz při zařazení programu do školní výuky.

OBSAH PROGRAMU

Při výběru programu se nabízí současně několik na sebe navazujících obsahových hledisek:

- **Vztah k učitelovu předmětu**, případně ročníku a následně hned vztah ke školnímu vzdělávacímu programu.
- **Možnost přizpůsobení obsahu programu.** Tady je vítáno buď to, aby sám pedagog měl možnost úpravy obsahu nabízeného programu podle toho, čeho potřebuje dosáhnout v návaznosti na výstupy ŠVP, nebo aby mu v tom pomohli sami tvůrci či poskytovatelé programu. Někteří tuto možnost rovnou nabízejí. Anebo je důležitá druhá možnost: vybrat si z programu jen něco potřebného – tedy určitá modularita programu.
- **Atraktivita programu** z hlediska žáků. Ta může být důsledkem různých okolností: neobvyklé metody, která může žáky zaujmout, překvapivého výsledku, který žáky nadchne, prostředím, v němž program probíhá, přítomností zajímavého hosta či nevšedního zážitku.

- Možnost podpořit **pozitivní klima**, vybudování lepších vztahů. Zejména dlouhodobější programy jsou z tohoto hlediska nejsilnějším nástrojem, který má pedagog k dispozici.
- Možnost budovat a rozvíjet **kompetence žáků**. Tedy přispět k proměně postojů i potřebných dovedností pro jejich promítnutí do života.

ORGANIZAČNÍ NÁROČNOST PRO ZAJIŠTĚNÍ

- V první řadě je to posouzení toho, **kolik času** stráví pedagog (jiní zaměstnanci školy) tím, že musí program u organizace NFV zajistit.
- **Způsob a složitost objednávání** programu.
- Pokud není program uskutečněn přímo ve škole či jejím bezprostředním okolí, vyvstává potřeba výběru **financí** od žáků (doprava, vstupné apod.).
- Pokud je program realizován mimo město či obec, kde sídlí škola, může být náročné i **zajištění dopravy** (veřejná, vlastní nebo poskytnutá pořadatelem).
- Zpravidla také s takovým nestandardním programem souvisí **potřeba přípravy na akci** – náročnost přípravy žáků, jsou/nejsou předem dány instrukce, materiály, pracovní listy...

dostupnost

zařazení
v čase

DOSTUPNOST

Tento praktický faktor ovlivňuje rozhodování hlavně z důvodu:

- **vzdálenosti místa** poskytování programů a jeho dostupnosti, neboť se tím zásadně určují již výše uvedené organizační nároky,
- **časové efektivnosti** – tedy zejména poměru času stráveného na cestě k efektivnímu času vzdělávání a také možnosti/nemožnosti spojení více aktivit v místě tak, aby poměr času stráveného na cestě k času vzdělávání byl co nejefektivnější.

ZAŘAZENÍ V ČASE

Tady jde o tři časové roviny:

- 1) **Hodina konání** – omezení z důvodů vnějších faktorů – délka denního světla, přírodní podmínky, pauza pro stravování, hluk, časový nesoulad rozvrhu školy s rozvrhem poskytovatele apod.

2) **Den v týdnu** – některé dny (pondělí, pátek) nemusí být vhodné pro organizaci aktivit například z těchto důvodů:

- **akce mimo školu (pondělí)** – riziko nepřítomnosti pedagoga i žáků,
- **akce přesahující časově běžný rozvrh žáků** (pátek, ale i ostatní dny, kdy mají žáci např. mimoškolní aktivity),
- **akce by měla být v den, kdy probíhá výuka jiného předmětu**, který má velmi nízkou časovou dotaci a „odpadnutí“ by mohlo ohrozit zvládnutí učiva.

3) **Měsíc v roce** – některé měsíce nejsou pro školu příliš vhodné (září, leden, červen), a to z důvodu:

- **nabídka programů se ještě nehodí do plánu vzdělávání** – učivo ještě není v plánu (září),
- **škola má jiné priority** a potřebuje přítomnost žáků ve škole – probíhající intenzivní hodnocení (leden, květen, červen),
- **škola má naplánovány jiné aktivity** (prosinec).

NÁROKY NA VYUČUJÍCÍHO

- Bude možné vyslat jako doprovod dostatek pedagogů tak, aby byla zajištěna bezpečnost?
- Je v mé škole schopnost i ochota zajistit suplování za vyslané pedagogy, a to personálně i finančně?
- Nedoplatím nakonec na to, že náš program bude zajišťován člověkem z oblasti NFV, úbytkem mé přímé pedagogické činnosti?²²

PODMÍNKY PRO REALIZACI PROGRAMU

- Pokud je program realizován **v prostředí školy**, pak je zásadní reálná vybavenost, kterou má škola k dispozici – a to jak ohledně prostor (tělocvična, hřiště, zahrady apod.), tak z hlediska techniky, sportovního náčiní a dalších pomůcek.
- Pokud je program realizován **v prostředí organizace neformálního vzdělávání**, je nezbytné, aby nabízená kapacita počtu míst vzdělávacího programu odpovídala potřebě školy či třídy, což nemusí být samozřejmé.²³

²² Pokud je vzdělávání (přímá pedagogická činnost) zajištěno v rámci programu pracovníkem z NFV, pak se učitelé tato doba nezapočítává jako přímá pedagogická činnost (pouze jako práce související), přestože takový učitel na akci stráví třeba 6 hodin, nebude jí mít započtenou jako vykonanou přímou pedagogickou činnost a v případě, že bude v týdnu zastupovat jiného nepřítomného pedagoga ve škole, bude zástup vykonávat bez příplatku.

²³ Při nižší kapacitě, než škola potřebuje, vznikají problémy, co s žáky, kteří by se nemohli zúčastnit, hraničící až s tím, že pokud by škola na program, který je deklarován školou jako vzdělávací v souladu s ŠVP a probíhá v době určené pro vzdělávání, nevzala některé žáky, může se (a asi i bude) jednat o diskriminaci žáků ve vzdělávání.

DOSAVADNÍ ZKUŠENOSTI

Tady je zřejmé, že pedagog bude zvažovat:

- jakou **zkušenost** má on či jiní pedagogové s danou organizací a kvalitou/nekvalitou stejného nebo jiného programu, který od té organizace už zažili,
- jaká je **pověst** organizace, lektora (vedoucího, učitele...).

nároky na vyučujícího

dosavadní zkušenosti

Využívání programové nabídky NZV je doprovázeno také různými překážkami a problémy. Detailně se jim věnujeme v naší další „zelené“ publikaci: Propojování formálního a neformálního vzdělávání, přínosy, metody a formy spolupráce mezi školou a organizací neformálního vzdělávání.

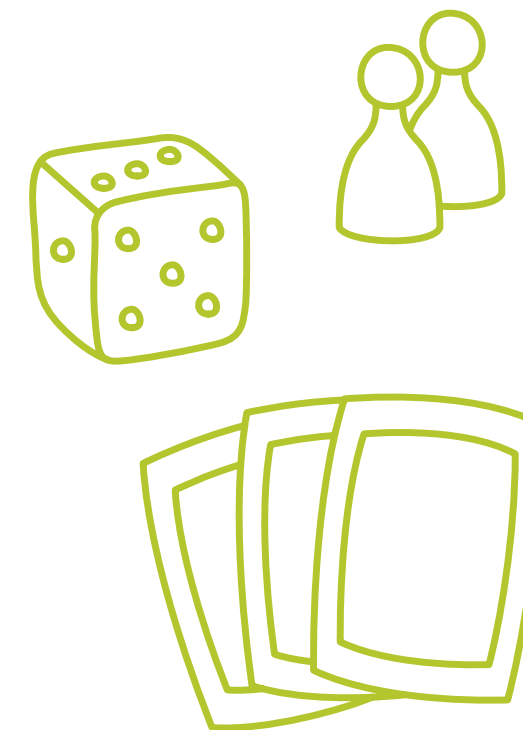
PŘÍKLADY PROGRAMŮ VYTVÁŘENÝCH V OBLASTI NZV

Závěr této části tvoří – tak, jak jsme slibovali – ukázky ze šesti konkrétních vzdělávacích programů vzniklých už v rámci projektu *Propojování formálního a neformálního vzdělávání včetně zájmového*. Vybrali je pro vás odborní pracovníci center kolegiální podpory tohoto projektu, vesměs zkušení pedagogové. Jejich snahou bylo ukázat tuto vytvářenou bázi programů s maximální možnou pestrostí, a to z hlediska

- obsahu (předměty, téma, oblasti ŠVP, kompetence apod.)
- vyspělosti žáků
- nároků na čas, technického zajištění a prostředí
- zvolených metod a forem činnosti žáků
- možností spolupráce mezi školou a nabídkou ze strany NZV

Každá z uvedených ukázek obsahuje určitý metodický doprovod toho, kdo je autorem výběru. Většinou na závěr, ale v jednom případě i v průběhu, protože obsahuje i inspirační myšlenky, které mohou provázet toho, kdo (se) o výběru programu rozhoduje.

V době, kdy budete tyto ukázky číst, bude už veřejně přístupno na www.ema.rvp.cz²⁴ mnoho desítek kompletních programů vzniklých v tomto projektu. Pro jejich snadné vyhledání použijte klíčový výraz "**propojování formálního a neformálního vzdělávání**".

Zábavou k odbornému vzdělávání

ZÁKLADNÍ INFORMACE O PROGRAMU:

Autoři: Střední škola technická Most (SŠT Most)

Věková kategorie: 3.–5. ročník ZŠ

Celková délka programu: 12 dvouhodinových programů (etap)

Celková délka vybraného úseku: 2 hodiny

UVEDENÍ DO PROGRAMU:²⁵

Vzdělávací program pracuje s příběhem, který propojuje jednotlivé části celého programu. Mimoszemšťan *Ajťák* cestuje se svou kamarádkou vesmírem a porouchá se jim raketa. Mimoszemšťan skončí na Měsíci v záchranném modulu a jeho raketa i s kamarádkou havaruje na Zemi. Raketa se při dopadu rozpadla na několik částí, které skončily na různých místech naší planety.

Mimoszemšťanovi na Měsíci se podaří zprovoznit komunikační zařízení a pošle na Zemi zprávu s prosbou o pomoc: najít černou skříňku, jejíž polohu zjistil, pomocí zašifrovaných dat z černé skříňky, objevit zraněnou kamarádku a všechny části rozbité rakety. Raketu znovu sestavit a doletět na Měsíc pro mimoszemšťana. Je to velká záchranná akce plná dobrodružství, nečekaných úkolů a nových objevů o naší planetě.

Z příběhu tedy vyplývají úkoly, které žáci řeší, a v souvislosti s úkoly a místem jejich plnění jsou žákům nenásilnou a poučivou formou předávány také informace z různých vědních

oblastí. Žáci v rámci vzdělávacího programu „procestují“ téměř celý svět: navštíví Londýn, New York, Antarktidu, Prahu, Botswanu, Pompeje, Skotsko a Farské bažiny na Tachovsku.

VLASTNÍ PROGRAM:

Výběr z 8. etapy (texty na pracovních listech)
5 minut

Odhallili jste, že šestý díl rakety se nachází na Václavském náměstí v Praze u pomníku svatého Václava.

Památku si můžete prohlédnout ve virtuální realitě.

A kam budete putovat dál? Černá skříňka obsahuje další šifru s místem dopadu sedmého dílu rakety.

²⁵ *Vzdělávací program zábavou k odbornému vzdělávání 1* [online]. Střední škola technická Most. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <http://www.sstmst.cz/cs/vzdelavaci-program-zabavou-k-odbornemu-vzdelavani-1/>
Odkaz na vzdělávací program viz. citace

Úkol č. 3

Místo, kde žijí sloni a kde je sedmý díl rakety, má následující zeměpisné souřadnice: **22°12' 0" S a 23°42' 0" E**.

V bloku č. 5 jste se naučili se souřadnicemi pracovat a našli jste podle nich New York. Pokuste se znovu najít podle daných souřadnic na mapě, nebo pomocí internetu místo, kam dopadl další díl rakety.

nová stránka pracovního listu (45 minut)

Sedmý díl rakety je v Botswaně. V tomto africkém státě žije však mnoho dalších a mnohdy nebezpečných zvířat. Podívejte se znovu na mapu a popište, jak byste se z České republiky, kde jste plnili minulé úkoly, přepravili do Afriky, do Botswany. Loď už sestavit umíte. Auto také. V tomto bloku budete sestavovat zcela jiný dopravní prostředek. Chodící.

Úkol č. 3

Místo, kde žijí sloni a kde je sedmý díl rakety, má následující zeměpisné souřadnice: **22°12' 0" S a 23°42' 0" E**.

Úkol se stavebnicí Sedmý díl rakety se nachází v africkém státě Botswana. Při cestě po Africe pro sedmý díl rakety byste potkali spoustu nebezpečných zvířat. Bude lepší sestavit robota, který bude v těchto místech nenápadný a nevyprovokuje je k útoku. Sestavte a naprogramujte slona, který pro sedmý díl rakety dojde. Postupujte při plnění úkolu se slonem podle těchto instrukcí:

1. Nejdříve je potřeba sestavit ze stavebnice robotického slona, který chodí dopředu. Postupujte dle návodu v počítači, notebooku, nebo tabletu.
2. Postavte ze zbytku dílků stavebnice sedmou část rakety.
3. Naprogramujte slona k chůzi dopředu.
4. Postavte slona do bodu A (start). Část rakety postavte do bodu B (cíl).
5. Naprogramujte slona tak, aby došel pro sedmý díl rakety.

nová stránka pracovního listu (15 minut)

Botswana se nachází na jihu Afriky ve vnitrozemí. Je převážně rovinná s několika náhorními plošinami. Na jihozápadě se rozprostírá poušť Kalahari, která zabírá téměř 70 % území Botswany. V severozápadní části je rozlehlá delta řeky Okavango, která se po období dešťů mění v rozsáhlé mokřady.

Co je mokřad?

Mokřad je místo, kde voda odpočívá, je celoročně, nebo alespoň po velkou část roku zamokřené, často i s viditelnými vodními plochami. Mokřady zadržují a postupně uvolňují velké množství vody. Mokřad o ploše pouhých 10 metrů čtverečních například zadrží až 9000 litrů vody.

Zajímavostí je, že řeka Okavango se nevlíje do moře, jak bývá obvyklé, ale pohltí ji písek pouště Kalahari. V deltě této řeky se vyskytuje velké množství zvířat, jako je například slon africký, buvol africký, hroch, antilopa topi, pakůň hřivnatý, žirafa, krokodýl nilský, lev, gepard, leopard, hyena, divoký pes, kudu velký, antilopa sable, černý i bílý nosorožec, varan, zebra, prase bradavičnaté či pavián chacma. Delta poskytuje útočiště více než 400 druhům ptáků.

KOMENTÁŘ:

Nejen v ukázce, ale i v celém programu jsou činnosti žáků velmi různorodé. Napříč celým VP žáci rozvíjejí velmi pestrou řadu kompetencí. Za pozornost stojí, že celý program skutečně dbá o rozvoj celé řady kompetencí, například rozvoj schopnosti žáků pracovat s digitálními technologiemi a rozvoj matematických schopností žáků.

Zaujalo mne, jak je spojováno rozvíjení kompetencí pracovních (např. manuální zručnost, paměť, představitivost) s kompetencemi nacházet různé postupy a strategie a se získáváním poznatků z velmi mnoha oblastí: matematika (šifrování), zeměpis (např. zeměpisná poloha), fyzika (výpočty a převody fyzikálních veličin), digitální technologie (práce s tabletem, robotickou stavebnicí, programování, multimediální využití počítače), přírodovědní a společenské vědy (zajímavosti z navštívených míst – např. vřesoviště, sloní, zdymadla, národní tradice...). Typické je to při práci se stavebnicí LEGO® EDUCATION WEDO 2.0, která umožňuje programování vytvořených robotů a rozvíjí tak nejen digitální kompetence, ale i manuální zručnost, trpělivost a tvořivost.

Vše je podáváno zajímavě, nenásilně a v souvislosti spoutavým příběhem, který se vine celým vzdělávacím programem. Důležitou a neopomíjenou součástí programu je zábava, hra, komunikace a kooperativní součinnost s ostatními (práce ve skupinách). Program tedy podporuje jak individualizaci při učení, tak kooperativní učení, budování pozitivního klimatu ve skupině, práci s chybou i formativní hodnocení. V tomto vzdělávacím programu se spojuje velmi mnoho dovedností, kompetencí a znalostí v jeden skutečně hodnotný a zajímavý celek.

Žáci jsou motivováni k získávání dovedností, znalostí i zlepšování svých výkonů. Důležité také je, že při práci se stavebnicí se žáci učí opatrnému a šetrnému zacházení se zapůjčenou stavebnicí, což od nich žádá převzetí odpovědnosti a důvěry, která je do nich vložena.

Mgr. Dana Veselá

odborná pracovnice centra kolegiální podpory
Ústí nad Labem

Místo, kde žijeme, aneb cesta za pokladem

ZÁKLADNÍ INFORMACE O PROGRAMU:

Autoři: Městská knihovna Písek

Věková kategorie: 2.-3. ročník ZŠ

Celková délka programu: 18 hodin prezenční formou

UVEDENÍ DO PROGRAMU:²⁶

Rámcem programu tvoří hra „O stříbrné denáry“, které děti získávají prostřednictvím plnění úkolů v jednotlivých blocích. Výměnou za denáry získávají litery pro šifru, kterou průběžně ve skupinách luští, což udržuje děti v napětí, aktivitě, ve spolupráci a nazávěr přináší pointu a rozuzlení. Průběžně se děti seznamují s historií města, tradicemi lokálního lidového folkloru, přírodními podmínkami okolí či připomenou významné kulturní osobnosti a jejich podíl na tradici loutkového divadla. A to vše na úrovni odpovídající vnímání a chápání dětí 2.-3. tříd formou pestrých aktivit a poznávacích her.

Cílem programu je podpořit žáky, aby skrze radostné zážitky **získali pozitivní vztah ke svému městu, jeho historii, tradicím a přírodě**. Aby byli schopni **komunikovat a spolupracovat** s ostatními žáky a své poznatky **prezentovat**. Tyto cíle jsou naplňovány prostřednictvím pojetí programu formou hry, umístěním programových aktivit do městských kulturních a přírodních center a institucí i do městského exteriéru

a přírody samotné, kde všude děti čeká hravý a poznávací program, který se k těmto místům vztahuje a zároveň rozšiřuje a obohacuje jejich školní znalosti a zkušenosti.

PODROBNĚJŠÍ POPIS JEDNOTLIVÝCH BLOKŮ

Tematický blok č. 1 (4 vyučovací hodiny) má především **motivační charakter**. Jeho hlavním úkolem je uvést děti do tématu, zaujmout je a seznámit s pravidly hry. Je vytvořen tak, aby vyvolal u žáků napětí, zvědavost, a nakonec touhu vyřešit úkoly a rozšířovat zprávu. Je postaven převážně na skupinové práci, která podporuje týmového ducha, rozvíjí schopnost spolupracovat. Probouzí v dětech kreativitu, myšlení a pomáhá utvářet měkké kompetence. To vše s cílem získat vědomosti o našem městě, ale hlavně získat zájem a vztah k našemu městu. Hra začíná částí „Historie Kamenného mostu“. V naší hře je mostem nejen přes řeku, ale i „mostem“ mezi historií a současností. Je zároveň „bránou“ do hry. Je svědkem zajímavých a mnohdy i obtížných historických událostí.

Tematický blok č. 2 (3 hodiny) je zaměřen především na to, aby se žáci blíže seznámili s **kulturními jevy** z prostředí místa, kde žijeme. A to konkrétně s lidovými kroji, zvyklostmi lidí z okolí a životem obyvatel města a vesnice. Žáci si mohou toto téma prožít jak zážitkově, prostřednictvím her a exkurze v muzeu, tak prostřednictvím naukových metod kritického myšlení. Téma je rozděleno na tři části. První část se zabývá **lidovými**

²⁶ Spolu nabídneme víc – inspirace pro život [online]. Městská knihovna písek. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.knih-pi.cz/vzdelani/projekty/>
Odkaz na vzdělávací program viz. citace

kroji. Žáci si mohou kroj prohlédnout a vyzkoušet na exkurzi, kterou zažijí před absolvováním programu. Poté v této části čerpají ze zkušeností z exkurze a dále své znalosti rozšiřují. Druhá část se zabývá opakováním některých **poznatků**, které se žáci o **lidovém folkloru** dozvěděli např. v Prácheňském muzeu. Poslední část má za úkol podpořit abstraktní myšlení dětí a jejich výtvarné zpracování známého díla. Dětem je pomocí textu představeno dílo známého malíře a jejich úkolem je **ztvárnění** tohoto **díla podle fantazie**.

Tematický blok č. 3 (1 hodina) navazuje na blok Lidový folklor. Žáci se mají prostřednictvím hudby **seznámit s tradicí písní, které vznikly na Písecku**. Jelikož je pro žáky důležitý celkový prožitek, budou se během této hodiny učit zpívat písně: *Když jsem já šel tou Putimskou branou* a píseň: *Už se ten Tálínskej rybník nahání*. Taktéž budou vnímat tato díla prostřednictvím audionahrávky a v neposlední řadě se naučí písně doprovodit na Orffovy nástroje. Po zpěvu písně *Když jsem já šel tou Putimskou branou* žáci dostanou prostor, aby se zamysleli, jak asi brána vypadala, než se zřítíla, a aby svou představu ztvárnili na papír.

Tematický blok č. 4 (3 vyučovací hodiny) přibližuje **dětem faunu a flóru** spjatou s oblastí Písecka, pomáhá jim poznat jednotlivé přírodní aspekty, a to jak naučnou formou, tak i prostřednictvím her. Čtvrtý tematický blok je rozdělen do dvou podtémat, která se týkají přírody, konkrétně zvířat a rostlin lesa na Písecku. První podtéma je zaměřeno na poznávací ak-

tivity, které pomocí obrázkových příloh přibližují žákům faunu a flóru, druhé podtéma je praktické a nabízí žákům možnost vyzkoušet si rozmanité hry přímo v prostředí lesa. Žáci absolvují předem odbornou přednášku v písecké Lesovně, takže na základě získaných teoretických informací mohou následně plnit všechny úkoly bloku.

V tematickém bloku č. 5 (4 vyučovací hodiny) čeká žáky opět kontakt s regionální kulturou – seznámení s lokální tradicí **loutkového divadla**. Děti v první části programu nahlédnou do zákulisí příprav loutkového představení, poznají různé typy loutek, divadélek či místní historické osobnosti spjaté s tradicí loutkového divadla. Ve druhé části tematického bloku zúročí své poznatky praktickým vstupem do problému – vytvořením vlastního jednoduchého loutkového divadélka s papírovými plošnými loutkami a realizací krátkého loutkového představení. Děti jsou tak znovu postaveny před výzvu ke spolupráci, tentokrát v tvůrčím procesu.

Poslední tematický blok (3 vyučovací hodiny) je rozdělen na dvě části. V první části probíhá cesta městem, kde jsou pro žáky připraveny **otázky a úkoly vycházející z celého programu**. Kromě úkolů získají další zajímavé informace z historie a života města. Každá skupina obdrží plánek historické části města, kam si postupně zakresluje cestu. Na plánu jsou označena místa, kde se skupiny zastaví, plní jednotlivé úkoly a dozví se zajímavosti o těchto místech. Ve druhé části se žáci přesunou do školy, kde skupiny obdrží **závěrečný úkol**, jehož cílem

je znovu si zopakovat cestu městem a také názvy míst, která byla vybrána a označena v plánu.

Na úplný závěr se vyhodnotí hra, žáci získají denáry, vymění za písmena z kódovací tabulky a rozluští zbytek zašifrované zprávy. Pokud se stane, že někomu budou chybět denáry a tím pádem nebude moci celou zprávu rozluštit, má vyučující připraveny náhradní otázky, za které mohou skupiny získat chybějící denáry. Nakonec tak zprávu rozluští všichni.

ŘEŠENÍ:

V neštěstí neklesni, ve štěstí nezpychni zas, jednou tvé konání zváží i odměří čas.

A, Á	⋈	I, Í	⊥	N	∩	T	┌
C, Č	△	J	⋈	O	▷	U	⊓
D	□	K	~	P	φ	V	∩
E, É, Ě	F	L	⌒	R, Ř	φ	Y	×
H	⊗	M	Υ	S, Š	~	Z, Ž	└

W ∩ F ~┌ F ~┌ ⊥ ∩ F ~┌ F ~∩ ⊥,
 W F ~┌ F ~┌ ⊥ ∩ F ~┌ φ × Δ ⊗ ∩ ⊥
 ~┌ ~, ⊔ F □ ∩ ▷ ⊓ ⊔ W F ~┌ ▷ ∩ λ ∩ ⊥
 ~┌ W λ ~┌ ⊥ ⊥ ▷ □ Υ F φ ⊥ Δ λ ~

KOMENTÁŘ:

Již po přečtení prvních řádků tohoto vzdělávacího programu mě nadchla myšlenka autorů vybudovat u žáků pozitivní vztah ke svému městu, jeho historii, tradicím a přírodě pomocí radostných prožitků. Tento záměr je podpořen převážně skupinovou prací skrze měkké kompetence, jako jsou např. tolerance a respekt k názorům ostatních, podpora týmového ducha, kreativita, myšlení, ale též rozvoj schopnosti kooperace. Žáci nepracují jen ve skupinách, ale i sami. Rozšiřují si tak slovní zásobu, učí se sebehodnotit a vyjádřit vlastní názor. Kvituji též střídání formálního (škola) a neformálního (muzeum, knihovna, příroda) prostředí ruku v ruce s poznáváním domova žáků. Jako velmi povedenou hodnotím ústřední hru „O stříbrné denáry“ a luštění zašifrované zprávy, které slouží jako úvodní motivace a zároveň její vyluštění uzavírá celý vzdělávací program. Žákům jsou na začátku vyprávěny příběhy o nalezení pokladu se stříbrnými denáry na Písecku a následně i ten z muzea o staré lahvi se zašifrovanou zprávou. Tu je možné rozluštit pouze pomocí kódovací tabulky. Kromě kompetence ke kooperaci a efektivní komunikaci, je zde rozvíjena nejvíce kompetence k řešení problémů velmi zábavnou a atraktivní formou.

Mgr. Jitka Quadratová

odborná pracovnice Centra kolegiální podpory Plzeň

Cyklus za příběhem lišky Bystroušky

ZÁKLADNÍ INFORMACE O PROGRAMU:

Autoři: Lipka, školské zařízení pro environmentální vzdělávání Brno, příspěvková organizace;

Věková kategorie: 2.–4. ročník ZŠ

Celková délka programu: 16 až 20 hodin

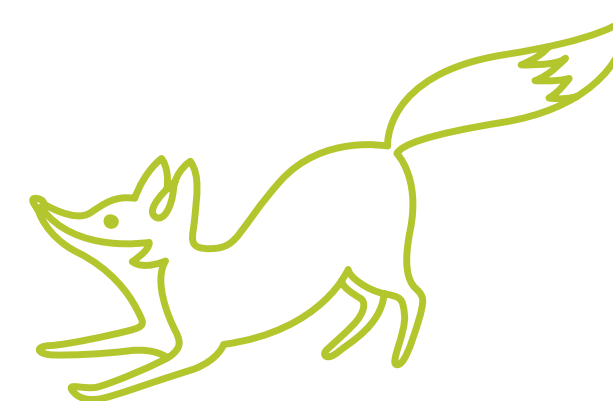
UVEDENÍ DO PROGRAMU:²⁷

Na pozadí příběhu *Lišky Bystroušky* Rudolfa Těsnohlídka uchopuje program nejen jednotlivé části děje, ale i realie z hlediska přírodovědného – se zaměřením na lesní ekosystém a jednotlivé živočichy. Využívá přitom i pozadí lesnického (mysliveckého) a specifík týkajících se díla z pohledu literárního – tj. využití bajky, hanáckého dialektu a obecných souvislostí jazykově-literárních. Samozřejmostí je důraz na přímý kontakt žáků s přírodou a koncipování programu na pilířích environmentální výchovy s hlubším vhlédem do ekologických vztahů a souvislostního učení obecně. Propojuje přitom vzdělávací oblast *Člověk a příroda* (přírodopis, zeměpis), *Jazyk a jazyková komunikace* (český jazyk a literatura), *Umění a kultura* (výtvarná výchova). Žáci na 1. stupni tak nenásilnou formou pronikají do otázek domestikace divokých zvířat, naučí se zhotovit krmítko pro ptáky a vhodně jej umístit v okolí školy, aby pak mohli dalekohledy pozorovat hnízdící ptačí rodinky, a současně vědí, co do krmítka správně nasypat. Díky dalším aktivitám se naučí rozeznávat ptáky podle jejich hla-

su, ale i další obyvatele lesa podle zanechaných stop (stopy, srst, požitky aj.), což ověřují i na záznamech z fotopastí.

S badatelsky orientovanou výukou se pak seznámí v ekosystému louky, kdy si nejen zformulují výzkumnou otázku a hypotézu týkající se lučních bezobratlých, ale tu i na vhodné luční lokalitě s využitím kelímkových lup a určovacích klíčů ověřují v praxi.

Pomocí didaktické hry, tzv. *smart game*, se žáci seznámí s tím, jak vypadají nory živočichů – jezevce a lišky.

²⁷ Za liškou Bystrouškou [online]. Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.lipka.cz/lipka?idkz=mater95113>
Odkaz na vzdělávací program viz. citace

VLASTNÍ PROGRAM (výběr ukázky z 2., 5., 6. tématu)

Téma č. 2 Liška dělá neplechy revírníkovi – 30 min

Forma a bližší popis realizace:

Žáci si zahrají didaktickou hru, která vypovídá o neplechách, které Bystrouška tropí revírníkovi po svém útěku z hájenky, když ji trápí hlad.

Metody: didaktická hra

Rozvíjené kompetence: kompetence sociální a personální

Pomůcky: lano, kuličky

Podrobně rozpracovaný obsah

Motivace: „Liška Bystrouška má sice svoji noru v lese, ale přišla zima a s ní i nedostatek potravy. Bystrouška se musí naučit lovit, ale proč si trochu neulehčit život. Hájenka je blízko a na hájence spousta lákavých dobrot. Liška si čas od času zajde uloupit něco k snědku k revírníkovi, a to se Bartošovi pochopitelně vůbec nelíbí!“

Žáci se promění v lišky. Jeden lektor (nebo žák) představuje psa Lapáka a je uvázaný na laně ke stromu. Může se pohybo-

vat pouze tak daleko, jak ho pustí lano. Jeho cílem je nenechat žáky proběhnout až do hájenky. Pokud se žák při přeběhnutí dotkne, musí žák zpět na start. Pokud se žák dotkne lano, platí to samé. Hájenka je umístěna cca 20 m za Lapákem.

V ní sedí revírník Bartoš (druhý lektor nebo žák) a má na sobě přidělané kuličky v počtu kusů, který odpovídá počtu dětí. Spí. Kuličky představují jeho nervy. Žáci mají za úkol ho o nervy připravovat – tj. proběhnout přes Lapáka, aniž by je chytil, dostat se až k revírníkovi, opatrně se k němu přiblížit a jeden kuliček mu vzít. Tím je jejich úkol splněn. Pokud se k revírníkovi připlíží příliš hlasitě a on je plácne, musí se vrátit zpět na start, proběhnout kolem Lapáka a zkusit štěstí znovu.

Téma č. 5 Příprava na průzkum louky badatelsky a samotný průzkum – 2 hodiny

Forma a bližší popis realizace:

V tomto tematickém bloku proběhne průzkum lučního ekosystému, do kterého se liška Bystrouška může dostat během svého putování a seznámení se tak s živočichy, kteří obývají louku. Žáci během bloku pozorují, loví do kelímkových lup a určují zejména luční bezobratlé živočichy.

Metody: praktické – badatelské metody

Pomůcky: papíry, tužky, kelímkové lupy, smýkadla, určovací klíče, encyklopedie

Podrobně rozpracovaný obsah:

Žáci se seznamují s badatelsky orientovanou výukou, vytvoří si výzkumnou otázku a hypotézu, týkající se lučních bezobratlých, a sepíší potřebné pomůcky.

Pedagog seznámí žáky s cílem badatelství a namotivuje je. Rozdělí je do skupinek po 3 až 4 žácích, ve kterých budou spolupracovat celý den. Řekneme si, v jakých okruzích z přírody můžeme bádát – luční ekosystémy. Lektor žákům představí, jakým způsobem se budou ptát, vymýšlet hypotézu a jak budou postupovat při svém bádání. Žáci se rozdělí do pracovních skupin a začínají vymýšlet otázky a hypotézy, které budou potvrzovat nebo vyvracet. Ve skupině si každý k té vybrané části vytvoří otázky, které ho zajímají, např. jak daleko doskočí saranče.

Následně žáci s pedagogem vyberou tři hlavní otázky, kterým se budou v rámci týmu věnovat. Poté vytvoří hypotézy (domněnky) – např. saranče doskočí vždy nejméně 20 cm. Je dobré se od každého člena skupiny snažit vybrat jednu otázku. Následně si žáci napíší metodiku, jak plánují zkoumat své otázky, a sepíší pomůcky, které potřebují pro svůj výzkum.

S žáky se poté přesuneme na louku. Je potřeba dobře rozvrhnout čas. Nejdříve je vhodné vysvětlit práci s pomůckami – s kelímkovými lupami a se smýkadly. Lektori skupinky prů-

běžně obcházejí a konzultují nálezy a výsledky. Po návratu mají žáci za úkol vypracovat poster, do kterého zapíší a zakreslí vše, co vyzkoumali. Poster poté představí ostatním.

Téma č. 6 Ptačí hlasy – 45 min

Forma a bližší popis realizace:

Za pomoci audionahrávek se žáci seznámí s hlasy nejběžnějších druhů ptáků.

Metody: názorně demonstrační: práce s audionahrávkami – ptačí hlasy

Pomůcky: plyšovi zpívající ptáci (7 druhů), pytlíky na ptáky (7 ks), reproduktor s audionahrávkami, malé obrázky ptačích druhů, velký obrázek ptačího druhu, odpovídací formulář (viz pracovní list na další stránce)

Podrobně rozpracovaný obsah

Motivace: Aby se Bystroušce v lese dobře dařilo, musí toho znát co nejvíce o svých lesních spolubydlících. V lese je velké množství všelijakých druhů ptáků, kteří mohou Bystroušce sloužit jako malá svačinka nebo ji třeba na něco důležitého upozornit. Jak se v nich ale vyznat, když každý z nich zpívá nějakou jinou písničku?

Aktivita využívá plyšové ptáky z e-shopu České společnosti ornitologické a reproduktoru s nahranými hlasy ptáků. Žáci dostanou do skupiny obrázky několika druhů ptáků. Pedagog pustí na reproduktoru hlas některého z ptáků. Žáci mají za úkol se ve skupině poradit a vybrat obrázek ptáka, který hlas vydává. Hru je dobré párkrát zopakovat, aby si žáci vybrané hlasy zafixovali. Pedagog předem schová každého z plyšových ptáků do plátěného pytlíku. Pytlíčky se schovanými plyšáky jsou rozmístěné po lese – na stromě visí pytlík s plyšákem, každý pytlík má své číslo. Žáci dostanou do dvojice či trojice formulář, kam mají dopsat čísla s ptačími druhy tak, aby hlas odpovídal. Dvojice přiběhne k pytlíku a zmáčkne ho – ozve se hlas. Žáci se poradí, komu hlas patří, a ve formuláři spojí číslo s ptačím druhem. U lektora se můžou žáci poradit – lektor má u sebe reproduktor a na požádání žákům pustí hlas konkrétního ptáka pro kontrolu.

Možná podoba pracovního listu:

	PĚNKAVA OBECNÁ	
	STRAKAPOUD VELKÝ	
	KOS ČERNÝ	
	SÝKORA KOŇADRA	

	ČERVENKA OBECNÁ	
	VRABEC OBECNÝ	
	ŽLUNA ZELENÁ	

KOMENTÁŘ:

Žáci jsou během celého programu aktivními pozorovateli přírody, nenásilnou formou se dozvídají mnoho souvislostí, díky nimž pak mohou pochopit složitost celého ekosystému. Prostřednictvím vzdělávacího programu se u žáků rozvíjí celá řada kompetencí – kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální i pracovní. Na místě je třeba podtrhnout fakt, že informace nepřicházejí izolovaně, aktivity jsou vystavěny na souvislostech, zdůrazněn je vlastní prožitek a zkušenost. Pokud žáci sami zhotovují budku pro ptáky, nezískávají jen manuální zručnost, ale ruku v ruce jde i informace o vhodné potravě pro ptáky, informace o různých typech budek pro jednotlivé ptačí druhy, informace o správném umístění v okolí školy a praktická zkušenost s jejich instalací tak, aby bylo možno ptačí rodinky pozorovat. A nechybí nácvik rozeznávání jednotlivých ptačích druhů podle jejich hlasů. Žáci se tak učí přírodu znát a porozumět jí. Když se pak žáci seznámují s možnými obyvateli lesa, nevšímají si pouze stop, které zanechávají jejich tlapky, ale též zbytků

srsti, peří či požerků. Inspirováni nalezenými stopami pak vyprávějí celý příběh, který se v lokalitě mohl odehrát. Podporována je jejich kreativita i jazyková obratnost, současně však zde zůstává požadavek na věrohodnost příběhu, který se musí opírat o reálný potravní řetězec (aplikovaná znalost). Využívány jsou dle revidované Bloomovy taxonomie vyšší myšlenkové operace, než je jen zapamatování informací.

Autoři programů z atraktivního téma pro děti i využitím různých herních prvků, kdy vhodné hry – včetně specifických pravidel – sami vymysleli, vytvořili a ověřili. Na výletě po stopách lišky Bystroušky pak žáci pracují s buzolou, azimutem, mapou a její orientací i význačnými objekty na mapě. Podle azimutu vyhledají konkrétní zvířata, která se tam skrývají, při hře poznávají strasti i radosti liščího života, ale i důvody domestikace některých živočišných druhů.

Mgr. Dana Veselá, Ph.D.

odborná pracovnice Centra kolegiální podpory Brno

Učíme se příběhem - čtenářské dílny

ZÁKLADNÍ INFORMACE O PROGRAMU:

Autoři: Nová škola, o. p. s.

Věková kategorie: 5. ročník ZŠ

Celková délka programu: 18 vyučovacích hodin (3 hodiny na jedno téma / celkem 6 témat)

Délka vybraného úseku: Tematický blok č. 1 „Postava“
– 3 vyučovací hodiny

UVEDENÍ DO PROGRAMU:²⁸

Hlavním cílem programu je podpořit u dětí aktivní čtenářství a současně schopnost přečtenému porozumět. Cestou k tomu je jednak zážitkový přístup zakoušení příběhů, kdy příběhy – přenášené literaturou – jsou prostředkem i motivací k rozvoji aktivního čtenářství, prostorem estetických zážitků i intelektuálního obohacení (prostřednictvím tzv. „dílen čtení“). Jednak je to přístup k příběhu z hlediska reflexe jeho naratologické struktury. Dalším cílem je posílit samostatnost žáků skrze možnost vyhledat si svoji „vysněnou“ knihu k vlastní četbě. Pro některé žáky to je první životní zážitek výběru knihy v knihovně.

Program vychází z konceptu výuky literární výchovy, který je založen na podpoře zážitkového čtení a osvojení si nástrojů vhodných pro rozbor tzv. „narrativu“. Výuka probíhá částečně v místní knihovně a následně v budově školy. Základní jednotkou každého programu je čtenářská lekce v knihovně, která

má pevnou strukturu a vždy trvá dvě po sobě jdoucí vyučovací hodiny. V každé lekci si žáci osvětlí jednu ze šesti naratologických kategorií (*postava, událost, prostor, vypravěč, čas, naratologická analýza*). Odbornost knihovníka je důležitá zejména ve výběru vhodných textů (čtenářská atraktivita, estetika zpracování), učitel zase doporučuje vhodné metody práce a uplatní své zkušenosti při vedení žáků. Tato spolupráce učitele a knihovníka také posiluje kompetence obou odborníků pro tandemovou výuku.

Čas v knihovně je završen tzv. „dílnou čtení“, ve které probírané téma žáci zkoumají při četbě své vlastní knihy, kterou si přinesou z domu (nebo si půjčí nějakou v knihovně). Podporí se tak propojení nových znalostí. Na základní část v knihovně navazuje vyučovací jednotka ve škole, která by měla ideálně proběhnout nejpozději do týdne po úvodní části v knihovně. Žáci ve třídě realizují četbu vlastní knihy a čtený text reflektují dle zadaných kritérií z úvodní lekce v knihovně a sdílejí své reflexe. Učitel a knihovník podporují žáky tím, že uvádějí příklady z vlastní četby svých knih.

Tento program lze upravit i pro žáky se SVP přizpůsobením užívaných textů a úkolů s nimi souvisejících potřebnému stupni požadované podpory u žáka se SVP (opět zde učitel využije odborné znalosti knihovníka nebo odborného zázemí kolegu ve škole).

Program „Učíme se příběhem“ nově rozšiřuje a navazuje na

²⁸ *Učíme se příběhem* [online]. Čtenářské kluby [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://new.ctenarskekluby.cz/kdo-jsme/o-projektu>
Odkaz na vzdělávací program viz. citace

zkušenosti z fungujícího projektu Školních čtenářských klubů. Tyto kluby fungují jako nadstavbová činnost školy a inspi-rují učitele k pravidelnému zařazování „dílen čtení“ do výuky českého jazyka ve třídách.

Na <https://new.ctenarskekluby.cz/co-nabizime/lekce> je velká zásoba hotových lekcí pro realizaci dílen čtení tak, aby mohla být zajištěna náplň do vyučování během školního roku.

VLASTNÍ PROGRAM (výběr ukázky z 2., 5., 6. tématu)

Tematický blok č. 1 „Postava“ – GORILA A JÁ, autorka: Frida Nilsson – 3 vyučovací hodiny

Pro ilustraci čtených textů – uvádíme stručný obsah knihy: *Hlavní hrdinkou knihy je osmiletá Jonna, která žije v dětském domově. Ředitelka ji nemá ráda a ochotně ji předá k adopci děsivé Gorile, která do domova jednoho dne přijede v otlučeném Volvu. Gorila žije na skládce a živí se prodejem šrotu. Jonna se nejprve Gorily bojí, myslí si, že ji chce sníst, ale postupně se s ní spřátelí. Ukáže se, že Gorila – mimochodem horlivá čtenářka, jejíž nejoblíbenější knihou je Oliver Twist – sice žije v nepředstavitelném nepořádku, ale dokáže Jonně poskytnout lásku a pocit bezpečí, které jí v dětském domově chyběly. Pořídí jí kolo, nakoupí jí oblečení a Jonna pochopí, že v životě tolik nezáleží na tom, zda má čisté ruce a upravené vlasy, pokud najde někoho, komu na ní skutečně záleží, kdo se dokáže vcítit do jejích potřeb. Nad nově vzniklou idyloou se však začnou stahovat mračna...*

Téma č. 1. „Postava – lekce“

2 vyučovací hodiny, knihovna

Cílem lekce je najít příklady charakteristiky postavy Gorily a pojmenovat, v jaké části textu a jakými způsoby se o charakteru postavy dovídáme (charakteristika přímá a nepřímá prostřednictvím toho, jak postava vypadá, čím je obklopena, co říká, co o ní říkají ostatní...). Následně nabyté znalosti žáci aplikují při vlastní četbě. Žáci pod vedením pedagoga a knihovníka pracují metodami aktivního učení, ve skupině, ve dvojici i individuálně.

Téma č. 2. „Postava – dílna čtení“

1 vyučovací hodina, školní třída

Na lekci v knihovně navazuje dílna čtení ve škole, kde žáci opět shrnou nabyté znalosti a uplatní je při vlastní četbě. Kromě upevnění termínů a osvojení si jednoho ze způsobů hovorů o četbě zde žáci čtou knihy, které jim nabízejí čtenářský zážitek a rozšiřují jejich čtenářská teritoria.

Aktivita – před četbou: Učitel/knihovník (dále U/K) žáky přivítá: *„Dnes se budeme zabývat knihou o jedné zvláštní bytosti. Naše vyprávění začíná v takovém zvláštním dětském domově. Vypráví ho dívka, která čeká, stejně jako spousta ostatních dětí, že si je někdo adoptuje. Už dlouho čekají marně...“*

Aktivita – práce s textem: Před čtením rozdá učitel nakopírované texty z knihy *„Gorila a já“*, aby žáci mohli čtený text sledovat očima: *„Budu čist nahlas, kdo chce, může sledovat očima, co čtu.“* Následuje čtená ukázka 1-2 stran. Po dočtení ukázky se U/K žáků zeptá: *„Jak si myslíte, že bude vypadat ten, kdo z auta vyleze... víte, že se ho vypravěčka příběhu trochu bojí.“ ... „Proč si to myslíte?“*

U/K zaznamená to, co děti říkají, na flip (nebo tabuli) **zeleně**. Vytvoří viditelně zelený list/papír s otázkou **„Jak postava vypadá? – VZHLED“**. Následuje další čtená ukázka 1-2 stran.

U/K pokračuje v předčítání: *„Nyní budu čist dále, můžete mít i nadále zavřené oči a pouštět si příběh jako film.“* Čte dál část, která obsahuje popis. Následně se zeptá: *„Co nového jste se o postavě dozvěděli? ... Jak vypadá.“* Porovnájí to, co žáci říkají, s tím, co je na tabuli: *„Teď barevně označím, co se potvrdilo z vašich předpovědí. ... Mám ještě dopsat něco nového?“*

U/K žákům převypráví nečtenou část příběhu ... (že si Gorila skutečně vybrala dívku a teď spolu přijíždějí domů): *„Nyní budeme čist dál. Gorila si skutečně dívku odvezla domů, vybrala si ji, posadila do auta a odvezla ji domů. Teď vám přečtu, jak vypadal příjezd ke Gorile domů.“* Následuje další čtená ukázka 1-2 strany...

Po četbě o domě, v němž Gorila žije, následuje první úkol. U/K se zeptá žáků: *„Vy už víte, jak Gorila vypadá. Co nového jste*

se o ní nyní dozvěděli z další četby? Jak jste se to dozvěděli?“ Žáci zopakují popis a řeknou své další návrhy. Např. že je nepořádná. V této situaci se U/K např. zeptá: *„Říkáte, že je Gorila nepořádná, ale jak jste se to dozvěděli?“ „Jak to vypadá u Gorily doma? Proč myslíte, že tam má tolik věcí? Říká to něco o její povaze?“*

Žáci navrhnou charakteristiky prostředí a opět píšeme slova na tabuli – **žlutě**.

U/K řekne žákům: *„V knihách se o postavě dozvídáme různými způsoby. Dva už jste objevili – jednak je popsán vzhled postavy, ale něco zjistíme také skrze to, co ji obklopuje ... i zde se dovídáme, jaká postava je.“*

U/K viditelně vytvoří žlutý list/papír s otázkou **„Jaká je postava, která žije v takovém prostředí? – VLASTNOSTI PODLE PROSTŘEDÍ“**.

Než žáci začnou plnit další úkol ve dvojicích, zakryje U/K popsanou tabuli papírovým archem – nakresleným stromem, na který budou v závěru lepit vyplněné listy.

AKTIVITA VE DVOJICÍCH:

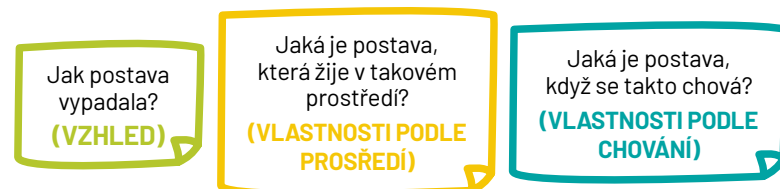
U/K rozdělí žáky do dvojic pomocí rychlé herní aktivity. Cílem následující práce je hlouběji porozumět způsobům, jimiž je postava charakterizovaná. Znovu budou pracovat již se známým textem a hledat v něm důkazy.

Úkol zadávají postupně: „**Zdemáte do každé dvojice dva zelené lístky a text, kde se objevuje popis vzhledu postavy (i ten může být na zeleném papíře, aby se usnadnila orientace). Znovu si přečtete text a vypíšete na jednotlivé lístky příklady charakteristik, vzhledu postavy. Při práci si můžete do textu psát, dělat si poznámky, podtrhávat, zvýraznit, co potřebujete.**“

Následuje aktivita se žlutými lístky. U/K vyzve žáky: „**Nyní jste do dvojice dostali žluté lístečky, žlutou jsme si označili charakteristiku postavy podle toho, co ji obklopuje. Přečtete si znovu text (tato část může být pro větší ilustrativnost vytvořená na žlutém papíře) a najděte místa, z nichž se o Gorile dovídáme něco prostřednictvím popisu prostředí, kde žije, a napište, co se o Gorile dovídáte. Pokud například napíšete, že je Gorila líná, dopište vedle, proč si to myslíte, co je napsáno v textu.**“ (V textu je např. to, že se jí za dveřmi válelo máslo, z čehož žáci mohou vyvodit, že je Gorila líná.) Je dobré, aby učitel/knihovník ukázal jeden svůj list a modeloval žákům splnění úkolu (např. Gorila riskuje – má otevřené elektrické zásuvky).

Žáci samostatně pracují s textem cca 5–10 minut, vypisují informace do jednotlivých barevných lístečků. Zelený list + text

na zeleném papíře – vzhled postavy. Žlutý list + text na žlutém papíře – popis toho, co postavu obklopuje a prostřednictvím čeho ji můžeme lépe poznat.

KOMENTÁŘ:

Vzdělávací program „Učíme se příběhem“ ukazuje nejmodernější přístupy a metody, jak vtáhnout žáky do jedné z nejdůležitějších gramotností – do rozvoje čtenářství a kritického myšlení. Je tedy velmi cenný v době, kdy značně slábne chuť a motivace dětí číst knihy a jiné texty v konkurenci „nových médií“. Má však ještě úžasnější přínos pro všechny aktéry těchto aktivit – pro žáky, učitele i další dospělé osoby (knihovníky, rodiče...). Pokud je správně uchopen, dokáže vybudovat silné vztahy mezi všemi aktéry a je skvělým příkladem, jak konkrétně vytvářet pozitivní psychosociální klima ve školním společenství mezi všemi věkovými vrstvami. Navíc reálně dochází k tomu, že se osobnostně rozvíjejí nejen žáci, ale i samotní učitelé a knihovníci. Je to krásný příklad podpory principu myšlenek celoživotního učení. Níže uvádím autentické citace respondentů dotazníku výzkumu přínosu Školních čtenářských klubů. Ty dokreslují atmosféru prožitku aktérů vzdělávacích programů, jako je námi představený program Učíme se příběhem:

Žáci:

... do klubu chodím, abych se lépe naučila číst. Abych se naučila mluvit. Mě baví číst, protože můžu číst jako skoro velká. A ještě mě baví, jak si povídáme o knížkách.

... do klubu chodím, protože je tam zábava a učíme se tam lépe číst. Doma knihy nemám...

Učitelé:

... velkou odměnou jsou mi děti, které, ač už do klubů nechodí, stále se ke mně hlásí. Klubové děti se ptají, co bude příště, některé se přihlásily i do knihovny do dětského oddělení.

... ať navštívím, učím či supluji čtení v kterékoliv třídě na 1. stupni, poznám děti, které pracují v klubu, nebo které vyučuje paní učitelka z klubu – nepopsatelný rozdíl. Zkušenosti z klubu překlápím do běžné výuky neustále. Všechny hodiny čtení u nás ve třídě vypadají jako klubové setkání. Děti hodiny čtení milují.

Knihovníci, manažeři čtenářských klubů:

... čtenářské kluby, hlavně spolupráce mezi kluby, mi v tomto umožnila nechat se inspirovat zkušenostmi dalších kolegů. Jako toho nejdůležitějšího si ale cením poznání a vyzkoušení si pro mě nových metod práce s textem, které vedou k jeho snadnému pochopení dětmi. Dlouho jsem se potýkal s nedostatkem metodického vedení pro knihovníky dětských oddělení, ale nyní již mám kde čerpat vyzkoušené a osvědčené způsoby práce s dětskými čtenáři.

Ing. David Bartůšek

odborný pracovník Centra kolegiální podpory Praha

Prostředí kolem nás 1 - žák jako aktivní občan své obce

ZÁKLADNÍ INFORMACE O PROGRAMU:

Autoři: Channel Crossings s. r. o.

Věková kategorie: 6.–7. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií

Celková délka programu: třídní program (3 tematické bloky (6 hod. + 6 hod. + 4 hod.))

Délka vybraného úseku: práce s mapou (70 min.), tvorba mapy (70 min.), co nás trápí v naší obci (70 min.)

UVEDENÍ DO PROGRAMU:²⁹

Program „Prostředí kolem nás“ zahrnuje celou řadu oblastí. V první řadě průřezová témata **Osobnostní a sociální výchova, Environmentální výchova, Výchova demokratického občana**. Současně vyžaduje mezi-předmětové propojení vzdělávacích oborů **český jazyk, angličtina, zeměpis**, schopnost **práce s digitálními technologiemi**. Vychází z řady předchozích školních znalostí a propojuje je tvořivě s dalšími dovednostmi i postoji v jeden celek. Zahrnuje typická témata *Osobnostní a sociální výchovy* – skupinovou práci, komunikaci mezi spolužáky, hledání možností, tvorbu prezentace. Průřezové téma *Environmentální výchovy* se naplňuje především při pojmenování krásných a cenných míst obce i v popisu jejich nedostatků, ale hlavně při budování vztahu člověka k životnímu prostředí. Průřezové téma *Výchova demokratického občana* v programu zahrnuje rozvoj komunikativních, argumentač-

ních a prezentačních schopností žáků, hledání inovativních řešení problémů i schopnost veřejného vystupování.

V úvodu programu se žáci pomocí her seznámí s tématem třídního projektu zaměřeného na rozvoj aktivního občanství, do kterého co nevidět osobně vstoupí jako hlavní aktéři. Následně se žáci zaměří na práci s mapami (těžiště výuky je orientováno na on-line aplikace). Pro tvorbu své mapy a prezentace sami vyberou a vyfotografují místa ve své obci. Ve druhé části zpracují mapu své obce s odkazy na důležité lokality s ohledem na významné hospodářské, politické a přírodní aspekty. Žáci se zamýšlí nad inovacemi a možnostmi řešení problémových míst. A své poznatky zpracovávají do prezentace.

Ve třetí části prezentují a pozorují své postoje (a postoje ostatních spolužáků) ve vztahu ke své obci. Zároveň mají příležitost diskutovat s dospělými nad jednotlivými aspekty obce s cílem vytipovat problémy dané lokality a navrhnout jejich řešení. Vyučující zvolí, na jak velkou lokalitu bude v průběhu programu zaměřena pozornost třídy (žáků), protože čím větší část obce bude analyzována, tím méně mohou žáci oblast osobně znát.

Žákům je v průběhu programu prostřednictvím didaktických her prezentována anglická slovní zásoba vztahující se k obci, jednotlivé aktivity umožní žákům upevnit si vybranou slovní zásobu v praktickém použití. Vyučující žákům ukážou jednotlivé druhy map, příklady, jak s nimi pracovat na internetu, a mož-

²⁹ *Prostředí kolem nás* [online]. Kreativní škola. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <http://www.kreativniskola.cz/vzdelavaci-programy/prostredi-kolem-nas/>
Odkaz na vzdělávací program viz. citace

nosti, k čemu se dají tyto on-line nástroje využít. Žáci prakticky využijí ke splnění úkolů počítače, mobilní telefon, fotoaparát.

Výsledkem projektu je konference žakovských týmů, které prezentují (částečně v anglickém jazyce) rodičům, vedení školy i místním zastupitelům svůj pohled na obec, kde žijí, spolu s návrhy řešení problematických míst.

VLASTNÍ PROGRAM

Vybrané ukázky:

- Druhy map a práce s mapou.
- Co nás trápí v naší obci? Technika vizuální meditace.

(1. projektový den – druhá část vzdělávacího programu)

Téma č. 2 Druhy map a práce s mapou – 70 minut

Vyučující sdělí žákům, že se v této části budou věnovat mapám, se kterými se mohou běžně setkat. Výklad o mapách je doprovázen prezentací o mapách a zároveň ukázkami na internetu.

Žáci si ve skupině procvičí práci s aplikací on-line mapy a následně si ručně vyrobí vlastní mapu oblasti obce, kterou chtějí zkoumat. Pro usnadnění každá skupina používá tyto karty:

Komunikační pravidla:

- Mluví jen jeden.
- Mluvíme přiměřeně hlasitě.
- Nasloucháme ostatním a snažíme se pochopit podstatu sdělení.
- Navazujeme oční kontakt s tím, ke komu hovoříme.
- Mluvíme spisovně.
- Držíme se tématu a reagujeme k věci.
- Sdělení by mělo být srozumitelné.

Mapa z internetu

- 1) Vyhledejte na internetové mapě mapu vaší obce.
- 2) Vyberte obec/část obce, kterou se budete zabývat v dalších hodinách. Může se jednat o nejbližší okolí vašeho bydliště/školy, pokud je vaše obec velká.
- 3) Domluvte se, jak velká část to bude. Měli byste zachytit hlavní silnice, ulice, klíčové budovy, přírodní lokality, průmyslové zóny, důležité budovy obce...
- 4) Vybranou část zvětšete tak, abyste stále měli zachyceno na mapě vše, co potřebujete.
- 5) Přes nástroj „výstřižek“ vystřihněte mapu a uložte ji na plochu pod názvem Naše obec.

Téma č. 3 Mapa naší obce – 70 minut

Program pokračuje zhodnocením dosavadního výsledku práce na tvorbě map (v jednotlivých skupinách). Vyučující ukáže jednu ze vzniklých map a rukou „přejede“ přes nezpracovaná místa na archu. Vysvětlí, jak je možné mapu doplnit. Na internetu žákům prezentuje, co by jim nyní mohlo pomoci k lokalizaci jednotlivých „prázdných míst“.

Vyučující hlídají možná rizika, kdy žáci mohou být zpočátku bezradní, mohou se zaměřit jen na jim známá místa, zbytek mohou „ignorovat“. Vyučující by měl lokalitu znát, tudíž může žáky vést k tomu, aby si uvědomili, že jsou v obci i další místa, která jsou klíčová pro obec. Na druhou stranu mohou také někteří žáci mít dojem, že čím více, tím lépe, a proto budou chtít zaznamenat na kartičky úplně všechno. Mapa by se pak ale stala velmi nepřehlednou.

Vyučující žákům ilustruje situaci, kdyby přijel cizinec, kam by ho zavedli, jaká zajímavá místa by mu představili a co by mu raději nechtěli ukázat (může opět zdůraznit potřebu žáka porozumět se cizím jazykem). Postupně vznikne „poster – mapa“ s odkazy na kartičkách, která bude přehledná a bude snadné se v ní orientovat, dohledat jednotlivé lokality obce. Žáci se tímto orientují v obecné problematice kartografie a tvorbě map.

Téma č. 4 Co nás trápí v naší obci – 70 minut

Vyučující vysvětlí žákům, co je vizuální meditace, a vysvětlí na modelu aktivity, jak budou všichni dále pracovat. Pohlídá si, aby bylo patrné, co mají žáci dělat, kudy se mají ubírat jejich myšlenky.

UVEDENÍ DO TECHNIKY VIZUÁLNÍ MEDITACE

Vyučující napíše na tabuli: „Když se řekne ... (dosadí název obce), vidím...“ Dál pokračuje ve větě už jen hlasem (tuto větu na tabuli tedy nepíše): „... krásný kostel na našem náměstí, ve kterém se koná mnoho hudebních událostí.“

„Když se řekne..., děsím se...“ Dále zase pokračuje ve větě už jen hlasem: „míst, ve kterých v noci není moc světla. Zrovna u nás jsou taková místa dvě. Jedno nedaleko našeho domu, druhé se nachází kousek od kina, kam s rodinou občas chodíme.“

Vyučující může nechat žáky nahlas doplnit další větu, aby ověřil, že žáci porozuměli zadání. Například větu: *Když se řekne..., postrádám zde...*

Vyučující rozdává žákům tabulku – *Jak vidím svou obec*, ve které budou dokončovat věty o své obci, a zdůrazní, že mohou doplňovat text rozvíjenými větami, užívat samostatná slova či slovní spojení. Po doplnění nechá žáky sdílet informace ve skupině. Vyučující poslouchá, co žáci sdělují. Bude-li mít dojem, že by

bylo vhodné se doptat na nějakou informaci, může tak učinit. Např. *Proč tě napadlo, že ti v obci chybí...?* Umožní žákům, aby si určili zapisovatele ve svých skupinách.

JAK VIDÍM SVOU OBEC

Ulice

Jsou ulice čisté, nebo špinavé?
Jsou ulice temné?

Nádraží

Je vaše nádraží pěkné?
Je to bezpečné místo?

Parky

Jsou parky uklizené?
Jak můžete trávit čas v parku?

Osvětlení

Jsou u vás v obci nějaká místa, která nejsou dost osvětlená?

Významné stavby

Jak vypadá radnice ve vaší obci?

Doprava

Je zde dostatek míst k parkování?
Můžete se bezpečně pohybovat na kole?

Zastávky

Jsou zastávky autobusu v blízkosti místa, ze kterého odjíždíš?

Čistota

Je ve vaší obci dostatek odpadkových košů?
Je snadné udržovat čistotu ve vaší obci?

Nápisy

Je ve vaší obci snadná orientace díky cedulím, směrovkám?

Chodníky a silnice

Jsou silnice a chodníky všude bezpečné?
Co přechody pro chodce – je jich dostatek?

Zeleň

Mělo by být u vás více stromů, květin?
Chtěl/a bys více stromů, květin?

Hřiště

Jsou hřiště pro všechny věkové kategorie?
Máte mnoho hřišť?
Co byste rádi našli na vašich hřištích?

Obchody

Máte nějaké obchody v místě vašeho bydliště?
Jaký obchod postrádáte vy nebo vaši rodiče?

Volný čas - dospělí

Jak mohou tvoji rodiče aktivně trávit volný čas?

„Nábytek v ulicích“

Jak bys popsal/a lavičky, na kterých se může sedět venku?
Využíváte je?

Tříděný odpad

Třídíš odpad?
Máte popelnice se tříděným odpadem často přeplněné?

Volný čas

Jak mohou děti a dospívající trávit volný čas ve vaší obci?
Je zde nabídka aktivit od různých organizací?

Výzdoba obce

Poznáš, že jsou různá roční období, svátky (Vánoce, Velikonoce) podle výzdoby v obci?

Vyučující sleduje, co žáci sdělují zapisovateli, který zapisuje na papír A4, jaká negativa je napadla při práci s tabulkou *Jak vidím svou obec*.

V další aktivitě vyučující napíše 2 otázky na tabuli: *Co bych chtěl/a změnit? Co mi vadí?* Otázky zapíše proto, aby se žáci stále měli kam zrakem obracet a ujišťovat se o zadání. Vyučující žákům modeluje, jak bude následující aktivita vypadat.

Příklad zápisu:

Téma

Park – Co vám vadí, když jdete po trávě v parku?

Naše reakce

Psí exkrementy, odpadky...

Každá skupina nyní obdrží hromádku se slovy a otázkami. Žáci si teď postupně odpovídají na otázky a formulují zápis odpovědi. Zamýšlí se nad tím, zda by se dalo něco v dané oblasti vylepšit, pozměnit. Témata, která vyhodnotí jako nezajímavá pro řešení, odloží stranou. Témata, která vyvolají potřebu hledat řešení nápravy, zapíší do tabulky pracovního listu „Odhaleno“.

Možné otázky:

Co ti v obci vadí? Vadí ti přeplněné odpadkové koše? Když jdeš po ulici, máš kam vyhodit odpad?

Na závěr setkání zadá vyučující domácí úkol, který přesně specifikuje: *Když chodíte do školy, pohybujete se ve své obci, častokrát si ani nevšimnete některých míst, nebo naopak máte nějaká místa velmi oblíbená. Vaším úkolem je vybrat si místa, která se vám líbí, a místa, která se vám vůbec nelíbí. Může se jednat i o místa, kde něco postrádáte. Do příštího setkání vyfotografujte nejméně čtyři místa, z nichž pouze dvě mohou být vašimi oblíbenými. V dalším bloku budete s fotografiemi pracovat, nemělo by se tedy jednat o nahodilá focení.*

Vyučující na závěr podá žákům zpětnou vazbu o tom, jak pracovali, popisným jazykem sdělí, co se jim povedlo, co se podařilo zvládnout, na čem je třeba ještě zapracovat, jak pracovali ve skupinách.

V případě, že vyučující zjistí, že má dostatek času, může před první aktivitou Téma č. 4 zařadit vizuální meditaci. Vizuální meditace má za cíl probudit hluboké prožívání sama sebe v představě konkrétní lokality obce, pomoci žákům ukázat pestrou škálu možností, jak prožívat své okolí a prohlubovat vztah k místům ve své obci.

Vizuální meditace, modelování – možná nadstavbová aktivita

Během čtení si vytváříme v naší mysli obrazy. Kromě toho, že vizualizace umožňuje, abychom si snadněji zapamatovali informace, jedná se také o aktivitu, která podporuje vytváření představ. Vizuální meditace je také jakousi rozcvičkou pro přesunutí se „do svého vnitřního světa“. Vizualizace umožňuje zapojit všechny smysly – chuť, čich, hmat, sluch, zrak.

Vyučující doprovází postup meditování, uvádí příklad toho, jak se bude pracovat. Je nutné žákům modelaci aktivity ukázat, neboť při první zkušenosti s ní by mohlo dojít k mnoha nedorozuměním.

Průběh meditace:

Vyučující nechá žáky zavřít oči a přečte větu: „Představte si dům, starý dům. Stojíte před ním.“ Na chvíli se odmlčí, a pak pokračuje: *Dům má velké dřevěné dveře. Vcházíte do domu. Jaký pohled se před vámi otevírá? Co cítíte? Čeho se dotýkáte?* Ponechá žákům čas na představy a poté modeluje své

představy, např. *Představuji si velké dřevěné schodiště, které se ztrácí někde ve druhém patře. Je zde temno, není mnoho vidět. Cítím strach a zároveň touhu vidět, co je uvnitř. Cítím v ústech pachut staroby, plíseň, ztrouchnivělé dřevo. Dotýkám se klíky, mosazné klíky, která je chladná až mrazí v zádech.*

Na závěr může vyzvat žáky, kteří se chtějí podělit o své představy, aby je sdělili nahlas.

KOMENTÁŘ:

Vzdělávací program „Prostředí kolem nás 1“ učí žáky identifikovat potenciál své obce, ale i problémy v místě, kde žijí. Motivuje k úvahám, co je v jejich obci důvodem k hrdosti, ale i jak hledat a samostatně navrhovat řešení zjištěných problémů. Žáci se díky programu velmi rychle změni v aktivní občany své obce. Tento program vede žáky k využití znalostí a dovedností načerpaných v dosavadní výuce ve škole i ve vzdělávacím programu. Tím, že je realizován v čase výuky, dává školnímu vzdělávání smysluplnost a ukazuje praktickou využitelnost úsilí, které žáci věnují svému učení (zprostředkovaně vede k celoživotnímu učení). Žáci prostřednictvím třídního projektu propojí znalosti z oborů českého jazyka, angličtiny, zeměpisu a výuky ICT dovedností nebo využití moderních on-line aplikací.

Hlavní přínos programu – kromě atraktivního propojení různých oblastí a jejich forem osvojování – vidím v tom, že se žáci stanou patrioty své obce, kteří v elektronických mapách lokalizují vynikající místa obce, kde žijí, a budou schopni ji představit v tom nejlepším světle potenciálním návštěvníkům. Současně ale „svým pohledem“ zmapují problémová místa obce, která je třeba vyřešit z pohledu mladší generace. Navrhnu své náměty na řešení a přednesou své prezentace nejen rodičům a vedení školy, ale i představitelům místní samosprávy. Poprvé v životě tak mohou žáci uplatnit své názory mladých lidí v místní politice obce a zasáhnout do jejího rozvoje. Program není motivován nějakým vymyšleným příběhem, ale jeho praktická realističnost a možnost ovlivnit dění ve své obci velmi motivuje žáky k plnění aktivit projektu. Z pilotního ověření programu bylo cítit, jak blahodárny vliv na žáky má využití znalostí a dovedností v praxi i uznání dospělých spoluobčanů k jejich „školní práci“, která získává rozměr „učení se pro život“.

Ing. David Bartůšek

odborný pracovník Centra kolegiální podpory Praha

Hravá geologie

Části textu v těchto "bublinách" jsou metodické úvahy autora výběru Jiřího Bakončíka

ZÁKLADNÍ INFORMACE O PROGRAMU:³⁰

Autoři: Muzeum Říčany, příspěvková organizace

Věková kategorie: 8.–9. ročník ZŠ

Celková délka programu: 16 vyučovacích hodin ve dvou blocích

Délka vybraného úseku: 4 hodiny

Získání vhledu do nabízeného programu, spojitost s učivem

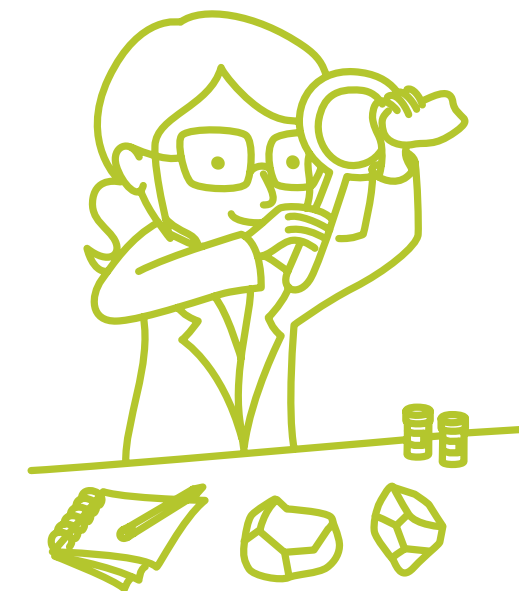
Výuka geologie nebývá z učiva přírodovědy mezi žáky zrovna ta nejoblíbenější. Přesto i toto učivo lze žákům zprostředkovat zajímavě. Příkladem může být vzdělávací program „Hravá geologie“ nabízený Muzeem Říčany.

Pokud budeme hledat k výuce geologického učiva, případně alespoň k jejímu zpestření, vhodný nástroj nabízený institucemi neformálního vzdělávání, co budeme v pozici učitele sledovat? Rozhodně by nás měly zajímat dvě věci – propojení nabízeného programu s učivem dle ŠVP a také to, které kompetence program u žáků rozvíjí. Základní informaci nám podá anotace, kde se uvádí:

Program žáky atraktivním způsobem provádí hlavními tématy učiva geologie. Zážitkovou formou je seznámí se základními typy hornin a s nejdůležitějšími minerály. Díky učení v okolí

školy získají kontext mezi učivem a místem, kde žijí. V Didaktickém centru geologie brousí vzorky hornin, využívají polarizační mikroskop a provádějí řadu pokusů. Objevují procesy, které formují naši krajinu, pochopí souvislosti mezi horninovým podkladem a složkami krajiny.

V průběhu programu se žáci učí prezentovat výsledky své práce, a to za použití interaktivních digitálních médií, formou posteru i praktickou demonstrací získaných znalostí a dovedností. Návaznost na RVP: Člověk a příroda – Rozmanitost přírody, Neživá příroda, praktické poznávání přírody, práce s technickými materiály, člověk ve společnosti.

³⁰ Regionální učebnice [online]. Muzeum Říčany. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://muzeumricany.cz/regionalni-ucebnice/>
Odkaz na vzdělávací program viz. citace

Z uvedeného je zřejmé, že program respektuje učivo ZŠ, bude stavět na práci žáků, a tím rozvíjet jejich kompetence a je naznačeno i jak. Přínosem je, že program nabízí praktické poznání místa, kde žáci žijí.

ROZSAH, FORMY, METODY A CÍLE:

K volbě programu budeme potřebovat podrobnější informace. Nabízí se plán vzdělávání:

Téma	Časová dotace	Místo realizace	Obsah
Exkurze do lomu	2 vyučovací hodiny	Terén	Návštěva blízkého lomu, objevování a zkoumání místní horniny a jejích minerálů.
Poznáváme horniny a minerály	4 vyučovací hodiny	Didaktické centrum geologie	Zkoumání hlavních minerálů a základních typů hornin. Broušení vzorků hornin.
Vznik a formování krajiny	4 vyučovací hodiny	Didaktické centrum geologie	Realizace pokusů, které objasňují provázanost hornin a vznik složek krajiny. Rolová hra – kdo ovlivňuje antropogenní změny naší krajiny.
Horniny a jejich lokality	2 vyučovací hodiny	Škola	Prezentace dílčích výsledků práce mezi skupinami. Lokality výskytu typických hornin v ČR. Online učení v geologických tématech.
Pěstování krystalů	2 vyučovací hodiny	Škola	Založení pokusu pěstování krystalů. Příprava finálních prezentací.
Prezentace	2 vyučovací hodiny	Škola	Prezentace výsledků práce pro žáky jiných ročníků, včetně demonstrace pokusů.

A také přehled metod a způsobů realizace:

Zážitková pedagogika – využívání atraktivních pomůcek (např. polarizační mikroskop, vzorky minerálů a hornin) a prostředí (terén, Didaktické centrum geologie), realizace praktických činností (např. broušení vzorků hornin, realizace pokusů) – rozvoj spolupráce, praktických dovedností, manuální zručnosti, řešení problému, kreativita, motivace

- **Práce s nástroji a materiály** – polytechnická výchova – rozvoj jemné motoriky, myšlení a tvořivosti, poznávání vlastností materiálů a funkce nástrojů, spolupráce a komunikace
- **Objektové učení** – učení ve spojení s reálným světem, využívání různých smyslů, rozvíjí citlivost, učí se oceňovat estetickou hodnotu a vnímat širší společenské souvislosti
- **Místně ukotvené učení** – žáci zkoumají terén v okolí školy (lom), využívají mapy regionu (město a okolí, širší okolí Řičan) – zájem žáků o místo, kde žijí, přírodu v okolí
- **Výuka venku** – motivace zájmu dětí v reálném prostředí, rozvoj praktických dovedností, schopnost řešit problémy, spolupráce

- **Digitální pomůcky** – vyhledávání informací on-line, práce s digitálními médii, která rozšiřují možnosti učení v geologických tématech, vyhledávání ve zjednodušené elektronické mapě, interaktivní prezentace s odkrýváním, přiřazováním a dalšími aktivizujícími prvky, fotodokumentace pomocí fotoaparátu i mobilu – rozvoj schopnosti používat digitální zdroje ve výuce

Dozvídáme se, v jakém rozsahu, jak, kde a orientačně také co bude v rámci programu realizováno. Podrobnější informace již musíme hledat v popisu jednotlivých témat. Pro ukázkou si vyberme téma „Vznik a formování krajiny“. V programu je popsáno takto:

Žáci v Didaktickém centru geologie realizují pokusy, které jim objasňují provázanost hornin a vznik krajinných složek dané lokality. Během rolové hry řeší otázky aktuálních společenských témat spojených s geologií (kdo ovlivňuje antropogenní změny naší krajiny), učí se uplatňovat vhodné způsoby chování a komunikace a řešit neshody či konflikty s druhými lidmi.

Znalostní cíle:

- Žák popíše cyklus vzniku a zániku hornin a vysvětlí tvorbu a proměny krajiny.
- Žák na základě pokusů vysvětlí principy, které formují složky krajiny v ČR.

Dovednostní cíl:

- Žák aplikuje získané znalosti a argumentuje na jejich základě v řízené diskusi.

Postojový cíl:

- Žák oceňuje možnost ovlivnit změny krajiny kolem svého bydliště.

Metody

- Individuální práce – samostatně brousí vzorky hornin
- Skupinová práce – plnění zadaných témat v Didaktickém centru geologie, vyhledávání doplňujících informací
- Zážiteková výuka – žáci samostatně objevují souvislosti a osvojují si znalosti, pracují na úkolech a s pomůckami, se kterými se ještě nikdy nesetkali
- Výuka venku – celý program probíhá v terénu v Didaktickém centru geologie

POMŮCKY:

Pracovní listy, manganistan draselný, glycerol, plastová injekční stříkačka, model sopky, kyselina citronová, kádinky, varná konvice, písek, mouka, obdélníková kádinka, ploché dřevo, dvousložkové bezbarvé lepidlo, papírová krabíčka, fólie, vzorky hornin, mobily, fotoaparáty, zadání k rolové hře.

Zřejmě je nabídka praktických aktivit, které nelze na většině škol realizovat a které jsou pro žáky velmi atraktivní a zajímavé (broušení hornin), a také různorodost nabízených činností. Znalostní a dovednostní cíle zapadají do cílů vzdělávání poskytovaného školou. Bonusem je rozvoj postojů. Výčet pomůcek ukazuje, že zajistit je ve škole je sice možné, ale některé jen s obtížemi. Rozhodně by jejich příprava byla časově náročná.

PRŮBĚH A VÝSLEDKY VZDĚLÁVÁNÍ:

Samotná výuka probíhá na základě metodicky propracovaného plánu a využívá zejména činnostní a badatelské učení, praktickou formu výuky (viz doprovodné fotografie). Plán popisuje, jak bude výuka realizována, může být rovněž pro učitele námětem, jak si podobnou výuku připravit. Krátká ukázka pro část tématu (zkráceno v přehledech pracovních listů):

Pokusy v laboratoři a v Didaktickém centru geologie – 60 min.

1) Lektor žáky seznámí s pravidly bezpečnosti práce.

2) Lektor žáky seznámí s postupem práce.

3) Žáci jsou rozděleni do pěti skupin, z nichž každá dostane zvláštní pracovní list. Pracovní listy obsahují zadání úkolů, případně též vysvětlení nějakých přírodních jevů (jde o pracovní listy, z nichž jeden – Vznik a formování krajiny – je uveden na konci textu).

Metodické doporučení:

Pro realizaci pokusů je vhodné vytvořit pět stanišť, kde budou mít žáci připravené pomůcky korespondující se zadáním konkrétních skupin (podle různých pracovních listů). Splnění úkolů je možné na základě podkladů pro práci – zadání pokusu a běžně dostupné odborné literatury. Žáci mohou dále vyhledávat informace na internetu za použití místní techniky nebo vlastních chytrých telefonů.

4) Každá skupina pracuje samostatně na jiném stanovišti, žáci provádějí pokus dle zadání.

Metodické doporučení: Práce je navržena tak, aby každý žák pracoval (ne aby vše vyřešil jeden

aktivní žák), některé skupiny si nedovedou efektivně rozvrhnout práci v rámci skupiny a je potřeba je podpořit.

5) Lektor obchází skupiny a podporuje postupy prací.

Metodické doporučení: Je vhodné ověřit, že žáci, kteří pracují s potenciálně riskantními materiály (horká voda, směs glycerolu s manganistanem), znají pravidla práce a dodrží je (horká voda – pozor na opaření, směs glycerolu s manganistanem – po smísení směsi ustoupit dva metry od pokusu).

Při práci s kyselinou jsme zvolili méně rizikovou kyselinu citronovou, je možné standardně použít kyselinu chlorovodíkovou.

6) Žáci zapisují průběh práce do pracovního listu.

7) Pracovní list žáci zařadí do svého portfolia.

Nedílnou součástí plánu je i přehled rozvíjených kompetencí. V programu jsou zjišťovány znalosti žáka před zahájením vzdělávání a je stanovena očekávaná výstupní úroveň. Učitel tak může pracovat s tím, jaké znalosti a dovednosti žáci během výuky získali, a stavět na nich při následném vzdělávání ve škole, případně při hodnocení žáků.

Kompetence	Vstupní úroveň	Minimální výstupní	Cilový stav
Schopnost učit se	Žák vyjadřuje názory v diskusi.	Žák aplikuje znalosti a argumentuje na jejich základě v řízené diskusi (rolová hra).	Žák oceňuje možnost zapojit se jako občan do rozhodování (např. o změnách krajiny).
Základní schopnosti v oblasti vědy a technologií	Žák vyjmenuje různé morfologické útvary v krajině.	Žák vysvětlí, jak vznikají různé krajinné prvky.	Žák rozliší krajinné prvky podle typu geologických činitelů, které danou krajinu formovaly, a uvede příklady výskytu v regionu.

Připravené praktické činnosti mají svůj řád, který je dán prací dle pracovních listů. Pro příklad si ukážeme jeden uváděný v textu:

Vznik a formování krajiny – zadání pokusu

Čedič nebo melafyr

- Na pokus se sopkou potřebujeme:

Glycerol (propan-1,2,3-triol), který se používá v krémech a kosmetických přípravcích nebo v nemrznoucích směsích

Hypermangan (manganistan draselný), který najdete v domácí lékárně nebo jej můžete zakoupit v lékárně. Drobné tmavofialové krystalky se totiž používají k přípravě dezinfekčních roztoků

- Nasypte přibližně jednu polévkovou lžici krystalků hypermanganu a koncem lžičky udělejte v kuželovité hromádce mělký důlek.

- Nasajte glycerol do stříkačky a opatrně vstříkněte přímo do středu kupky hypermanganu. Ustupte min. dva metry na stranu a vyčkejte cca 30 sekund.

- Protože se při hoření uvolňuje i dráždivý plyn akrolein, je nezbytné provádět pokus pouze venku na volném prostranství!

- Manganistan je látka se silnými oxidačními účinky, která může být zdrojem velkého množství kyslíku. Právě proto výrazně podporuje hoření. Při reakci se navíc uvolňuje takové množství tepla, že směs reagujících látek během okamžiku vzplane. Zatímco glycerol byste pomocí sirek nezapálili, s manganistanem draselným to není problém.

- Popiš princip erupce reálné sopky.

- Najdi informace o souvislostech mezi typem lávy a vzhledem sopky.

KOMENTÁŘ

Na základě výše uvedeného si může učitel vytvořit jasnou představu o tom, co je obsahem nabízeného vzdělávacího programu, jaký je jeho rozsah, které znalosti, dovednosti a postoje budou u žáků rozvíjeny, kde bude vzdělávání realizováno a jakými metodami, formami a prostředky. Jako významná pozitiva by měla být vyhodnocena zejména provázanost s místem, kde žáci žijí, různorodost metod práce, badatelská výuka a činnostní učení podporující vnitřní motivaci žáků.

Mgr. Jiří Bakoňčík
autor výběru

- Prostuduj následující článek – Sesuv na D8.
- Jaká je spojitost mezi sesuvem na dálnici a čedičem?
- Realizuj pokus „sesuv“ na pokusné plošině v paleontologickém nalezišti Didaktického centra geologie.

Přílohy

Příloha č. 1 – Společná tvorba programů ve spolupráci s projektem FNV

Představuje intenzivní podobu spolupráce školy a organizace neformálního vzdělávání a další způsob, jak pedagogové mohou přistoupit k výběru programů čerpajících z oblasti zájmového a neformálního vzdělávání, mohou se podílet na jejich vytváření.

V rámci spolupráce se jak pedagog, tak zástupce neformálního vzdělávání rovnocenně podílejí na vytváření programu. Právě tato forma spolupráce také stojí za velkou většinou programů, které nyní vznikají v projektech zaměřených na propojování formálního a neformálního vzdělávání výzvy Budování kapacit pro rozvoj škol II. Cílem aktivity je podpora partnerství mezi školami a organizacemi neformálního vzdělávání a tvorba, ověření a evaluace programů pro děti a žáky, které propojí neformální vzdělávání s formálním vzděláváním. Jedná se o vzdělávací programy zaměřené na rozvoj klíčových kompetencí dětí a žáků, které byly připraveny ve spolupráci pracovníků neformálního vzdělávání (včetně zájmového) a pedagogů škol. Minimální rozsah vzdělávacího programu je 16 hodin v prezenční formě. Vytvořené a v praxi ověřené programy podporují jednu (či více) z následujících **klíčových kompetencí**:

- komunikace v mateřském jazyce
- komunikace v cizích jazycích
- matematická schopnost a základní schopnosti v oblasti vědy a technologií
- schopnost práce s digitálními technologiemi
- schopnost učit se
- sociální a občanské schopnosti
- smysl pro iniciativu a podnikavost
- kulturní povědomí a vyjádření

Vzdělávací programy se zaměřují na podporu spolupráce formálního a neformálního vzdělávání v následujících oblastech:

- 1)** Zavádění mezigeneračních programů a komunitního učení pro zlepšení dostupnosti digitálního vzdělávání a dalších oblastí, podpora mezigenerační spolupráce pro vytváření kulturní kontinuity.
- 2)** Spolupráce škol, školských zařízení a ostatních organizací a institucí jako center vzdělanosti a kulturně-spoločenského zázemí v obci, spolupráce škol a školských zařízení s knihovnami, muzei a dalšími organizacemi a institucemi, vytváření atraktivní nabídky akcí a programů zacílených na děti a mládež kulturními a paměťovými institucemi na venkově a v menších obcích, využívání potenciálu sítě knihoven a případně i jiných kulturních institucí jako přirozených komunitních center v obcích.

3) Poznávání tradic a kultur a uchování si vztahu k vlastní identitě, kultuře, tradicím a jazyku a podpora zájmu dětí a mládeže o specifika vlastního regionu, včetně tradic a zvyků většinové společnosti i sociálních, etnických a kulturních menšin, podpora vzdělávacích projektů zaměřených na poznávání historie, tradic a kultury.

4) Rozvoj talentu dětí a žáků v rámci formálního, zájmového a neformálního vzdělávání, podpora dlouhodobé a systematické práce s talentovanými dětmi a mládeží.

5) Využívání kreativního a inovativního potenciálu dětí a mládeže.

6) Spolupráce škol a školských zařízení s organizacemi a institucemi, které se zabývají pomocí dětem a mládeží s omezenými příležitostmi.

7) Konkrétní výchovně-vzdělávací aktivity, které umožní dětem a mládeži přímý kontakt s živou i neživou přírodou v jejím přirozeném prostředí, vytváření a realizace aktivit prohlubujících vztah k místu a zapojení mládeže do života komunity a do řešení environmentálních problémů v regionu.

8) Podpora volnočasových aktivit a dobrovolnických akcí zaměřených na konkrétní pomoc přírodě a životnímu prostředí v obcích a městech, zvyšování environmentálního povědomí dětí a mládeže o životním prostředí podporou systematické informovanosti, osvěty a ekoporadenství.

Vzniklé vzdělávací programy jsou uveřejněny na stránkách Metodického portálu RVP.CZ. Pro realizaci vzdělávacích programů jsou k dispozici výzvy aktuálního programového období OP VVV ESF: výzva Šablony III (aktivita projektový den – s odborníkem z praxe); výzva Zvyšování kvality neformálního vzdělávání (šablony pro NNO); výzva MAP (aktivita zaměřená na propojování formálního a neformálního vzdělávání).

Přehled organizací zapojených do projektu Propojování formálního a neformálního vzdělávání včetně zájmového:

- Asociace středoškolských klubů České republiky, z. s.
- Centrum rozvojových aktivit Unie zaměstnavatelských svazů ČR, z. s.
- Český svaz orientačních sportů
- Dům dětí a mládeže hlavního města Prahy
- Dům dětí a mládeže Německého řádu, s. r. o.
- Channel Crossings, s. r. o.
- Infinity – progress, z. s.
- Infinity centrum, s. r. o.
- IQLANDIA, o. p. s.
- Junák – český skaut, z. s.
- Liga lesní moudrosti, z. s.
- Lípka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání Brno, příspěvková organizace
- Lužánky – středisko volného času Brno, příspěvková organizace
- MAS Šumavsko, z. s.
- Městská knihovna Písek
- VIDA! Moravian Science Centre Brno, příspěvková organizace
- Muzeum Říčany, příspěvková organizace
- Nová škola, o. p. s.
- Národní pedagogický institut ČR
- Post Bellum, o. p. s.
- Regionální rozvojová agentura Vysočina, zájmové sdružení právnických osob
- Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem, příspěvková organizace
- Skutečně zdravá škola, z. s.
- Středisko ekologické výchovy SEVER Horní Maršov, o. p. s.
- Středisko služeb školám a Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Brno, příspěvková organizace
- Střední škola technická, Most, příspěvková organizace
- Terezín – město změny, zájmové sdružení právnických osob
- Vzdělávací centrum Turnov, o. p. s.
- Západočeská univerzita v Plzni

Příloha č. 2 – Příklady projektů a sítí, které sdružují školy, případně školy a organizace neformálního vzdělávání

MRKEV

Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy

Zapojené subjekty: 675 zapojených škol ve 14 krajích

Téma: environmentální výchova a vzdělávání

Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy

Působnost: celá ČR

Web: [http://www.pavucina-sev.cz/rubrika/70-PROGRAMY-](http://www.pavucina-sev.cz/rubrika/70-PROGRAMY-MRKEV/index.htm)

[MRKEV/index.htm](http://www.pavucina-sev.cz/rubrika/70-PROGRAMY-MRKEV/index.htm)

MRKVIČKA

Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy pro mateřské školy

Zapojené subjekty: 926 zapojených MŠ ze 14 krajů

Téma: environmentální výchova a vzdělávání

Působnost: celá ČR

Web: [http://www.pavucina-sev.cz/rubrika/71-PROGRAMY-](http://www.pavucina-sev.cz/rubrika/71-PROGRAMY-MRKVICKA/index.htm)

[MRKVICKA/index.htm](http://www.pavucina-sev.cz/rubrika/71-PROGRAMY-MRKVICKA/index.htm)

EKOškola

Zapojené subjekty: 64 zemí na 6 kontinentech, 16 000 000

zapojených žáků po celém světě, 410 zapojených českých

škol a školek, 70 000 žáků v českých školách

Téma: environmentální výchova a vzdělávání

Působnost: celosvětová

Web: <https://ekoskola.cz/cz>

FÉROVÁ ŠKOLA

Zapojené subjekty: 31 základních škol v ČR

Téma: inkluzivní vzdělávání, osobnostní a sociální výchova

Působnost: celá ČR

Web: <http://www.ferovaskola.cz/uvod>

PŘÍBĚHY NAŠICH SOUSEDŮ

Zapojené subjekty: 100 měst (5 000 žáků ze ZŠ nebo víceletého gymnázia)

Téma: historie, osobnostně-sociální rozvoj, komunikační dovednosti

Působnost: celorepubliková

Web: [https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/pri-](https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/pri-behy-nasich-sousedu/)

[behy-nasich-sousedu/](https://www.postbellum.cz/co-delame/projekty/pri-behy-nasich-sousedu/)

ŠKOLA PAMĚTI NÁRODA

Zapojené subjekty: ZŠ

Téma: historie, osobnostně-sociální rozvoj, komunikační dovednosti

Působnost: celorepubliková

Web: <https://vypravej.pametnaroda.cz/>

KRAJSKÁ SÍŤ PODPORY NADÁNÍ TALENTOVANÍ.CZ

Zapojené subjekty: MŠ, ZŠ, SŠ, VŠ, SVČ, vědecká pracoviště, zapojeno několik desítek subjektů v každém kraji, koordinaci zajišťuje NPI ČR

Téma: vzdělávání i volnočasové aktivity nadaných a mimořádně nadaných žáků

Působnost: celorepubliková

Web: [https://www.talentovani.cz/system-podpory-nadani/](https://www.talentovani.cz/system-podpory-nadani/krajske-site)

[krajske-site](https://www.talentovani.cz/system-podpory-nadani/krajske-site)

ŠKOLA PODPORUJÍCÍ ZDRAVÍ

Zapojené subjekty: MŠ, ZŠ, SŠ

Téma: zdravý životní styl

Působnost: celorepubliková

Web: <http://www.szu.cz/program-skola-podporujici-zdravi>

Nepovinná příloha – Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+

Výběr části věnované neformálnímu vzdělávání³¹

1.8 Neformální vzdělávání a celoživotní učení

Základním východiskem je koncept celoživotního učení, tedy připravenost jednotlivce učit se během celého života. Rolí vzdělávacího systému je mj. vytvářet u žáků pozitivní vztah k učení a připravit je na to, že se budou kontinuálně učit v průběhu celého života novým věcem. Úkolem vzdělávacích institucí je vést lidi v jakémkoliv věku k podnikavosti v rovině osobní, profesní a společenské – k tomu, aby si osvojili dovednost samostatně se učit a v souladu se svými schopnostmi vyhledávat příležitosti, jak tyto své dovednosti a znalosti uplatnit v praxi. Celoživotní učení je nepřetržitý proces, jehož podmínkou je připravenost člověka učit se. Hovoří se o celoživotním učení, nikoliv o vzdělávání, aby se tím zdůraznil význam i takových učebních aktivit každého jedince, které nemají organizovaný ráz, tzn. samostatného učení. Celoživotní učení zahrnuje tři navzájem propojené složky – formální vzdělávání, neformální vzdělávání a informální učení. Nedílnou součástí celoživotního učení se musí stát občanské vzdělávání, vzdělávání pro udržitelný rozvoj a rozvoj digitálních kompetencí ve spolupráci s různými poskytovateli (např. školami, univerzitami, paměťovými institucemi, neziskovými organizacemi).

Z prognóz vývoje společnosti, z vyšší míry využívání moderních technologií včetně robotů a autonomních systémů,

ale i v souvislosti s novými výzvami v environmentální, ekonomické a sociální oblasti, jako je např. udržitelný rozvoj, jednoznačně vyplývá, že se celoživotní učení stává nevyhnutelným požadavkem na jednotlivce v rámci společnosti, a tento trend bude ještě nabývat na významu. Dle studií OECD dojde k transformaci většiny stávajících pozic, vzniknou nové pozice a některé stávající zcela zaniknou. Bude více než dříve nutné rozvíjet jak všeobecné, tak i odborné dovednosti po celý život. Z toho důvodu musí být budován a podporován pružný systém celoživotního učení, umožňující do něj kdykoliv vstoupit, mít možnost identifikovat potřebné znalosti a dovednosti, tyto si doplnit podle individuálních požadavků a získané dovednosti a znalosti mít možnost potvrdit v celostátně uznávaném systému. Mladí lidé dnes prožívají, v porovnání s předcházejícími generacemi, poměrně dlouhé období přechodu do plné dospělosti, které je velmi komplexní, plné výzev a voleb, ve kterých se musí orientovat a reagovat na ně, aby mohli obstát v životě.

Důležitým cílem Strategie 2030+ je přispět ke zvyšování kvality života mladých lidí, zejména prostřednictvím rozvoje jejich osobnosti tak, aby dokázali adekvátně reagovat na neustále se měnící prostředí a využívat svůj tvůrčí a inovativní potenciál v praxi i v aktivní participaci ve společnosti. Je nutné reagovat na nové trendy a s nimi spojené nové, stále se měnící výzvy v životě mladé generace.

Je důležité, aby v systému neformálního vzdělávání existovala nabídka pestrých, kvalitních a dostupných aktivit organizací, které nabízejí neformální vzdělávání. Významným aktérem této podpory jsou neziskové organizace, které celoročně pracují s mladými lidmi. Význam organizací v neformálním vzdělávání není jen v tom, že přímo pracují s dětmi a mládeží v jejich volném čase a prostřednictvím společných prožitků je vychovávají, ale také v tom, že většinu těchto dětí ovlivní i pro období dospívání a v jejich celoživotním směřování. Tito aktéři přinášejí do vzdělávání to, co je v dnešní době velmi potřebné a žádané a často v oblasti formálního vzdělávání chybí. Je to mj. výchova prožitkem (zážitková pedagogika), výchova k zodpovědnosti za sebe i za druhé, výchova formou přímého kontaktu dětí a mladých lidí s přírodou, výchova k dobrovolnictví, vedení k participaci apod.

Neformální vzdělávání se odehrává v mnoha různých formách. Od malých individuálních či skupinových aktivit přes vysoce kontextuální standardizované vzdělávací programy, časově omezené či dlouhodobé, implementované do formálního školského systému, nebo naopak programy a volnočasové aktivity zcela oddělené od vzdělávání ve školách. I ty však formální vzdělávání doplňují, neboť skrze neformální vzdělávání se významně posilují klíčové životní kompetence (tzv. life skills), rozvoj charakteru, odpovědnosti, zdravého životního stylu, adaptabilita, odolnost, vytrvalost, komunikace, kreativita, práce v týmu, řešení problémů, poznání silných a slabých stránek apod.

1. Rozvoj kompetencí pro celoživotní učení

V rychle se měnícím okolním prostředí je nezbytné, aby se lidé vzdělávali průběžně po celý svůj život. V tomto ohledu je zcela zásadním krokem vybavit děti, žáky a studenty v rámci počátečního vzdělávání kompetencemi pro celoživotní učení. Rovněž lze počítat s výrazně aktivnější rolí nejen škol a školských zařízení, ale například i paměťových institucí (zejména muzeí a knihoven), ekocenter a science center, uměleckých a dalších institucí v oblasti poskytování služeb dalšího neprofesního vzdělávání (zejména občanského vzdělávání) a celoživotního učení. Cílem občanského vzdělávání je vybavit občana kompetencemi potřebnými pro zodpovědný život v demokratické společnosti, tj. dovednostmi i znalostmi k zastávání a prosazování demokratických hodnot a postojů. Je třeba podporovat také informování veřejnosti pomocí vhodných osvětových nástrojů o nových technologiích, které poskytnou možnost si vyzkoušet tyto nástroje v praxi a seznámit se s jejich klady a zápory. V tomto ohledu je třeba podpořit i oblast vzdělávání dospělých prostřednictvím dostatečně nabídky a dostupnosti kurzů neprofesního vzdělávání vedoucích k rozvoji funkční gramotnosti a občanských kompetencí.

2. Podpora dalšího vzdělávání

Další vzdělávání představuje pro dospělé osoby způsob, jak se v průběhu života vyrovnávat se změnami, a to jak společenskými, tak ekonomickými a environmentálními. Dalším

vzděláváním se v různé míře zabývá více resortů a dalších institucí, sociální partneři, a to jak zástupci zaměstnavatelů, tak zaměstnanců. Proto je nutné klást důraz na sociální dialog a úzkou spolupráci všech zainteresovaných aktérů.

MŠMT bude v rámci své gesce podporovat zejména střední a vysoké školy v jejich roli poskytovatele dalšího vzdělávání a dále rozvoj kariérového poradenství. Dojde k revizi Národní soustavy kvalifikací, k její aktualizaci a k propojování kvalifikačních předpokladů v NSK s odbornou složkou vzdělávání v rámcových vzdělávacích programech.

3. Podpora organizací a aktivit v neformálním vzdělávání

Pro rozvoj neformálního vzdělávání je klíčová dlouhodobá a stabilní podpora organizací pracujících s dětmi a mládeží ve volném čase, které svojí činností vytvářejí specifické vzdělávací a výchovné prostředí, které je odlišné od formálního vzdělávání a rozvíjí nejenom znalosti a dovednosti, ale zejména netradičními výchovnými formami také hodnoty a postoje, jež jsou přínosné pro celý život jednotlivce i společnosti.

Smysluplné využívání volného času je dlouhodobě osvědčenou a efektivní formou prevence vůči negativním vlivům. Neformální vzdělávání zároveň plní roli „záchranné sítě“ pro ty, kteří jsou neúspěšní ve formálním vzdělávání (ať už tím, že jej předčasně opouštějí, nebo tím, že nezažijí úspěch). Na naplňování politiky státu směrem k mladé generaci je

zásadní spolupráce ministerstev, různých sektorů společnosti, které se podílejí a mají dopad na život mladých lidí a jejich prospěch, stejně jako mezinárodní spolupráce a naplňování strategických dokumentů v oblasti mládeže. Proto budeme vytvářet stabilní a předvídatelné prostředí pro činnost organizací pracujících s dětmi a mládeží a na podporu jejich činnosti a stability budeme cílit dotační programy, případně výzvy z operačních programů. Tyto dotační programy budou zaměřeny na přímé aktivity s dětmi a mládeží, vzdělávání zaměstnanců a personální náklady i na materiálně-technické zázemí pro neformální vzdělávání. Dále podpoříme dobrovolnictví s cílem rozvoje solidarity a tolerance mezi lidmi, jeho uznávání v rámci formálního vzdělávání a vytváření příležitostí pro zapojení populace do dobrovolnických aktivit.

4. Propojování různých forem vzdělávání

Propojování formálního a neformálního vzdělávání je prospěšné pro obě oblasti vzdělávání, ale zejména pak pro děti a mládež. Naplňuje se již samotnou komunikací a spoluprací mezi pedagogickými pracovníky a dalšími pracovníky nebo dobrovolníky pracujícími s dětmi a mládeží. Nezbytně nutné je zohledňování neformálně získaných znalostí a dovedností ve formálním vzdělávání žáka a hledání nových inovativních forem práce s dětmi a mládeží. Jak ve formálním, tak v neformálním vzdělávání musí práce s dětmi a mládeží přispívat k nastolení vztahů s dospělými založených na vzájemné důvěře napříč všemi generacemi, k budování zdravých vztahů

s vrstevníky, stejně tak jako k vytváření bezpečného prostoru motivujícího mladé lidi k rozvoji jejich plného potenciálu.

Zásadní význam pro další propojování různých forem vzdělávání pak bude mít změna RVP ZV, ve které se promítne nové pojetí provazování činností a vzdělávacích aktivit, které se uskutečňují v rámci formálního vzdělávání v základní škole a zájmového vzdělávání uskutečňovaného ve školních družinách a školních klubech. Uvedené řešení umožní logické provázání a přímou návaznost těchto volnočasových aktivit na povinnou složku vzdělávání, účelnější využití personálních i finančních zdrojů a snížení administrativy spojené s odděleným pojetím těchto činností. Školy všech stupňů budeme podporovat ve spolupráci s dalšími mimoškolními organizacemi, zaměstnavateli a odbornými pracovišti (např. knihovnami, muzei a dalšími pamětovými i uměleckými institucemi), centry excelence, science centry, středisky ekologické výchovy a dalšími poskytovateli vzdělávacích služeb, programů, soutěží a stimulujících mimoškolních aktivit (odborná soustředění, přípravné kurzy, on-line vzdělávání, badatelská činnost aj). Nastavíme pravidla, která umožní zohledňovat neformálně získané znalosti a dovednosti ve formálním vzdělávání žáka – např. uznáváním digitálních odznaků (badges), absolvovaných on-line kurzů a přednášek. Školy budou moci doložené výstupy neformálního a zájmového vzdělávání zohlednit např. ve školním portfoliu jednotlivých žáků, při přijímacím řízení nebo v rámci kreditového systému vysokých škol.

Seznam použité a doporučené literatury

Použitá literatura:

BOCAN, Miroslav. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. ISBN isbn978-80-87449-24-0. Dostupné také z: https://znv.npi.cz/wp-content/uploads/2021/05/04-znv-deti-v-ringu-dnesniho-sveta.pdf

FRYČ, Jindřich, Zuzana MATUŠKOVÁ, Pavla KATZOVÁ, et al. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2020. ISBN 978-80-87601-46-4.

HAVLÍČKOVÁ, Daniela a Kamila ŽÁRSKÁ. *Kompetence v neformálním vzdělávání*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. ISBN 978-80-87449-18-9.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha. [Praha]: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8. Dostupné také z: https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelani-v-cr

Doporučená literatura::

BELZ, Horst a Marco SIEGRIST. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Vyd. 2. Přeložil Dana LISÁ. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-930-9.

BENEŠ, Zdeněk, Daniel DRAHANSKÝ, Jana HAKOVÁ, Milan HANUŠ, Miroslav HANUŠ, Radek HANUŠ, Aleš POKORNÝ a Karel ŠTĚPÁNEK. *Instruktorský slabikář: metodická příručka pro všechny, kdo organizují kurzy zážitkové pedagogiky*. Třetí, doplněné vydání. [Praha]: [Nadační fond Gymnasion], [2016]. Gymnasion. ISBN 9788027004768.

DANIŠ, Petr. *Tajemství školy za školou: proč učení venku v přírodě zlepšuje vzdělávací výsledky, motivaci a chování žáků*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2019. ISBN 978-80-7212-638-5.

HENDRICK, Carl a Robin MACPHERSON. *Co funguje ve třídě?: most mezi výzkumem a praxí*. Přeložil Pavla LE ROCH. Praha: Euromedia Group, 2019. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-7617-335-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 7. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0853-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7.

PELIKÁN, Jiří. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 1997. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-23-4.

SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy: didaktické metody pro 21. století*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-2254-7.

VALENTA, Josef. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. Kladno: AISIS, c2006. Dokážu to?. ISBN 80-239-4908-x.

ZAJÍC, Jiří. *Kdo jsem: metodika ke skautské stezce*. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR, tiskové a distribuční centrum, 2008. ISBN 978-80-86825-32-8.

Seznam použitých a doporučených elektronických zdrojů

Použité elektronické zdroje:

BOCAN, Miroslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Adam SPÁLENSKÝ. *Hodnotová orientace dětí ve věku 6-15 let*. [online]. [cit. 2020-05-12]. Dostupné z: http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf

Council of Europe Youth Work Portfolio [online]. Council of Europe, 2015. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: https://rm.coe.int/1680699d85

Národní registr výzkumů o dětech a mládeži [online]. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr

Národní ústav duševního zdraví [online]. [cit. 2020-05-31]. Dostupné z: https://www.nudz.cz/

Neformální vzdělávání [online]. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. [cit. 2021-04-28]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/mladez/neformalni-vzdelavani-1

Prostředí kolem nás [online]. Kreativní škola. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: http://www.kreativniskola.cz/vzdelavaci-programy/prostredi-kolem-nas/

Regionální učebnice [online]. Muzeum Říčany. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: https://muzeumricany.cz/regionalni-ucebnice/

Spolu nabídneme víc – inspirace pro život [online]. Městská knihovna pisek. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: https://www.knih-pi.cz/vzdelani/projekty/

Střediska volného času [online]. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. [cit. 2021-04-28]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/mladez/strediska-volneho-casu

Učíme se příběhem [online]. Čtenářské kluby [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: https://new.ctenarskekluby.cz/kdo-jsme/o-projektu

UNICEF. *Mladé hlasy 2017* [online]. [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: https://www.unicef.cz/jak-jsou-ceske-deti-statstne/?highlight=Mlad%C3%A9%20hlasy%202017

Vedení lidí a motivace [online]. Univerzita online, 2012 [cit. 2020-06-04]. Dostupné z: http://www.univerzita-online.cz/mng/zaklady-managementu/vedeni-lidi-a-motivace/

Vzdělávací program zábavou k odbornému vzdělávání 1 [online]. Střední škola technická Most. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: http://www.sstmst.cz/cs/vzdelavaci-program-zabavou-k-odbornemu-vzdelavani-1/

ZAJÍC, Jiří. *Devatero rad při výběru mimoškolních aktivit* [online]. [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: http://www.kamchodit.cz/#devatero

Zájmové vzdělávání [online]. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. [cit. 2021-04-28]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1

Za liškou Bystrouškou [online]. Lipka – školské zařízení pro enviromentální vzdělávání. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.lipka.cz/lipka?idkz=mater9513>

Zdravá generace [online]. [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://zdravagenerace.cz/reporty/volny-cas/>

Doporučené elektronické zdroje:

Asociace muzeí a galerií České republiky [online]. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.cz-museums.cz/web/amg/titulni>

Česká asociace science center [online]. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.sciencecentra.cz/>

Knihovny v České republice [online]. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <http://knihovny.net/>

Metodický portál RVP.CZ [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://ema.rvp.cz/>

Základní umělecké školy [online]. Firmy.cz [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.firmy.cz/Instituce-a-urady/Vzdelavaci-instituce/Zakladni-skoly/Zakladni-umelecke-skoly>

Poznámky:

Národní
pedagogický institut
České republiky
2021

ISBN 978-80-7578-050-8

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

